وارلیق

دیل، ادبیات، توپلوم و کولتور

ایکینجی دؤنم، سایی (4)42 ,2025

واریق

VARLIQ

دیل، ادبیات، توپلوم و کولتور آراشدیرمالاری درگیسی
نشریه پژوهشی زبان، ادبیات، جامعه و فرهنگ

ایکینجی دؤنم، سایی (4)42 :2025
دوره دوم، شماره (4)42 :2025

قوروجو / موسس
مرحوم پروفسور دوکتور جواد هیئت

صاحیبی و باش ادیتورو / صاحب امتیاز و سردبیر
دوکتور محمدرضا هیئت

یازیشما آدرسی / آدرس مکاتبه
آنکارا اونیورسیته‌سی، دیل و تاریخ- جوغرافیا فاکولته‌سی، صحیّه، آنکارا
ایمیل
varliqdergisi@gmail.com; varliq@varliq.org
وب
www.varliq.org
مطبعه
استپ دیجیتال
ISSN
2149-7257

یایین قورولو / شورای نویسندگان

حسن مجیدزاده (ساوالان)، کریم مشروطه‌چی (سؤنمز)، اسماعیل هادی، حسن راشدی، علیرضا صرافی، حیدر بیات، اکبر آزاد، حسین محمدخانی (گونئیلی)، دوکتور آتا شاهد، عباس شادمند، دوکتور عماد حضرتی، دوکتور توغرول آتابای، محمدرضا قوچی، دوچنت دوکتور پروانه ممدلی، ابراهیم رمضانی، دوکتور ابراهیم آریقان ، مرتضی حسینی

دیل ادیتورلاری / ویراستارهای زبان

دوکتور محمدرضا هیئت (تورکجه-فارسجا)
دریا اربیرسین (اینگیلیزجه)
پروفسور دوکتور گولسوم کیللی (روسجا)

تاساریم

عباس شادمند

وب و تکنیک ایشلر

دوکتور عماد حضرتی

قاپاق رسمی

سمیه میرزاپور

بیلیم قورولو / مشاوران علمی

(آلفابتیک)

مرحوم دوکتور عارف آجال‌اوغلو
یئدی‌تپه اونیورسیته‌سی، آنتروپولوژی بؤلومو
ایستانبول/تورکیه

پروفسور دوکتور یاووز آق‌پینار
اگه اونیورسیته‌سی، تورک دیلی وادبیاتی بؤلومو
ایزمیر/تورکیه

پروفسور دوکتور گولشن سیحان آلیشیق
مارمارا اونیورسیته‌سی، تورک دیلی و ادبیاتی بؤلومو
ایستانبول/تورکیه

پروفسور دوکتور نوشابه آراسلی
آذربایجان علملر آکادمیسی، ادبیات انستیتوسو
باکی/آذربایجان

دوچنت دوکتور عبدالقدیر آتیجی
قیرقلار ائلی اونیورسیته‌سی، چاغداش تورک
لهجه‌لری و ادبیاتلاری بؤلومو، قیرقلار ائلی/تورکیه

پروفسور دوکتور ملک اردم
آنکارا اونیورسیته‌سی، چاغداش تورک لهجه‌لر
ادبیاتلاری بؤلومو، آنکارا/تورکیه

پروفسور دوکتور ف. سما باروتجو اؤز اؤندر
آنکارا اونیورسیته‌سی، چاغداش تورک لهجه‌لری و
ادبیاتلاری بؤلومو باشقانی، آنکارا/تورکیه

آکادمیک مختار ایمانوف
آذربایجان علملر آکادمیسی، فولکلور انستیتوسو
دیرکتورو، باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور صمد بایرامزاده
آذربایجان علملر آکادمیسی، دوغو بیلیملری
انستیتوسو، گونئی آذربایجان شعبه‌سی مودورو
باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور سونل بوسنالی
نامیق کمال اونیورسیته‌سی، فرانسیز دیلی و
ادبیاتی بؤلومو، تکیرداغ/تورکیه

دوکتور بهروز بیگ‌بابایی
علامه طباطبایی اونیورسیته‌سی، تورک دیلی و
ادبیاتی بؤلومو، تهران/ایران

پروفسور دوکتور غضنفر پاشایف
آذربایجان علملر آکادمیسی، نظامی آدینا ادبیات
انستیتوسو، باش علمی ایشچی، باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور نظامی جعفروف
آذربایجان‌دا آتاتورک آراشدیرما مرکزی‌نین دیکتورو؛
باکی دؤلت اونیورسیته‌سی دیلچیلیک بؤلومو
باشقانی، باکی/آذربایجان

دوکتور محی‌الدین چلیک
اینؤنو اونیورسیته‌سی، تورک دیلی و ادبیاتی بؤلومو
مالاتیا/تورکیه

دوچنت دوکتور عبدالقدیر آتیجی
قیرقلار ائلی اونیورسیته‌سی، چاغداش تورک
لهجه‌لری و ادبیاتلاری بؤلومو، قیرقلار ائلی/تورکیه

آکادمیک پروفسور دوکتور عیسی حبیب‌بگلی
آذربایجان علملر آکادمیسی باشقانی
باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور رافائل حسینوف
آذربایجان علملر آکادمیسی، نظامی آدینا
آذربایجان ادبیات موزه‌سی دیرکتورو، باکی/
آذربایجان

پروفسور دوکتور محمد صالح راسخ
بلخ اونیورسیته‌سی، دیل و ادبیات فاکولته‌سی،
دری دیلی و ادبیاتی بؤلومو، بلخ/افغانستان

پروفسور دوکتور اکرم رحیملی
آذربایجان علملر آکادمیسی، دوغو بیلیملری
انستیتوسو، گونئی آذربایجان شعبه‌سی
باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور آصیف روستملی
آذربایجان علملر آکادمیسی، نظامی آدین ادبیات
انستیتوسو، پوبلیسیستیکا شعبه‌سی مودورو
باکی/آذربایجان

دوچنت دوکتور سلجان ساغلیق شاهین
آنکارا اونیورسیته‌سی، چاغداش تورک لهجه‌لری و ادبیاتلاری بؤلومو، آنکارا/تورکیه

پروفسور دوکتور محمود ساری‌قایا
اخی ائورن اونیورسیته‌سی، تورک دیلی و ادبیاتی بؤلومو، قیرشهیر/تورکیه

پروفسور دوکتور یالچین ساری‌قایا
گیره‌سون اونیورسیته‌سی، اولوسلار آراسی ایلیشکیلر بؤلومو، گیره‌سون/تورکیه

پروفسور دوکتور بئردی ساری‌یف
آنکارا اونیورسیته‌سی، چاغداش تورک لهجه‌لری و ادبیاتلاری بؤلومو، آنکارا/تورکیه

دوچنت دوکتور سعادت شیخی‌یوا
آذربایجان علملر آکادمیسی، دوغو بیلیملری انستیتوسو، باکی/آآذربایجان

پروفسور دوکتور علی عسکر
قارابوک اونیورسیته‌سی، اولوسلار آراسی ایلیشکیلر بؤلومو، قارابوک/تورکیه

پروفسور دوکتور رامیز عسکر
باکی دؤلت اونیورسیته‌سی، تورک خالقلاری ادبیاتلاری کافئدرا مودورو، باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور افضل‌الدین عسگروف
آذربایجان علملر آکادمیسی، فولکلور انستیتوسو، تورک خالقلاری فولکلورو شعبه مودورو، باکی/ آذربایجان

دوکتور شفق علی‌بگلی
آذربایجان علملر آکادمیسی، نظامی آدینا آذربایجان ادبیات موزه‌سی، اولوسلار آراسی ایلیشکیلر شعبه‌سی مودورو، باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور حسین قاراملیکلی
قارابوک اونیورسیته‌سی، اقتصاد بؤلومو، قارابوک/ تورکیه

دوکتور علیرضا قوچی
آرکئولوق، آنکارا/تورکیه

دوکتور گولجان قیزیل‌اؤزن
اینؤنو اونیورسیته‌سی، تورک دیلی و ادبیاتی بؤلومو مالاتیا/تورکیه

آکادمیک پروفسور دوکتور تیمور کریملی
آذربایجان علملر آکادمیسی، فضولی آدینا الیازمالار انستیتوسو دیرکتورو، باکی/آذربایجان

دوچنت دوکتور پاشا کریموف
آذربایجان علملر آکادمیسی، فضولی آدینا الیازمالار انستیتوسو، علمی ایشلر اوزره دیرکتور معاونی، باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور گولسوم کیللی ییلماز
آنکارا اونیورسیته‌سی، چاغداش تورک لهجه‌لری و ادبیاتلاری بؤلومو، آنکارا/تورکیه

دوچنت دوکتور سایمه سلنگا گؤک‌گؤز
حاجت‌تپه اونیورسیته‌سی، آتاتورک ایلکه‌لری و انقلاب تاریخی انستیتوسو، آنکارا/تورکیه

پروفسور دوکتور ابراهیم ماراش
آنکارا اونیورسیته‌سی، فلسفه و دین بیلیملری بؤلومو، اسلام فلسفه‌سی آنابیلیم دالی، تورک دوشونجه تاریخی بیلیم دالی، آنکارا/تورکیه

آکادمیک پروفسور دوکتور یعقوب محمودوف
آذربایجان علملر آکادمیسی، عباسقولو اقا باگیخانوف آدینا تاریخ انستیتوسو دیرکتورو، باکی/ آذربایجان

پروفسور دوکتور ودادی مصطفی‌یف
آذربایجان علملر آکادمیسی، دوغو بیلیملری انستیتوسو، ایران تاریخی و اقتصادیاتی شعبه‌سی مودورو، باکی/آذربایجان

دوکتور توحید ملک‌زاده
اورمیه آزاد اسلام اونیورسیته‌سی، اورمیه/ایران

پروفسور دوکتور نادر ممدلی
آذربایجان علملر آکادمیسی، نظامی آدینا دیلچیلیک انستیتوسو دیرکتورو، باکی/آذربایجان

پروفسور دوکتور اورحان یازیجی
اینؤنو اونیورسیته‌سی، یئنی چاغ تاریخی آنابیلیم دالی باشقانی، مالاتیا/تورکیه

جلیل یعقوب‌زاده
دؤلت یؤنتیمی اوزمانی، آراشدیرماجی، کرج/ایران

دوچنت دوکتور آتیلا یورما
اولوسلار آراسی ویزیون اونیورسیته‌سی، مقدونیه

وارلیق

VARLIQ

دیل، ادبیات، توپلوم و کولتور آراشدیرمالاری درگیسی

نشریه پژوهشی زبان، ادبیات، جامعه و فرهنگ

ایکینجی دؤنم، سایی (4)42 :2025

دوره دوم، شماره (4)42 :2025

ایچینده‌کیلر / فهرست

دکتر محمدرضا هیئت

سونوش: دوکتور جواد هیئت 100 یاشیندا 7

دکتر ضیاء صدرالاشرافی

چند خاطره درباره دوست از دست رفته زنده‌یاد دکتر جواد هیئت 9

دکتر محمدرضا کریمی

دکتر جواد هیئت، دانشمند آذربایجانی 15

یاشار پورعلی

قدرت هویتی ترک‌ها در ایران:

تحلیل تاریخی و سیاسی حرکت ملی آذربایجان 21

جمشید زارعی

دکتر جواد هیئت، نامی جاودانه در قلب مردم آذربایجان 29

اسد صادق

دوکتور جواد هیئت‌له اونودولماز خاطیره‌لر 31

کاظم عباسی

آذربایجان میللی حرکتینده دوکتور جواد هیئتین یئری 35

سید جواد رفیعی

نگاهی به کتاب «خاطرات من و پدرم» 39

اصغر زارع کهنمویی

تراژدی «هیئت» بودن 43

الهه رضاییان (هفته‌نامه سلامت)

گفتگو با دکتر جواد هیئت، پدر جراحی قلب ایران 42

یوسف عزیزی بنی طرف
حکیم جواد هیئت 57

بؤیوک رسول‌اوغلو
دوکتور جواد هیئت‌ین میلّی دیرچه‌لیشیمیزده کی رولو 59

اتک یازی سایتی
محمدرضا هیئت‌له وارلیق درگیسی حاقیندا مصاحیبه 61

دکتر رضا براهنی
هیئت و فرصت‌های محدود 67

پروفسور دوکتور صمد بایرامزاده
خاطیره‌لرده ابدی یاشایاجاق شخصیت 75

بهروز صفرعلی‌یف
آدینی ساغلیغیندایکن ابدیلشدیرمیش جواد هیئت 87

حکمت خودی‌یف
دوکتور جواد هیئت، قدیربیلن ضیالی 95

یوبیلئی خبرلری
آذربایجان میلّی علملر آکادمیاسی 99
آذربایجان میلّی کیتابخاناسی 102

وارلیق
VARLIQ
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 7-8
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

سونوش:

دوکتور جواد هیئت ۱۰۰ یاشیندا

• دکتر محمدرضا هیئت

تورک دونیاسی‌نین اؤنملی دوشونجه و بیلیم آداملاریندان بیری اولان پروفسور دوکتور جواد هیئت‌ین دوغومونون ۱۰۰-جو ایلی، گونئی آذربایجان تورکلری‌نین دیل، کولتور و کیملیک مجادله‌سی‌نین سیمگه‌لریندن بیری‌نین میراثینی یئنیدن دگرلندیرمک اوچون اؤنملی بیر فرصت یاراتماقدادیر. طب آلانینداکی باشاریلاری، تورکولوژی ساحه‌سینده‌کی چالیشمالاری و اؤزللیکله وارلیق درگیسی اطرافیندا آپاردیغی کولتورل فعالیتلری، اونو مودرن تورک دوشونجه حیاتی‌نین دا اؤنملی شخصیتلریندن بیری حالینا گتیرمیشدیر.

۱۹۲۵-جی ایلده تبریزده دونیایا گلن جواد هیئت، حیاتی‌نین ارکن دؤنملریندن اعتیباراً هم علمی هم ده کولتورل آلانلاردا بؤیوک بیر فعالیت ایچینده اولموشدور. تبریز، تهران و ایستانبول‌داکی تحصیل ایللری، اونون دوشونسل (فیکری) اوفقونون گئنیشله‌مه‌سینده بلیرله‌ییجی اولموش؛ اؤزللیکله تورک دیلی و کولتورو اوزرینه ایلگی و دقتی‌نین درینلشمه‌سینه شرایط یاراتمیشدیر. جراحلیق آلانیندا اولوسلار آراسی مقیاسدا سایغین بیر قونوما (موقعیته) چاتماسینا باخمایاراق او، حکیم اولماقلا بیرلیکده تورک دیلی، ادبیاتی و کولتورو اوزرینده اورکدن چالیشان بیر آراشدیرماجی، فیکیر آدامی و کولتور معماری اولاراق دا تانینمیشدیر.

جواد هیئت‌ین ان قالیجی خیدمتلریندن بیری شبهه‌سیز ۱۹۷۹-جو ایلده قوردوغو وارلیق درگیسی‌دیر. ایران‌دا تورک دیلی‌نین رسمی آلاندا یاساقلاندیغی بیر دؤنمده یاییملانماغا باشلایان بو درگی، قیسا سوره‌ده گونئی آذربایجان تورک آیدینلاری‌نین ان اؤنملی کولتورل پلاتفورملاریندان بیری حالینا گلمیشدیر. وارلیق، بیر ادبیات و کولتور درگیسی اولماقلا یاناشی،

تورک دیلی‌نین قورونماسی، گلیشدیریلمه‌سی و علمی بیر تمل اوزرینده اینجه‌لنمه‌سی اوچون اولوشدورولموش اؤنملی بیر دوشونجه آلانی اولموشدور. درگی آراجیلیغی ایله یاییملانان مقاله‌لر، کیتابلار، آراشدیرمالار، تارتیشمالار و کولتورل دگرلندیرمه‌لر، تورک کیملیگی‌نین و تورکجه‌نین یاشادیلماسی باخیمیندان تاریخی بیر رول اوینامیشدیر.

دوکتور جواد هیئت‌ین دوشونجه دونیاسی‌نین تمثیلینده ایدئولوژیک شعارلاردان اوزاق، علمی یؤنتمه دایانان بیر یاناشما مؤجوددور. او، تورک دیلینی و کولتورونو مدافیعه ائدرکن تاریخی، فیلولوژیک و کولتورل وئریلری اساس آلمیشدیر. تورکولوژی آلانیندا قلمه آلدیغی اثرلر، اؤزللیکله ایران و آذربایجان ساحه‌سینده تورک دیلی‌نین تاریخی، لهجه‌لری و ادبی میراثی اوزرینه آپاریلان چالیشمالار آچیسیندان اؤنملی بیر رفرانس ماهیتی داشیماقدادیر.

جواد هیئت‌ین فعالیتلری، عینی زاماندا کولتور حرکتی‌نین یارانماسینا دا اؤنجولوک ائتمیشدیر. اونون اطرافیندا یارانان انتللکتوئل چئوره، گونئی آذربایجان تورک آیدینلاری‌نین یارادیجیلیغیندا دا اؤنملی بیر رول اوینامیشدیر. وارلیق درگیسی، بو چئوره‌نین فیکیلرینی پایلاشابیلدیگی و یئنی نسیللره چاتدیرابیلدیگی بیر پلاتفورم اولاراق ایللر بویونجا وارلیغینی سوردورموشدور. بو باخیمدان دوکتور جواد هیئت‌ین چالیشمالاری بیر کولتورل اویانیشین پارچاسی اولاراق دا دگرلندیریلمه‌لی‌دیر.

دوغومونون ۱۰۰-جو ایلی وسیله‌سی ایله حاضیرلانان بو اؤزل سایی، داها چوخ دوکتور جواد هیئت‌له خاطیره‌لری ایچرمکده‌دیر. بو خاطیره یازیلاری عینی زاماندا اونون حیاتی، دوشونجه‌لری و علمی ارثی حاقیندا دا دقته‌دگر بیلگیلر سونماقدادیر.

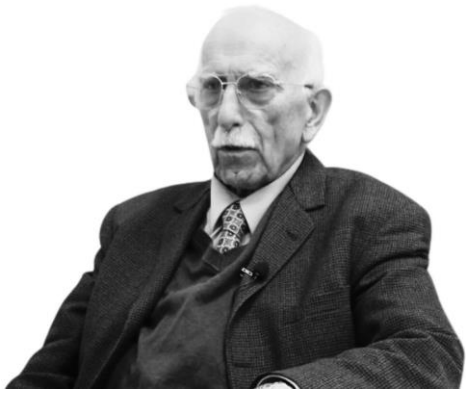
بوگون دوکتور جواد هیئت‌ی آنماق، اصلینده اونون تمثیل ائتدیگی دگرلری و معنوی ارثی یئنیدن خاطیرلاماق آنلامینا گلمکده‌دیر. بو خاطیره‌لر و دگرلندیرمه‌لر عینی زاماندا گله‌جک نسیللر اوچون ده اؤنملی بیر ایلهام قایناغی ساییلیر.

وارلیق درگیسی‌نین داوامچیلاری اولاراق، دوکتور جواد هیئت‌ی سایغی و مینّتله آنارکن، اونون اورتایا قویدوغو معنوی میراثین گله‌جک نسیللر طرفیندن یاشادیلاجاغینا اینانیریق ■

وارلیق
VARLIQ
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 9-13
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

چند خاطره درباره دوست ازدست رفته
زنده‌یاد دکتر جواد هیئت

دکتر ضیاء صدرالاشرافی

آشنایی من با دکتر جواد هیئت بعد از انقلاب بهمن (م ۱۳۵۷/۱۹۵۹هـ‌ش) ونشر نشریه پُرمعنای "وارلیق: هستی داشتن و زنده بودن" شروع شد ("وارلیق" درتناقض با "یوخلوق":"نیستی" و"نابودشدن" است). درمسافرتی که سه سال بعد از انقلاب (۱۹۸۳/۱۳۸۱) دکتر جواد هیئت به پاریس داشت، آقای مهندس فریدون آذرنور[۱] ایشان را به نهار دعوت کرده بود. من و آقای بابک امیرخسروی هم دعوت بودیم. افکارمن درباره مسئله ملی در ایران و راه حلّ آن، در راستای عقاید زنده یاد دکتر هیئت بود. گفتم، ازجمع‌بندی "پان"ها، لغتِ"پانیسم" را ساخته‌ام و ضمن آن

[۱] مرحوم فریدون آذرنور، پسرمرحوم میرزا جواد ناطق (داروغه باشی تبریز) بود{با میرزا جواد ناطق پدر ناصح ناطق (مانقورد) وپدربزرگ هما ناطق اشتباه نشود}. میرزا جواد ناطق یاداشت‌هایش را به کسروی داد و در"تاریخ هیجده ساله آذربایجان" کسروی از آن‌ها سود برد. با پدرم (مجتبی) وعمویم (محمود) در اورمیه سه سال همکلاس و دوست بودند. باعموهایم (محمود و مرتضی) دردانشکده افسری، هم‌دوره و دوست بودند. به سببِ گرایش به حزب توده، بعد ازکودتای (۲۸ مرداد ۱۳۳۲) به شوروی رفته مهندس شده و بعد به الجزیره رفتند. بعد از انقلاب به پاریس آمده با عمویم محمود (صدرالاشرافی) و من رفت و آمد داشتند. مرحوم آذرنور، درافشای نورالدین کیانوری (همچون جاسوس انگلیس درحزب توده) مطالب کم نظیری نوشتند.

لغت ″پان فارسیسم″ را، بقول اهل لغت، ″جعل″ کرده‌ام. دکتر هیئت خندید و گفت: من هم ″پان فارسیسم″ را بی‌ارتباط با شما ساخته‌ام. بعد پرسید: ″پانیسم″ را چگونه تعریف کرده‌اید؟ گفتم هر ایدئولوژی که دارای این دو خصلت مکمل باشد جزو ″پانیسم″ است ولو پیشوندِ ″پان″ نداشته باشد مثلِ ″داشناکسیون″ و...:

خصلت اول: توسعه‌طلبی خارجی. تمام ″پانیسم″ها می‌خواهند هم‌زبانان، هم‌دینان، هم‌عقیده‌ها، هم‌طبقه‌ها، هم″نژادان″ و... را تحت یک حاکمیّت درآورند. نمونه‌های قدرتمندش (پان اسلاویسم، پان ژرمنیسم و بعد نازیسم) می‌باشد ونمونه‌های تقلیدی‌اش ″پان اسلامیسم″ سیدجمال الدین اسدآبادی و ″پان فارسیسم″ پهلوی بود.

خصلت دوم: خلوص‌گرایی داخلی. خصلت نازیستی وجنایتکارانه همه ″پان″ها، به این خصلت برمی‌گردد: جذب و حل و یا حذف: نژاد(تبار)، زبان، دین، عقیده سیاسی، طبقه و حتی حذف لغات (و ...) غیرخودی.

همانجا از من خواست مقاله‌ای برای ″وارلیق″ بنویسم و ارتباط تلفنی بین ما برقرار شد. از تابستان (۱۹۷۷) هر سال برای تحقیقاتِ روستایی جهتِ نوشتن رساله (تِزِ) دکترای خود به ایران می‌رفتم. بعد از آشنایی با دکتر هیئت در پاریس، دیدارهایی در تهران با ایشان داشتم. مسافرتی با خانم‌شان به پاریس داشت. در هتل (کامرون) ساکن بودند، دزدی در هتل کیف دستی خانمشان را زد، من در دلجویی‌اش از خانم فارسی زبانشان بودم. محبت و اعتماد زیادی به من داشتند. در سال (۱۹۸۴/۱۳۶۲) که همانند دکتر شفیع امین، جایزه لژیون دونور(مدال افتخار) فرانسه را به دکتر هیئت می‌خواستند بدهند و به عضویت آکادمی جراحی پاریس (فرانسه) قبولش نمایند، به من از تهران زنگ زد که فلان روز می‌آیم، لطفاً هتلی برای من رزرو کنید. با دوستی به استقبال ایشان در فرودگاه ″شارل دوگل″ رفتیم و در راه وقتی پرسیدند کدام هتل را رزرو کردید گفتم هتل ضیاء صدرالاشرافی، خندیدند. درمراسم دادن مدال افتخار فرانسه من نیز با خانمم دکتر الماس شعار (صدرالاشرافی) شرکت داشتیم. در اقامت ایشان درخانه ما، دوستی ما خیلی عمیق‌تر شد. چهار خاطره را چون جز من کسی ازآن آگاه نیست می‌نویسم:

خاطره اول دلیلی است بر درستی و بیان حقیقت و حق‌شناسی ایشان. مرحوم دکتر جواد هیئت اول کسی بود در ایران در سال (۱۳۴۱/ ۱۹۶۳میلادی) توانست عمل جراحی قلب باز انجام دهد. شش سال بعد هم، درسال (۱۳۴۷/ ۱۸۶۹میلادی) اولین پیوند کلیه را در ایران انجام داد. به من گفت: می‌دانید چرا من توانستم اول کسی باشم که توانست این دو عمل را انجام دهد و

کسی همانند پروفسور یحیی عدل (پدر جراحی نوین) و طبیب دربار نتوانست؟ گفتم نه. دکتر هیئت گفت: علتش سه نفر بودند:

۱- یک کتابفروش فرانسوی تقریباً روبروی دانشگاه پزشکی سوربون بود (نزدیک مترو اودِ ئون)

۲- دکترشاپورِ انصاری دوستم در آمریکا

۳- مُحسن مُبَصِر: سرلشکر (معاون: ۱۳۴۱) و سپس سپهبد (رئیس:شهربانی کل کشور (۱۳۴۹-۱۳۴۳).

بعد چنین توضیح داد:

در سال‌های (۱۳۳۱-۱۳۳۰) بعد از گرفتن مدرک دکترا از دانشگاهِ استانبول، برای فوق تخصص پزشکی به دانشگاه سوربون پاریس آمده بودم. دوران مبارزه مصدق برای ملی کردن صنعت نفت بود و ایران در محاصره اقتصادی قرار داشت. پولی که دولت فرانسه می‌داد زندگی دانشجویی را کفایت می‌کرد. در آن زمان یک دوره دائرهٔ المعارف (آنسیکلوپدیِ) لاروس طبی در شش جلد چاپ شده بود که قیمتش نهصد فرانک بود. من (دکتر هیئت) هر روز بعد از درس به کتابفروشی که میز و صندلی مطالعه هم داشت می‌آمدم، با دقت هر یک از آن‌ها را برداشته در دفتری یاداشت کرده و سر جایش می‌گذاشتم. نگو صاحبِ کتابخانه متوجه من است. یک هفته مانده به تمام شدن دوره‌ام، روزی پرسید: توچرا هر روز اینجا می‌آیی و از این لاروس رونویسی می‌کنی، تو کی هستی؟ گفتم تخصصِ دکترا می‌گذرانم، امکان خرید را ندارم، مطالب مهم را یاداشت می‌کنم. آن مرد شریف همه آن شش جلد را در ساکی گذاشت و به من هدیه کرد. هرچند بعدها بنحوی جبران کردم امّا دِینِ ومنت‌داریِ من به او جبران ناشدنی است. آن دوره لاروس را در ایران، هیچ‌کس جز من نداشت. 11

این عامل اول موفقت من بود. حتماً با هم به دیدارش می‌رویم، امیدوارم زنده باشد. دو روز بعد با هم به آن کتابفروش رفتیم دکتر هیئت از صندوق‌دار پرسید. اوگفت: مرده است و دکتر هیئت، لب پائین خود را با دندان فشرد.

۲- دکترشاپور انصاری: مرحوم دکترجوادهیئت، علت دوم موفقیت خود را در عمل قلب باز و نیز پیوند کلیه، از دوست و هم‌دوره‌اش دکتر شاپور انصاری در آمریکا نام بُرد و گفت: دوست هم‌ولایتی‌ام دکتر شاپور انصاری هر دستگاه جدید جراحی که در آمریکا به بازار می‌آمد به من خبر می‌داد. او نیز عامل تعیین کننده‌ای در موفقیت من بود. بعدها من (ضیاء صدرالاشرافی) افتخار آشنایی و دوستی با آقای دکتر شاپور انصاری را هم پیدا کردم.

مُحسن مُبَصِر: دکتر جواد هیئت، در ذکرِ آخرین عاملِ موفقیت‌اش در جراحی قلب باز و پیوند کلیه گفت: به‌طوری که می‌دانید من طبیب بیمارستان شهربانی بودم. وقتی همشهریم سرلشکر مبصر در سال ۱۳۴۱ با درجه سرلشکری معاون شهربانی شد، لیست وسایلی را که دکتر شاپور انصاری برایم از آمریکا می‌فرستاد، در اختیار او قرار می‌دادم و او در بودجه شهربانی برای خرید به بیمارستان می‌گذاشت و آن‌ها را می‌خریدند. آن وسایل را هم (به سبب گرانی) در ایران کسی جز من دراختیار نداشت. همین کار، دردوره ریاست شهربانی او هم ادامه یافت (۱۳۴۹-۱۳۴۳) و من توانستم در سال ۱۳۴۷ (۱۸۶۹ میلادی) اولین پیوندِکلیه را هم بعد از عمل قلب باز، با موفقیت انجام دهم.

خاطره دوم مربوط به دعوت "پروفسورکریستین بارنارد" در اردیبهشت (۱۳۴۷) بود (که اولین پیوند قلب را دردنیا انجام داده بود). در دعوت از پرفسور بارنارد به ایران، از من (دکترجواد هیئت) نیزکه اولین بار در ایران قلب بازعمل کرده بودم (۱۳۴۱/ ۱۹۶۳میلادی) نام برده شده بود. درکاخ نخست وزیری، آقای امیرعباس هویدا پروفسور بارنارد را به ناهار دعوت می‌کند. وقتی حاضران معرفی می‌شوند، پروفسور بارنارد می‌پرسد: "پس دکترجواد هیئت، جراح قلب باز که مرا دعوت کرده است، کجاست؟" می‌گویند در راه است! فوراً به من زنگ زدند که ماشین نخست‌وزیری می‌آید دنبالتان و مرا به میهمانی بردند. دکتر هیئت این خاطره را در نبود حساب و کتاب دراداره کشور در زمان شاه مثال زد.

خاطره سوم که نشانه بزرگواری و بلندنظری و ملت‌دوستی او بود که تنها من شاهد بودم. ضمن صحبت گفت: با این‌که پرفسور یحیی عدل (زاده ۱۲۸۷در تبریز- درگذشته ۱۴ بهمن۱۳۸۱ در تهران که طبیب دربار هم بود) مانع شد که من پس از عمل قلب باز و سپس پیوند کلیه در دانشگاه تهران، همچون استادی تدریس کنم. اما حال که من نشان (لژیون دونور) گرفته‌ام برویم به اداره مرکزی و تقاضا کنم به پرفسور عدل هم که یک همشهری وهم وطن است" لژین دونور" بدهند که بر افتخارات شهرمان افزوده شود. رفتیم و دکتر هیئت ضمن معرفی خود، عکس پروفسور عدل را همچون بنیادگزار جراحی نوین و علم بیهوشی در ایران مطرح ساخت ولی چون پروفسور عدل سه سال پیش مرده بود با مقررات "لؤیون دونر" خوانایی نداشت جوابشان منفی بود.

خاطره چهارم: آخرین دیدارم با زنده یاد دکتر جواد هیئت در جشن هشتاد سالگی زنده یاد استاد دکتر محمدعلی فرزانه در شهر استکهلم (سوئد) در سال ۱۳۷۹ (۲۰۰۱ میلادی) بود. در این جشن عده‌ای از نویسندگان آن‌روز "وارلیق" نیز با دکتر هیئت برای تجلیل استاد فرزانه از ایران آمده بودند. کتاب "دده‌مین کیتابی"، دیوان اشعار زنده‌یاد "بولود قاراچورلو" متخلص به

"سهند" به همت استاد دکتر محمدعلی فرزانه و همیاری "دورنا درگیسی" و "تریبون درگیسی" چاپ شد.

زنده‌یاد دکتر جواد هیئت دِینِ و وامداری خود را به مردم و فرهنگِ ترکی آذربایجانی، در موقع مناسب، با نشریه "وارلیق" و سایر تالیفات با ارزش خود به فارسی و ترکی آذربایجانی به‌خوبی ادا کرد. او یکی از مشاهیر و افتخارات تبریز و آذربایجان و ایران است.

دکتر جواد هیئت در بیمارستان باکو در ۲۱ مرداد ۱۳۹۳ درگذشت و در قبرستان مشاهیر جمهوری آذربایجان در شهر باکو و نه تبریز، مدفون شد. زیرا دولت امنیتی حسن روحانی و خامنه‌ای، از ترس تظاهرات مردم تبریز و آذربایجان در تقدیر از یکی از خادمان فرهنگ خود، اجازه ورود جسد او را ندادند! یادش به‌خیر باد.

وارلیق
VARLIQ
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 15-20
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

دکتر جواد هیئت، دانشمند آذربایجانی

به مناسبت صدمین سالگرد تولد دکتر جواد هیئت و ۴۶ سالگی مجله "وارلیق"

دکتر محمدرضا کریمی

دکتر جواد هیئت شخصیت برجسته و درخشان آذربایجان که با تخصص و عشق سرشارش در دل آذربایجانیان جای دارد و خود نیز در قلبش عشق بزرگ آذربایجان را زیست و نمایندگی می‌کرد. دکتر جواد هیئت که به حق دده قورقود زمان نامیده شد به عنوان یک روشنفکر پیر و میهن‌پرست شناخته می‌شد، دانشمند و متفکری بود که با تمام وجود به میهن خود عشق می‌ورزید و با وفاداری به علم و فرهنگ آن خدمت می‌کرد. او به عنوان پزشکی که نویسنده تعدادی کتاب علمی در زمینه جراحی و کتاب‌های درسی پزشکی در ایران بود، همچنین با تحقیقات خود در ادبیات، فرهنگ، زبان‌شناسی، فلسفه، الهیات و سایر زمینه‌ها در حق آذربایجان شهره شد.

او با دانشمندان و نویسندگان برجسته، آشنایی و دوستی برقرار کرد و در میان دانشمندان و چهره‌های فرهنگی مشهور و روشنفکران خلاق ما تبدیل شد. او انسانی پاک، مصمم و عاشق مردم و فرهنگ بود در حالی که درِ خانه‌اش به روی همه بیماران و دوستانش باز بود، علاقه‌مندان به فرهنگ و ادب نیز پیش او جای خاصی داشتند.

جواد هیئت، یکی از شخصیت‌های بزرگی که تمام آذربایجان می‌تواند با افتخار نام او را صدا بزند، یکی از روشنفکران ما بود که خستگی‌ناپذیر برای نجات ملت مبارزه کرد. ایشان عضو هیئت مدیره انجمن بین‌المللی جراحان و آکادمی جراحان پاریس و دانشمند سرشناس جهانی بود و در کنار تخصص خویش، در عرصه فرهنگی نیز چون متخصصی بی‌همتا وارد کارزار شد. او به عنوان بنیانگذار مجله "وارلیق"، نویسنده هفت جلد کتاب در زمینه تورکولوژی، دکترای افتخاری از چندین دانشگاه معتبر جهان، رئیس افتخاری انجمن زبان ترکی، که با القابی همچون "ایکی آذربایجان‌ین آغ‌ساققالی"، "چاغیمیزین آغ‌ساققالی"، "دؤروموزون پرومته‌سی"، "زامانیمیزین دده قورقودو" شناخته شده است.

دکتر هیئت از جراحان مجرب قلب بود که در سال ۱۳۴۱ برای اولین بار توانست در ایران عمل جراحی قلب باز را انجام دهد و سپس در سال ۱۳۴۷ نخستن عمل پیوند قلب را در تهران با موفقیت انجام داد. جواد هیئت، سال‌ها نماینده ایران در "انجمن بین المللی جراحی" و عضو "آکادمی جراحی پاریس" بود و در دوران حیات خود بیش از ۲۵ سخنرانی علمی در کنگره‌های بین المللی جراحی به زبان های فرانسه و انگلیسی داشته و از مفاخر پزشکی جهان بشمار می‌رود. در عین حال نوشتن کتاب درسی در باب جراحی و بیش از صد مقاله در این عرصه پیشتاز دانشمندان این ساحه از علم در جهان است.

او عشق به مردم و هموطنانش را در طول جنگ اول قره‌باغ، در سخت‌ترین روزها، نشان داد؛ او که رئیس بیمارستان «جاوید» در تهران بود، بیش از ۱۵۰ نفر از شهروندان آسیب دیده در جنگ اول قره‌باغ را در تهران درمان کرد، ده‌ها جانباز قره‌باغ را به زندگی بازگرداند، پزشکان آذربایجان جنوبی را در درمان سربازان مجروح مشارکت داد و فعالیت‌های بسیار گسترده‌ای در زمینه حمایت پزشکی انجام داد. براساس آمار وزارت بهداشت جمهوری آذربایجان، با کمک دکتر جواد هیئت، ۳۲۰ نفر از مجروحان جنگ قره‌باغ - افسران پلیس، پرسنل نظامی نیروهای داخلی و غیرنظامیان - در زولینگن آلمان و در ایران، در شهرهای تهران، تبریز و رشت تحت درمان و پروتز قرار گرفتند. بدین ترتیب جواد هیئت، به عنوان یک میهن‌پرست پرشور، شخصاً مجروحان وخیم را جراحی کرد و بسیاری از مجروحان را از چنگال مرگ نجات داد. دکتر جواد هیئت همچنین به عنوان نویسنده تحقیقات ارزشمند در زمینه پزشکی شناخته می‌شود. کتاب‌های او همواره به عنوان منابع ارزشمندی که در زمینه پزشکی نوشته شده‌اند، مورد توجه متخصصان قرار گرفته‌اند. این دانشمند که بر اساس تجربیات خود در تعدادی از مجامع و جلسات علمی بین‌المللی، گزارش‌های عمیقی ارائه داده است، بیش از ۱۰۰ مقاله در مجلات مختلف پزشکی منتشر کرده است.

قلب جواد هیئت، مایه افتخار و سربلندی همه ترک‌های جهان، همیشه با آذربایجان می‌تپید. صدای اعتراض او در رساندن صدای حقیقت آذربایجان در مورد جنگ قره‌باغ به جامعه جهانی و در محکوم کردن تجاوز ارمنستان، فداکاری زیادی از خود نشان داد. سخنرانی‌های او در افشاگری علیه تروریسم ارمنی و سیاست اشغالگرانه علیه آذربایجان در بالاترین مجامع و معتبرترین تریبون‌ها شنیده می‌شد و در مقالات و گزارش‌های او منعکس می‌گردید.

پروفسور دکتر جواد هیئت به موازات مطالعات و تألیفات پزشکی در تورک شناسی و فلسفه و اسلام شناسی نیز صاحب مطالعه و اهل نظر است. در میان خدمات شایسته ایشان که در تاریخ ماندگار هستند انتشار مجله وارلیق از اهمیت بسیاری برخوردار است. در کنار خدمات بزرگش در دنیای پزشکی، خدمات شایان توجه ایشان در زمینه فرهنگ و ادبیات آذربایجان فراموش ناشدنی است. ایشان نویسنده کتاب‌های آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش: «نگاهی به تاریخ ادبیات آذربایجان»، آذربایجان شفاهی ادبیاتی: «ادبیات شفاهی آذربایجان»، «تاریخ زبان و لهجه‌های ترکی» و «مقایسه دو زبان» در حوزه زبان‌شناسی و تورکولوژی است.

در سال ۱۳۵۸ که سال بحران تلاطم و تکاثر کتاب و نشریه و بولتن و روزنامه و مجله کشور بود، بر روی ویترین کیوسک‌های مطبوعاتی در میان ده‌ها روزنامه و مجله، مجله‌ای که عکس ب.ق.سهند را بر روی جلد داشت تلؤلؤی خاص داست. نامش وارلیق بود؛ با جلدی به رنگ قهوه‌ای منقوش که حکایت از وزانت و مکانت متفاوت علمی خود می‌کرد. 17

انقلاب بهمن ۱۳۵۷ فرصتی بود برای فعال شدن «انجمن آذربایجان». با ابتکار و مشارکت نزدیک دکتر جواد هیئت و همکارانش، «انجمن آذربایجان» تصمیم گرفت وظایف پیش رو را در شرایط سیاسی و اجتماعی جدیدی که در کشور پدید آمده بود، برای مردم توضیح دهد و با انتشار بیانیه‌ای، حقوق اساسی مردم را بیان کند. تصمیم گرفته شد که یک مجله به زبان‌های ترکی و فارسی تأسیس شود تا موجودیت ملی، خودآگاهی، شعور ملی، زبان، فرهنگ، تاریخ، آداب و رسوم و سنت‌های مردم آذربایجان را حفظ، توسعه و به نسل‌های آینده منتقل کند. بدین ترتیب، در ماه اردیبهشت ۱۳۵۸، مجله «وارلیق» منتشر شد. شماره ۱-اردیبهشت ۱۳۵۸» «مقدمه‌ای» که توسط «کمیته نویسندگان» نوشته شده بود، هدف و رسالت مجله را بسیار مختصر و روشن به زبان عامیانه توضیح می‌داد. در آن آمده بود: «از دیدگاه علمی و تاریخی، هر ملتی حق دارد زبان، فرهنگ و هویت ملی (فرهنگ و وابستگی) خود را در مراحل مختلف تاریخی، علیرغم داشتن پیوندهای تاریخی و فرهنگی مشترک با ملل مختلف، حفظ کند. اگرچه مردم آذربایجان در طول تاریخ با اقوام مختلف ساکن در ایران به یک سرنوشت

واحد پیوسته و تاریخ و فرهنگ مشترکی را ایجاد کرده‌اند، اما مانند هر قوم اصیلی، هویت ملی، زبان، فرهنگ، ویژگی‌ها و هویت خود را حفظ کرده‌اند.»

در این مقدمه آمده است: «دلبستگی به موجودیت فرهنگی ملی و پاسداری از آن، هرگز و تحت هیچ شرایطی مانع از آن نشده است که مردم آذربایجان وظایف محوله به خود را در تاریخ سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ایران با افتخار و مهارت فراوان انجام دهند. در حالی که مردم آذربایجان زبان مادری و فرهنگ ملی خود را حمل می‌کنند، بیش از همه کسانی که سنگ «وحدت ملی» را بر سینه خود گذاشته‌اند، به ایران دلبسته مانده‌اند و هر زمان که فرصتی پیش آمده، از انجام وظایف تاریخی و انقلابی خود دریغ نکرده‌اند.» («وارلیق»، شماره اول، صفحه ۴).

هیئت تحریریه مجله «وارلیق» اعلام کرد که «این مجموعه با آرزوی هموار کردن راه برای موجودیت ملی و فرهنگی مردم آذربایجان، زبان و ادبیات مادری آن‌ها، فولکلور و خلاقیت مردمی گسترده آن‌ها، گذشته پرافتخار آن‌ها، قدرت هنری و هنری پایان‌ناپذیر آن‌ها و ترویج آن در شرایط تاریخی و اجتماعی جدید با الگوهای انسانی‌تر، دموکراتیک‌تر و پیشرفته‌تر منتشر می‌شود و ما معتقدیم که در این مسیر بزرگ و افتخارآمیز که گروه ما در پیش گرفته است، همه مردم با احترام و ایمان توسط مردمی که به آزادی ملی و فرهنگی همه مردم احترام می‌گذارند، پذیرفته خواهند شد.» در زیر متن، به ماده مربوطه از اعلامیه جهانی حقوق بشر اشاره شده است. خاطرنشان شده است که در کشورهایی که اقلیت‌های نژادی، مذهبی یا زبانی وجود دارند، افراد متعلق به این اقلیت‌ها نباید از این حقوق، به همراه سایر افراد متعلق به گروه خود، از فرهنگ، مذهب یا زبان خاص خود محروم شوند.

مجله «وارلیق» مجله‌ای است که از سال ۱۳۵۸ بصورت فصل‌نامه آغاز به انتشار نمود و تا آخرین روزهای عمر دکتر جواد صیئت تداوم یافت. سپس همکاران وی راه او را ادامه دادند و این پرچم علم و ادب همچنان برافراشته ماند تا این‌که دکتر محمدرضا هیئت، میراثدار لایق دکتر جواد هیئت این مسئولیت را بر دوش کشید و وارلیق آذربایجان زنده مانده است. این مجله به دو زبان ترکی آذربایجانی و فارسی منتشر می‌شود. جواد هیئت نقش ویژه‌ای در انتشار این مجله ایفا کرد. پروفسور حمید نطقی، محمدعلی فرزانه، حسن مجیدزاده (ساوالان)، کریم مشروطه‌چی (سونمز)، عبدالکریم منظوری خامنه، صمد سردارنیا و غلامحسین بیگدلی همگی در ایجاد و ادامه حیات این مجله مشارکت داشتند. جواد هیئت این مجله را با بودجه شخصی خود بدون هیچ منتی منتشر می‌کرد. ٪۸۰ مقالات به زبان ترکی آذربایجانی و ٪۲۰ به زبان فارسی بوده است. مقالاتی که برای کل جامعه ایران در نظر گرفته شده است به زبان فارسی منتشر می‌شد. این مجله همچنین شامل مقالاتی می‌شد که خود دکتر هیئت در دفاع از زبان

مردم آذربایجان، دنیای ترکان بویژه جمهوری آذربایجان مخصوصاً مسئله قره‌باغ با درایت و خمت والایش فروگذار نکرد. پاسخ به انتقادات بیجای و تهمت‌های نادرستی که در حق زبان، ادبیات و فرهنگ، حتی سیاست دنیای ترکان اعمال می‌شد پاسخ‌های دندان شکن و قاطعی می‌داد.

جواد هیئت به همراه دوستش پروفسور دکتر حمید نطقی، پایه‌های ترک‌شناسی علمی را در ایران بنا نهادند و وارلیق را تبدیل به مکتبی علمی و آکادمیک کردند که زبان معیار آذربایجان را هدایت و نمایندگی می‌کرد. دکتر هیئت یکی از فعالترین اعضای هیئت تحریریه وارلیق هم بود و هر شماره از وارلیق با مقاله ایشان زینت می‌یافت.

در فعالیت‌های غنی و چندوجهی و پربار جواد هیئت، تحقیقات در مورد تاریخ ادبیات آذربایجان، تاریخ اقوام ترک، فولکلور ملی و همچنین مطالعات اسلامی جایگاه مهمی را به خود اختصاص داده است. او در این آثار به طور جامع مراحل توسعه زبان ترکی، ادبیات عامیانه شفاهی، نقد ادبی، فولکلور، نقد ادبی، روزنامه‌نگاری و متنوع‌ترین مسائل تاریخ فلسفه را مورد بررسی قرار می‌دهد. این دانشمند همواره در سمپوزیوم‌های ادبی و کنفرانس‌های ترک‌شناسی مورد تقدیر قرار گرفته است. او نویسنده هفت جلد کتاب تورکولوژی، دو جلد به فارسی و پنج جلد به ترکی. او بیش از ۳۰۰ مقاله در زمینه تورکولوژی و ۱۰۰ مقاله در زمینه پزشکی دارد نوشته و منتشر کرده است.

جواد هیئت از رساندن صدای واقعی آذربایجان به جامعه جهانی دریغ نکرد. او عاشق فرهنگ و زبان مردم آذربایجان بود و در زمینه انسانی‌اش همیشه مشتاق کمک به مجروحان جنگ قره‌باغ شناخته می‌شد.

مجله «وارلیق» نقش مهمی در شکل‌گیری آگاهی ملی آذربایجانی‌های جنوبی ایفا کرد. مجله «وارلیق» در صفحات خود اطلاعات جامعی در مورد تجاوز ارمنستان ارائه می‌داد، این تجاوز را محکوم می‌کرد و صدای اعتراض خود را علیه اشغال سرزمین‌های آذربایجان توسط ارامنه و پراکنده کردن برادران خونی از سرزمین‌های مادری‌شان بلند می‌کرد.

خاطرات من در دیدار با دکتر هیئت

دکتر هیئت با انتشار مجله وزین وارلیق، محبوب دل‌ها بود. من که به‌تازگی قلم بدست گرفته بودم عشق وصف‌ناپذیری در دلم نسبت به دکتر هیئت احساس می‌کردم و خیلی زود دیدار بین من و آن دانشمند بزرگ رخ داد. سال ۱۳۵۸ کتاب چهارم من ادبیات باستان آذربایجان منتشر

شده بود و با اشتیاق دوستداران زبان و ادبیات آذربایجان روبرو شده بود. برای تقدیم کتاب به دفتر ایشان رفتم. وقتی اسمم را شنید از روی صندلی برخاست به پیشوازم آمد. من خود را گم کردم در برابر این فروتنی و مهربانی. صندلی تعارف کرد و خود پیشم نشست. دست بر شانه‌ام نهاد و از کتاب من گفت؛ البته راهنمایی کوچکی نیز کرد. در این کتابچه کوچک اشاره به تاریخ کهن ادبیات آذربایجان شده بود.

دیدار دوم ده سال بعد، ۱۳۶۸ امکان‌پذیر شد و من تازه به جامعه برگشته بودم. با یک مقاله خدمتشان رسیدم. چقدر مهربانی دیدم و محبتی پدرانه. مقاله‌ام در نخستین شماره بعد از دیدار چاپ شد و نوشته‌های بعدی‌ام پشت سر هم در وارلیق جای گرفت. دیدار ایشان چندین بار امکان‌پذیر شد از جمله در کنگره بزرگداشت نظامی گنجوی در تبریز؛ در جشن استقلال جمهوری آذربایجان که دست بر شانه‌ام نهاد و در حضور بزرگانی چون عزیز محسنی و دوستان زنجانی‌ام... مرا به عنوان «دکتر هیئت زنجان» خطاب کرد. دیدار دیگرم در سال ۱۳۸۲ بود برای دعوت از ایشان برای شرکت در «کنگره بزرگداشت حکیم هیدجی» در زنجان. چه حیف که ایشان در آن روزها عمل جراحی در باکو را در برنامه‌شان داشتند. قرارمان به فردا موکول شد تا پیامی به کنگره بنویسند. و فردا با اشتیاق به دیدارشان در منزل ایشان رفتم. چه مهربانانه از مهمان کوچک خویش پذیرایی کردند و الحق محبتشان قابل وصف نیست. متانت، وقار، مهربانی، صداقت و عشق را می‌شد بهینه در رفتار و کردار ایشان دید: شخصیتی علمی و رفتاری انسانی.

ایشان همواره در کنفرانس‌ها و سمپوزیوم‌های بین‌المللی مورد تقدیر قرار گرفته‌اند اما در جمهوری آدربایجان علاوه بر این‌که دکترای افتخاری از دانشگاه‌های مختلف آذربایجان را دریافت کرده‌اند جایزه «م. ف. آخوندوف» از طرف «اتحادیه‌نویسندگان آذربایجان» و جایزه «ممد آراز» از طرف انجمن «دده قورقود» به او اهدا شده است. او در هر بار که در همایش‌ها شرکت می‌کرد با تشویق بی‌امان و اشتیاق وصف‌ناپذیر هموطنانش روبرو می‌شد که نشانگر محبوبیت ایشان بخاطر خدمات ارزنده و جاودانه‌اش به مردم و فرهنگ مردم آذربایجان بود. ایشان امروز در میان ما نیست اما نامش و آثارش ما را به وجد می‌آورد و در برابر عظمت و بزرگواریش سر تعظیم فرود می‌آوریم.

نامش زنده و یادش گرامی باد!

وارلیق
VARLIQ
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 21-28
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

قدرت هویتی ترک‌ها در ایران:
تحلیل تاریخی و سیاسی حرکت ملی آذربایجان

یاشار پورعلی

به مناسبت صدمین سالگرد یادبود دکتر جواد هیئت، این مقاله برای انتشار در ویژه‌نامه مجله «وارلیق» تهیه شده است تا جایگاه علمی، فکری و هویتی ایشان و همه نویسندگان «وارلیق» و تأثیر برجسته آنان بر شکل‌دهی و تقویت هویت ترک‌گرایی در ایران و آذربایجان به‌طور جامع مورد بررسی و تقدیر قرار گیرد. این نوشته با هدف تحلیل فعالیت‌ها و اندیشه‌های دکتر هیئت، با تمرکز بر مفاهیم ترک‌گرایی و آذربایجان‌گرایی، از منظر «حرکت ملی آذربایجان» تدوین شده است؛ حرکتی که ریشه‌های هویتی، فکری، فرهنگی و تاریخی آن به بیش از یکصد سال پیش بازمی‌گردد.

مسئله هویت ملی ترکی زمانی در ایران برجسته شد که دولت ترک در ایران نه از طریق جنگ نظامی، بلکه با همکاری قدرت‌های استعماری غرب از جمله بریتانیا، فرانسه، روسیه و ایالات متحده و با استفاده از ابزارهای هویتی و تحریف تاریخ فروپاشید. این کشورها با بازنویسی تاریخ و جایگزینی روایت‌های جعلی مبتنی بر هویت آریایی به جای تاریخ واقعی و هویت ترکی ایران، زمینه سقوط حکومت ترک قاجار و جایگزینی آن با دولتی فارسی‌محور را فراهم کردند. این

فرایند، بدون اشغال نظامی، اما از طریق بازتعریف ساختار دولت، زبان حاکم و تاریخ رسمی، نمونه‌ای آشکار از جنگ هویتی و مهندسی سیاسی قدرت‌های بزرگ علیه هویت تاریخی ترک‌ها بود.

بررسی تحولات یک صد ساله نشان می‌دهد که حتی پس از گذشت ۱۰۵ سال، همان بازیگران بین‌المللی همچنان برای اعمال نفوذ، تکمیل دولت آینده ایران و کسب امتیازات بیشتر در این کشور با یکدیگر رقابت می‌کنند. در چهل سال گذشته، این قدرت‌ها با هزینه‌های میلیاردی، اپوزیسیون و رسانه‌های دست نشانده خود را برای جایگزینی حکومت آماده کرده بودند و از طریق اعتراضات اخیر تلاش داشتند دولت آینده ایران را با دست نشانده‌های خود جایگزین کنند. با این حال، شرایط کنونی متفاوت است؛ بیداری هویتی ترک‌ها و حرکت ملی آذربایجان به مرحله‌ای رسیده است که نه تنها تمرکز بازیگران سیاسی داخلی و خارجی را بر هم زده، بلکه حضور و مداخله کشورهای همسایه ترک، از جمله ترکیه و جمهوری آذربایجان، را نیز به صحنه سیاسی جدید ایران وارد کرده است.

ایران، پس از ترکیه، یکی از کشورهای عمده جمعیتی ترک در جهان به‌شمار می‌رود؛ جمعیتی که بخش قابل‌توجهی از آن در آذربایجان جنوبی و دیگر مناطق کشور، نه به‌عنوان مهاجر، بلکه به‌مثابه ساکنان تاریخی این سرزمین شناخته می‌شوند. این جامعه در سده‌های متمادی، به‌ویژه در هزار سال گذشته، با مشارکت فعال در شکل‌دهی و تشکیل دولت‌های ترک ، نقش مهمی در تاریخ سیاسی ایران ایفا کرده و هم‌زمان هویت زبانی و فرهنگی ترکی را به‌عنوان مؤلفه‌ای بنیادین از هویت خود حفظ کرده است.

تداوم این آگاهی و بیداری هویتی روندی صرفاً طبیعی یا خودبه‌خودی نبوده، بلکه حاصل کنش‌های هدفمند، مستمر و گاه پرهزینه نخبگان فکری و فرهنگی در مواجهه با پروژه‌های دولت ملت‌سازی متمرکز و سیاست‌های یکسان‌ساز قرن بیستم بوده است؛ سیاست‌هایی که در بستر تحولات بین‌المللی و تحت تأثیر معادلات قدرت شکل گرفتند.

در این میان، دکتر جواد هیئت نقشی محوری و تعیین‌کننده ایفا کرده است. آثار و فعالیت‌های او را می‌توان تلاشی استراتژیک در راستای صیانت از هویت زبانی و فرهنگی ترک‌ها در ایران و آذربایجان دانست؛ تلاشی که در چارچوبی علمی، فرهنگی و هویتی، به تقویت خودآگاهی جمعی و بازخوانی تاریخ و ادبیات ترکی انجامید.

دکتر جواد هِیئت با نقد روایت‌های شرق‌شناسانه و تحلیل منابع بومی و تاریخ واقعی چند هزار ساله ترک در ایران، نه تنها با رژیم پهلوی بلکه با سیاست‌های هویت‌گرایانه غرب نیز به مقابله

برخاست. او نشان داد که تاریخ‌نگاری مرسوم در بسیاری موارد بخشی از یک «جنگ هویتی سازمان‌یافته» علیه ترک‌ها بوده است. آثار و فعالیت‌های دکتر هیئت بیانگر تلاشی مستمر برای بیداری هویتی ترک‌ها در ایران و آذربایجان ایستادگی در برابر سیاست‌های قدرت‌های خارجی است. اگر امروز نیز برخی کشورهای سلطه‌گر در تحقق اهداف و سیاست‌های خود با بن‌بست روبه‌رو هستند، این وضعیت را می‌توان تا حدی نتیجه همان رویکرد آگاهانه و راهبردی ترک گرایانه دانست که هیئت، همفکرانش و جریان فکری ترک گرایی پایه‌گذاری کردند؛ رویکردی که معادلات فکری و استراتژیک آنان را به چالش کشیده است.

حتی در دوره‌ای که دکتر هیئت و فعالان ملی فعالیت‌های فرهنگی و علمی خود را آغاز کرد، هرگونه گرایش به ترک گرایی فرهنگی، و حتی استفاده علنی و نوشتاری از زبان ترکی، با مخالفت شدید ساختار قدرت مواجه بود. سیاست‌های دولت پهلوی، در چارچوب پروژه دولت ملت‌سازی متمرکز و در همسویی با منافع و روایت‌های قدرت‌های بزرگ مانند بریتانیا و روسیه، بر یکسان‌سازی زبانی و هویتی استوار شده بود. در این چارچوب، هویت ترک نه به‌عنوان یکی از ارکان تاریخی ایران، بلکه به‌مثابه عنصری مسئله‌ساز و تهدیدی برای نظم سیاسی جدید تلقی می‌شد.

در ادامه، مقاله به بررسی ترک‌گرایی و آذربایجان‌گرایی به‌عنوان بنیان‌های فکری و هویتی حرکت ملی آذربایجان می‌پردازد و آن را در تقابل با رویکردی قرار می‌دهد که طی نزدیک به دو دهه گذشته عمدتاً در خارج از کشور مطرح شده است. این رویکرد، که بیشتر در میان برخی فعالان سیاسی و محافل پشت‌پرده جریان و گاه از سوی افرادی با ظاهری همسو اما با پیشینه و مواضعی مبهم ترویج شده، نیازمند بازبینی و نقدی دقیق است.

بر اساس این دیدگاه، در گفتمان سیاسی از «۴۰ میلیون ترک آذربایجانی» سخن گفته می‌شود؛ اما در عمل، مطالبات به جمعیتی حدود ۱۳ میلیون نفر تقلیل یافته و تعبیر «استقلال آذربایجان جنوبی» صرفاً به جغرافیایی محدود (استان‌های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل، زنجان، همدان، قزوین و قم) فروکاسته می‌شود.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که این رویکرد جغرافیامحور و تقلیل‌گرایانه با ماهیت و اهداف واقعی حرکت ملی آذربایجان در تعارض است. حرکت ملی آذربایجان در چارچوب ایدئولوژی آذربایجان‌گرایی بر اتحاد و دفاع از حقوق بیش از ۵۰ میلیون ترک آذربایجانی در جهان و ۴۰ میلیون آذربایجانی در آذربایجان جنوبی تأکید دارد و در چارچوب ترک‌گرایی، حمایت از حقوق و اتحاد همه ترک‌های ایران را زیر یک چتر و در هر شرایط سیاسی دنبال می‌کند. بر این

اساس، جریانی که قادر به دفاع از حقوق چهل میلیون ترک آذربایجانی نباشد، چگونه می‌تواند نماینده واقعی حرکت ملی آذربایجان تلقی شود؟

از این‌رو، بازاندیشی انتقادی در مبانی نظری، شیوه‌های کنشگری و نسبت این جریان با بدنه اجتماعی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد؛ ضرورتی که بدون آن، امکان بازسازی ظرفیت‌های سازمانی و احیای اعتماد عمومی دشوار خواهد بود.

رویکردی که دکتر جواد هیئت و همراهانش از پیشگامان آن بوده‌اند، با عبور از نگاه‌های محدود و صرفاً جغرافیایی، توانست هویت جمعی تمامی ترک‌های آذربایجان و ایران را نمایندگی کرده و تفاوتی بنیادین با رویکردهای تقلیل‌گرایانه ایجاد کند.

نکته کلیدی در تفکر دکتر هیئت و فعالان ملی آن دوره، تعریف مقاومت به‌صورت فرهنگی، هویتی و نه نظامی است. از نگاه ایشان، بازسازی زبان، تاریخ و اعتمادبه‌نفس فرهنگی تأثیری پایدارتر و مؤثرتر از هر نوع تقابل سیاسی کوتاه‌مدت دارد. به همین دلیل، فعالیت‌های او و همراهانش و تمامی فعالان ملی آن زمان نه‌تنها سرکوب‌ناپذیر بود، بلکه توانست نسل‌های بعدی فعالان و پژوهشگران ترک در حرکت ملی آذربایجان را پرورش دهد و بستر لازم برای تداوم هویت، فرهنگ و مطالعات علمی ترک‌ها را فراهم آورد که نتیجه بارز آن امروز هم قابل مشاهده است.

نتیجه فعالیت‌های فکری و فرهنگی جریان هویت‌طلبی و ترک‌گرایی، همراه با تلاش‌های گسترده نخبگان فرهنگی، روشنفکران و تمامی فعالان ملی، و نیز تحت تأثیر تجربه تاریخی حکومت ملی یک‌ساله فرقه دموکرات آذربایجان، آن بود که حرکت ملی آذربایجان در سال‌های ۱۹۹۶–۱۹۹۵ وارد مرحله‌ای نوین از کنش سیاسی شد.

در این دوره، با حمایت فعالان دانشجویی و نیروهای جوان، حرکت ملی آذربایجان بخصوص مردم تبریز از یک استاد دانشگاه تبریزی برای نمایندگی مجلس شورای اسلامی پشتیبانی کرد و بدین‌سان، این جنبش وارد فاز جدیدی از مشارکت سیاسی ملی گردید.

این استاد دانشگاه، با تکیه بر پیشینه علمی، بیان روشن و کنشگری حرفه‌ای و در راستای اصول حرکت ملی، توانست مطالبات زبانی، فرهنگی و هویتی ترک‌های آذربایجان را به‌صورت علنی و نظام‌مند در فضای انتخاباتی و سیاسی کشور مطرح کند. هرچند این تلاش‌ها به راه‌یابی به مجلس نینجامید و وی در مسیر فعالیت‌های خود با فشارهای امنیتی، بازداشت و شکنجه مواجه شد، اما ایستادگی و مقاومت آگاهانه او نقشی تعیین‌کننده در تقویت خودآگاهی ملی و اعتمادبه‌نفس سیاسی، به‌ویژه در میان نسل جوان و دانشجویی آن دوره ایفا کرد.

این مرحله نشان داد که فعالیت‌های پیشین ترک‌گرایی در حوزه‌های فرهنگی، آموزشی و هویتی، به‌ویژه تلاش‌های نظری و سازمان‌دهی‌شده نخبگان ترک‌گرا، نه‌تنها دچار گسست نشد، بلکه به‌صورت منسجم و پیوسته مسیر پیشین خود را ادامه داد و وارد عرصه کنش سیاسی شد. در این مقطع، ترک‌گرایی به‌عنوان محور فکری و هویتی حرکت ملی آذربایجان به‌طور عملی به رسمیت شناخته شد و رهبری سیاسی این دوره نیز بر تداوم همین چارچوب نظری تأکید داشت.

تداوم و تثبیت گفتمان ترک‌گرایی آن دوره در شرایطی ادامه داشت که کنشگران و نخبگان ترک‌گرا نه‌تنها در دوره‌های مختلف از سوی حکومت پهلوی و سپس جمهوری اسلامی با سرکوب ساختاری مواجه بودند، بلکه هم‌زمان در معرض فشارها و تخریب‌های گفتمانی از سوی برخی محافل جریان‌های چپ‌گرا در آذربایجان جنوبی نیز قرار داشتند. با وجود این فشارهای چندجانبه، حرکت ملی آذربایجان در نیمه دوم دهه ۱۹۹۰ میلادی (۲۰۰۰-۱۹۹۶) توانست با اتکا به ترک‌گرایی منسجم، از یک جنبش صرفاً فرهنگی به جریانی سیاسی، آگاه و مطالبه‌محور تحول یابد و حضور خود را در عرصه‌های رسمی قدرت تثبیت کند.

در همین چارچوب، گسترش تولیدات فرهنگیِ همسو با این گفتمان نیز قابل توجه است؛ از جمله انتشار مخفیانه و گسترده کتاب شعر «تورک ائللری، منیم ائلیم» در همان دوره، که با یادکرد از تمامی ترک‌های ایران، بازتابی روشن از نگاه فراگیر ترک‌گرایانه و تأکید بر وحدت هویتی فراتر از مرزهای جغرافیایی محدود به‌شمار می‌رفت. این‌گونه آثار فرهنگی نشان می‌دهد که ترک‌گرایی، هم‌زمان با ورود به عرصه سیاست، همچنان ریشه‌های عمیق خود را در میدان فرهنگ و هویت حفظ کرده بود.

حرکت ملی آذربایجان در داخل ایران همیشه بر پایه ترک‌گرایی و آذربایجان‌گرایی واقعی شکل گرفته و همچنان راه خود را ادامه می‌دهد. یکی از نتایج بارز این روند، حذف تدریجی واژه «آذری» و جایگزینی آن با «ترکی» در ادبیات فرهنگی و سیاسی بود؛ تغییری که بیانگر بازتعریف آگاهانه هویت جمعی ترک‌ها به شمار می‌رود.

برگزاری تجمع‌های گسترده در مکان‌های تاریخی و نمادین، همچون قلعه بابک و نیز تجمع‌های سیاسی در مزار ستارخان در تهران، نشان‌دهنده پیوند عمیق میان تاریخ، هویت و مطالبات ملی ترک‌ها بود. پس از تبریز، تهران نیز به یکی از کانون‌های مهم حرکت ملی آذربایجان تبدیل شد. انتشار مجله «وارلیق» و دیگر نشریات ترکیِ دانشجویی در پایتخت، حضور، سخنرانی و شعرخوانی فعالان شناخته‌شده ملی در مراسم‌های دانشگاهی تهران، انتشار و توزیع گسترده

نشریان دانشجویی و نشریه هفته نامه «امید زنجان»، و همچنین موفقیت مدیرمسئول آن، حکیمی‌پور، در انتخابات شورای شهر تهران، همگی نشانه‌هایی از گسترش، سازمان‌یافتگی و حضور مؤثر جریان ترک‌گرایانه در عرصه عمومی بود. در همین دوره، تهران به یکی از مراکز اصلی عرضه و فروش نشریات محلی آذربایجانی‌ها نیز بدل شد.

حتی جرقه یکی از گسترده‌ترین اعتراضات سراسری ترک‌ها در سال ۲۰۰۶، در واکنش به محتوای منتشرشده در روزنامه «ایران»، از سوی دانشجویان ترک در تهران زده شد و دامنه آن به‌سرعت سراسر شهرهای ترک‌نشین را دربر گرفت. این رویداد، استمرار و پویایی مسیر مطالبه‌گری فرهنگی و هویتی این جریان را به‌روشنی آشکار ساخت و نشان داد که تهران نیز، به‌عنوان یکی از کانون‌های مهم جمعیتی و دانشگاهی ترک‌ها، در تحولات هویتی و بسیج اجتماعی نقش فعال و اثرگذار ایفا می‌کند.

با این حال، پس از شکل‌گیری رویکردی جغرافیامحور در خارج از کشور مبتنی بر تعریف استقلال «آذربایجان جنوبی» در چارچوب جمعیتی حدود ۱۳ میلیون نفر ــ و تأثیرگذاری آن بر بخشی از گفتمان سیاسی، جایگاه تهران در معادلات و عرصه سیاسی حرکت ملی آذربایجان به‌تدریج کمرنگ‌تر شد. این تحول گفتمانی، با تقلیل دامنه هویتی و جمعیتی حرکت، عملاً نقش مراکز مهمی چون تهران را در سازمان‌دهی و بسیج سیاسی کمتر مورد توجه قرار داد. حتی این چرخش گفتمانی موجب فاصله‌گیری بخشی از فضای سیاسی تهران از حرکت ملی آذربایجان گردید و در برخی موارد، آن را در موقعیتی متفاوت و حتی تقابلی نسبت به این حرکت، از منظر سیاسی، قرار داد.

با این‌حال، در عرصه فرهنگی و هنری، پویایی حرکت در تهران تداوم یافت و حتی در مواردی تقویت شد. فعالیت بزرگ‌ترین گروه‌های رقص آذربایجانی، مرکزیت «خانه عاشیق‌های ایران» به‌عنوان یکی از پایگاه‌های مهم موسیقی و ادبیات شفاهی ترکی، انتشار گسترده کتاب‌های ترکی، و کنش‌گری مستمر گروه‌های فرهنگی و علمی، همگی نشان از تداوم نقش تهران در بازتولید و تثبیت هویت زبانی و فرهنگی دارند. این استمرار بیانگر آن است که حتی در شرایط دگرگونی‌های سیاسی و گفتمانی، بُعد فرهنگی حرکت ملی آذربایجان توانسته است جایگاه خود را حفظ کرده و به‌عنوان یکی از پیشران‌های اصلی هویت‌خواهی ترک‌ها به مسیر خود ادامه دهد.

حرکت ملی آذربایجان با گسترش شبکه‌های اجتماعی جان تازه‌ای گرفت، با طرفداری از تیم تراختورسازی تبریز در سطح ملی و بین‌المللی قدرت نمایی کرد. تراختورسازی فراتر از یک باشگاه ورزشی، به نماد هویت آذربایجانی و ترک‌های ایران تبدیل شد و با استفاده از زبان

ترکی، نمادها و شعارهای محلی در ورزشگاه‌ها و شبکه‌های اجتماعی، هویت فرهنگی و منطقه‌ای خود را به نمایش گذاشت. با جذب میلیون‌ها هوادار، حضور ترک‌ها در سطح ملی و بین‌المللی تثبیت شد و موفقیت‌های ورزشی و حضور در رقابت‌های داخلی و بین‌المللی، توجه رسانه‌ها و افکار عمومی درجهان، بخصوص در ترکیه و آذربایجان را جلب کرد.

سال ۲۰۱۹، هواداران تراختور با شعارها و حرکات نمادین خود حمایت از ترکیه را نشان دادند و در دیدار با استقلال تهران، شعارهای «ترکیه، ترکیه، ترکیه» سر دادند و با سلام نظامی و حمایت از عملیات نظامی ترکیه همبستگی خود را نشان دادند. در جریان جنگ دوم قره‌باغ (۲۰۲۰) نیز، حمایت از جمهوری آذربایجان به شکل نمادین و فرهنگی ادامه یافت؛ از سر دادن شعارهای ملی و به نمایش گذاشتن پرچم و نمادهای آذربایجانی گرفته تا انتشار پیام‌های حمایتی در شبکه‌های اجتماعی و حضور فعال در تجمع‌های ورزشی و فرهنگی.

اقدامات هواداران به حدی برجسته بود که نه تنها در رسانه‌ها، بلکه در پارلمان ملی ترکیه و مجلس جمهوری آذربایجان نیز مورد توجه قرار گرفت و عملاً به نوعی قدرت حرکت ملی آذربایجان و ترک‌های ایران را در سطح بین‌المللی معرفی کرد و قدرت و همبستگی این جریان را در عرصه‌های فرهنگی و سیاسی تثبیت نمود.

حرکت ملی آذربایجان و ترک‌های ایران اکنون چنان منسجم و سازمان‌یافته شده است که توانسته حضور مؤثر خود را حتی در ساختارهای رسمی نظام نشان دهد. نمونه بارز این توانایی، انتخاب نماینده‌ای ترک‌تبار مانند دکتر مسعود پزشکیان بود. در این انتخابات، هنگامی که حجم توجه و انتقادات جهانی به فرآیندهای انتخاباتی ایران معطوف شده بود و تلاش‌های رژیم برای کنترل افکار عمومی بین‌المللی شدت یافته بود، موقعیت دکتر پزشکیان به نوعی ابزار سیاسی برای جذب مشارکت ترک‌ها در پای صندوق‌های رأی و نشان دادن قدرت اجتماعی و جمعی آن‌ها به جهان استفاده شد.

هرچند دکتر پزشکیان بخشی از شبکه‌ها و مهره‌های نظام محسوب می‌شود، اهمیت واقعی این رویداد در قدرت نمایی ترک‌ها و نقش‌آفرینی جمعی آن‌ها در عرصه سیاست بود. این انتخابات، دومین نمونه مهم پس از سال ۱۹۹۶ محسوب می‌شود که در آن ترک‌ها توانستند با رأی اکثریت نماینده خود را انتخاب کنند و نفوذ و تأثیر خود را در عرصه سیاسی ایران آشکار کنند. برای اولین بار در تاریخ ایران، نقشه رأی‌دهندگان در سطح ملی به گونه‌ای آشکار تفکیک شد که بازتابی از تقسیم اتنیکی ترک و فارس بود.

ویژگی قابل توجه دیگر این انتخابات آن بود که حمایت و مشارکت صرفاً محدود به مناطق ترک‌نشین نبود؛ حتی سایر ملل غیر فارس نیز در کنار ترک‌ها حضور یافته و نقش خود را در تعیین نتایج ایفا کردند. این امر نه تنها بر ساختار سیاسی ایران اثرگذار بود، بلکه توجه قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای را نیز به خود جلب کرد و پیامدهای آن کاملاً ملموس و قابل مشاهده است.

تحلیل اعتراضات سراسری در ایران نشان می‌دهد که قدرت و نقش ترک‌ها در سیاست داخلی کشور بسیار تعیین‌کننده است؛ به گونه‌ای که حتی در جریان اعتراضات اخیر، از جمله جنبش مهسا امینی و اعتراضات چند روز گذشته، ترک‌ها با کنار کشیدن و سکوت استراتژیک خود عملاً نشان دادند که بدون مشارکت فعال آن‌ها، اعتراضات نمی‌تواند به نتایج ملموس برسد.

بررسی منشأ اعتراضات اخیر نیز نشان می‌دهد که حرکت‌های اولیه از بازار تهران، قلب اقتصادی و فرهنگی ترک‌ها آغاز شد، هرچند مداخلات خارجی و تحولات بعدی باعث تغییر ماهیت آن و وقوع جنایات و کشتار مردم شد. با این حال، این روند نشان می‌دهد که قدرت‌های استعماری خارجی دیگر قادر نیستند مانند گذشته، از طریق کودتا یا تحمیل رهبران خارجی، روند دولت‌های ایران را مستقیماً تعیین کنند؛ همان‌طور که در دوره رضا شاه و ورود آیت‌الله خمینی از پاریس به تهران مشاهده شد.

با در نظر گرفتن قدرت و بیداری هویتی ترک‌ها در ایران و حضور مؤثر کشورهای همسایه، به ویژه ترکیه و جمهوری آذربایجان، هیچ تغییر عمده‌ای در ایران بدون هماهنگی یا رضایت این جریان‌های منطقه‌ای و هویت‌محور امکان‌پذیر نیست. به عبارت دیگر، خواست قدرت‌های خارجی بدون مشارکت و پذیرش ترک‌ها و حمایت همسایگان ترک‌نشین نمی‌تواند به شکل مؤثر اجرا شود. این واقعیت نشان می‌دهد که حرکت ملی آذربایجان با اتکا به گفتمان ترک‌گرایی و تلاش‌های نظام‌مند نخبگان فرهنگی، پژوهشگران، نویسندگان و کنشگران اجتماعی، طی صد سال گذشته فرآیندی مستمر از بازسازی هویت جمعی را دنبال کرده و از این رهگذر، بنیان‌های نفوذ اجتماعی و اثرگذاری سیاسی ترک‌ها را تحکیم بخشیده است؛ امری که نمودهای آن در عرصه‌های سیاسی، فرهنگی و منطقه‌ای ایران قابل ردیابی است.

وارلیق
VARLIQ
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 29-30
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

دکتر جواد هیئت
نامی جاودانه در قلب مردم آذربایجان

جمشید زارعی

نام دکتر هیئت نه تنها در قلب مردم آذربایجان که در قلب ملت ترک جاودانه است. این نام مرزها را درنوردیده آنگونه علاوه بر درخشش خویش در محافل گوناگون نامی شده برای طنین انداز شدن افتخارات ملت ترک در جهان. ایشان جز اولین و برترین‌ها در تخصص‌های خویش بودند؛ جراح و پزشک حاذقی که هویت خواهی و وطن دوستی از همان زمان که پدر بزرگوارشان پیام مشروطه را در رأس هیأتی به تهران رساندند با رگ و پی‌شان عجین شده بود و همین اقدام تاریخی، نامی شد ماندگار بر خانواده هیئت تا فراموش نشود آزادی‌خواهی ایشان ریشه‌ای عمیق دارد و با تحریفات دشمنان و مخالفان خدشه دار نخواهد شد.

افتخارات ایشان در زمینه‌های طبی و فرهنگی بر کسی پوشیده نیست اما آنچه هنگام مطالعه زندگینامه ایشان نظرم را جلب کرد وصیتنامه پرمفهوم جناب دکتر بود آنجا که می‌گویند به هر جوان آذربایجانی و علاقمند به خاک مادری‌مان رسیدی بگو جواد هیئت گفت «بروید تاریخ را

بخوانید و خودتان نیز بنویسید. نترسید که ضعیف باشد حتی اگر ضعیف هم بود بهتر از این است که بیگانگان برای ما تاریخ بنویسند.» همین جمله دغدغه ایشان در طول حیات برای نجات ملت خویش را نشان می‌دهد، همان دغدغه‌ای که موجب سوق دادن فعالیت‌هایشان در خارج از حوزه طب و پزشکی بود. چرا که به اعتقاد دکتر هیئت اگر با علم پزشکی می‌توان جان هزاران نفر را نجات داد در عرصه فرهنگ و هنر می‌توان یک ملت را نجات داد. برای نیل به این هدف با کمک دوستان و همفکران خویش مجله «وارلیق» را بنا نهاد. مجله‌ای که شناسنامه ملت آذربایجان است و برای به ثمر نشستن این تلاش همچون سربازی در کنار دوستان خویش بود. به طوری که در مقابل پیشنهاد دوستان مبنی بر حضور در تبریز و لیدر مبارزه مدنی شدن گفت: «تبریز را به دست شما جوان‌ها می‌سپارم که به توانایی‌هایتان ایمان دارم تا وارلیق را به پشتوانه شما ادامه دهم.»

مجله «وارلیق » هستی خویش را از نام دکتر هیئت به امانت دارد و همین نام به تنهایی سندی است محکم بر ارزشمندی بی‌مانند آن.

ایشان در همین مجله در کنار بزرگانی چون «دکتر نطقی» ، «دکتر فرزانه» ، جناب «راشدی» جناب «آزاد» و سایر بزرگواران تاثیر غیر قابل انکاری بر آگاهی و بیداری نسل جوان و ملت آذربایجان داشتند. وارلیق پلی شد برای اتصال سرزمین دو تکه شده آذربایجان و اتحاد ملتی که قلبشان برای هم می‌تپید، شیوه زندگی دکتر هیئت نماد و سمبل حقیقی از تک ملت بودن تورکهاست (همانگونه که اعتقاد ایشان بود). ایشان که در تبریز زاده شد در ترکیه و آذربایجان زندگی کرد و در«باکی» وفات یافت ثابت کرد که ترک، ترک است، زبانش ترک است، هویتش ترک است، حتی اگر جغرافیای متفاوتی داشته باشد،

جهان تورک مفتخراست به داشتن اسطوره‌هایی چون دکتر هیئت که در یک دست تیغ جراحی و در دست دیگر قلم داشتند و در هر دو حوزه متخصص و بهترین بودند، استاد بی‌بدیلی که شاگردان وفادار و صادقی داشته و دارند و چراغ خانه «وارلیق» را بعد از خودشان به دست‌های امین و امانتداری همچون برادر زاده بزرگوارشان سپردند که حقیقتاً در راستای اهداف ایشان گام برداشته و این چراغ را منور نگاه می‌دارد، باشد که بیش از این قدردان زحمات ایشان و تمام دلسوزان فرهنگ و زبانمان باشیم.

وارلیق
VARLIQ
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 31-33
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

دوکتور جواد هیئت‌له اونودولماز خاطیره‌لر

اسد صادق

دوکتور جواد هیئت، هم تحصیل اوچون هم ده سیاحت اوچون بیر چوخ آورپا سفرینده اولموشدو. آنجاق اونون آورپادا آذربایجانلیلارلا تانیشما و میلّی مسئله توپلانتیسیندان قیسا بیر خاطیره‌م واردیر کی، *وارلیق* درگیسی‌نین اخوجولاری ایله پایلاشماق ایسته‌ییرم.

دوکتور هیئت‌ین اؤزونون ده دئدیگی کیمی بو گؤروش و توپلانتی هامیمیزین حیاتیندا یئنی بیر صحیفه آچدی و چوخ قیمتلی اولدو. ۱۹۹۱-جی ایلده دوکتور هیئت دونیا جراحلار کونفرانسی اوچون ایسوئچین (سوئد) استوکهولم شهرینه گلمیشدی. ۱۰ گون بیزده قوناق قالدی. من دوکتوردان ایجازه آلاراق دوستلارا خبر سالدیم کی، دوکتور هیئت بورادادیر. هر گون آخشام دوستلار گلیب دوکتور ایله گؤروشوردولر. دوکتور اوچون چوخ مارقلی ایدی کی، آذربایجانلی گنجلر میلّی مسئله‌یه علاقه گؤستریرلر. بو گنجلرین چوخو گئچمیشده ایرانلی تشکیلاتلاردا اولموشدولار. دوکتور هر کسله تک- تک دانیشیر و اونلاری دینله‌ییردی. ایکی توپلانتی گئچیردیک. بیری بیزیم ائوده ۲۵-۲۰ نفر و دیگری ۵۰ - ۴۵ نفر ایسپونقا فولکسام تئاتر سالونوندا. بو گؤروشلر و توپلانتیلار دوکتور هیئت اوچون چوخ ماراقلی و خوش خاطیرلی اولدو. حتی بیر نئجه دفعه سؤیله‌دی کی، اینانیلماز سفر الدو. چونکو دوکتور طب کونفرانسی اوچون گلمیشدی، آنجاق خاریجده میلیتچی گنج انسانلارلا گؤروشمه‌سی و تانیش اولماسی اونون اؤزونون دئدیگینه گؤره چوخ دگرلی اولموشدو. منه دئدی کی، ایللر اؤنجه گئچمش شاه - سووئت زامانی قاتار یولو ایله باکی اوزریندن موسکووایا دونیا جراحلار کونفرانسینا گئتدیم.

قاتار یولونو اوچاق عوضینه سئچمه‌مین سببی باکی‌نی گؤرمک ایدی. موسکوادا قوزئی آذربایجان‌دان گلمیش جراح دوکتور نورالدین رضایف‌له تانیش اولودوم و بو تانیشلیق قوزئی آذربایجانا کؤرپو اولدو. نه تصادوف کی، ایسوئچه جراحی کونفرانسینا گلدیگیمده ده بوراداکی گنجلرله تانیش اولدوم. دوکتور هیئت تهرانا دؤندوکدن سونرا ایچری ایله خاریج آراسیندا کؤرپو اولدو. میثال اوچون بؤیوک بگ رسول اوغلو ایله و یا باشقالاری ایله تانیشماما وسیله اولدو. دوکتور اوچون وارلیق درگیسی چوخ اؤنملی ایدی و دئیه‌بیله‌رم کی، هر شئیدن ال چکمه‌یه حاضیر ایدی، آنجاق یئتر کی، وارلیق درگیسی‌نین یاییلانسین.

دوکتور هیئت هر زامان سؤیله‌یردی کی، بونلار یعنی ایران رژیمی بیزه سالدیرماق اوچون باهانه آختاریرلار و وارلیق درگیسی‌نین یاییلانماسینی ایسته‌میرلر. ائله بو سببه گؤره چوخ دقت ائدیردی.

هامی بیلیردی کی، دوکتور هیئت‌ین رحمتلیک دوکتور حمید نطقی جنابلارینا چوخ سایقی و سئوگیسی وار ایدی و اونو اوستادیم آدلانیریردی. ۱۹۹۶-دا آذربایجان یازیچیلار بیرلیگی طرفیندن حمید نطقی نین یارادیجیلیغی حاقیندا باکی‌دا بیر کونفرانس گئچیریلدی. کونفرانسین باش چیخیشچیسی دوکتور هیئت ایدی. آنجاق دوکتور هیئت خسته‌لیک آدی ایله بو کونفرانسا قاتیلمادی. چونکی اورادا ایرانا قارشی چیخان یعضی سیاستچیلر واردی و شبهه‌لی بیری ده فیلم چکیردی. دوکتور اونلارلا بیر یئرده اوتوروب شکیللری‌نین یاییلماسینی ایسته‌میردی و سونرا بیزه دئدی کی، ایران رژیمی ائله بو شکیللرین دالیندادیر و بو باهانه ایله وارلیق درگیسینی باغلاماق ایسته‌ییرلر. بونو دئمک ایسته‌ییرم کی، دوکتور هیئت تهران‌دان باکی‌یا بو کونفرانس اوچون گلمیش و چوخ سئودیگی و سایقی گؤستردیگی حمید نطقی اوچون معروضه حاضیرلامیش، آنجاق وارلیق درگیسی‌نین یاساقلانماماسی اوچون بوتون مصیبتلری قبول ائدیردی. او باکی‌دا ائوده اوتورور و باکی‌دا حمید نطقی آدینا کونفرانس گئدیر. نه قدر آغیر بیر حادثه. آخی وارلیق درگیسینده دوکتور حمید نطقی جنابلاری‌نین بؤیوک امگی وار، آنجاق وارلیق یاییلانمالی‌دیر.

من تانینمیش بیر چوخ ایرانلی سیاستچی یازار و شاعیر، حتی تورکیه‌لی سیاستچیلرله یاخیندان تانیشلیغیم اولوبدور. ایللر بویو سیاسی نه‌دنله زیندان چکدیگیم اوچون عینی

زیندانلادا آیلار، حتی ایللر بویو گئجه - گوندوز بیر یئرده یاشادیق. آنجاق اعتراف ائتمه‌لی‌یم کی، دوکتور جواد هیئت قدر منیم اوزریمده مثبت تائیر قویان کیمسه اولماییبدیر. بو شریف و نجیب انسان او قدر میلّتینه باغلی ایدی کی، گئجه - گوندوز دئمه‌دن یا یازیردی و یا دا میلّتین دردینی دیله گتیریردی. دوکتور هیئت ایله منیم ایرانا باخیشیم فرقلی ایدی. فقط بو فرقلی دوشونجه هئچ بیر زامان منیم دوکتور هیئته سئوگی و سایقیما تاثیر قویمادی و منیم دوکتورا اولان بو سئوگی و سایقیم بیزی تانییان بعضیلرینی تعجبلندیردی. بو دا دوکتور هیئت‌ین نه قدر دگرلی اولدوغونو گؤستریر. بیز یالنیز دوست اولمادیق، بیز سیرداش اولدوق و دفعه‌لرجه تورکیه‌ده، باکی‌دا و استوکهولم‌دا گؤروشدوک. دوکتورو دینله‌مک و سؤزلرینه دقت ائتمک منیم اوچون چوخ دگرلی ایدی. بو دگرلی انسانی آنیمساماق و خاطیرلاماق منیم بوینومون بوجودور. چونکو بو انسان میلی تفکور و دوشونجه‌نی انسانین قانینا و روحونا ایشله‌دیردی. یعنی میلّتی سئومک، آذربایجانا باغلی اولماق حتی تورکیه دوشمنلرینه قارشی قویماق بیز آذربایجانلیلارین بورجو اولدغونو چوخ ساده سؤزلرله آنلاتیردی. او ادبیاتچی ایدی، آنجاق بوتون دانیشیقلاری و یازیلاری تورک دونیاسینی احاطه ائدیردی و یول گؤستریردی. هر یئرده و هر زامان دوکتورو بو سؤزله یاد ائدیرم. دوکتور جواد هیئت اونودولماز دگرلی بیر انسان ایدی.

استوکهولم ۲۰۲۵/۱۲/۳

وارلیق
VARLIQ
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 35-38
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

آذربایجان میلّی حرکتینده دوکتور جواد هیئت‌ین یئری

کاظم عباسی

انسانین توپلومسال وارلیق اولدوغو سؤیلنیر. انسان توپلولوقلاری، باشقا جانلیلارلا مقایسه‌ده و اونلارین ترسینه، دگیشیم اؤزللیگینه صاحیبدیر. توپلولوقلار کیچیک زامان دیلیملرینده اینجه‌لندیکده عینی یاشام بیچیملری‌نین تکرارلانماسینی گؤز اؤنونه قویارلار، آنجاق اوزون زامان سوره‌جینده باخیلدیغینیدا اوغرادیقلاری دگیشیملر گؤز اؤنونده آت چاپدیرار. زاماندا ایره‌لیله‌دیکجه، اؤزللیکله سون یوزایللیکلردن گونوموزه کیمی، توپلولوقلارین دگیشیم پروسه‌لری داها سرعتله باش وئرمکده‌دیر. بو گرچگین بیر چوخ نه‌دنلری‌نین آراسیندا اؤنملی یئری اولان نه‌دنلردن بیری ده «اجتماعی حرکت»لر (Social Movements) آدی آلتیندا تانینماقدادیر. دونیا اؤز دگیشمه‌سینی، قابیق‌قویماسینی و یئنیلنمه‌سینی، بیر آز دا، اجتماعی حرکتلره بورجلودور.

اجتماعی حرکتلر؛ آماجلاری، استراتژیلری، بؤیوکلوکلری، یاشلاری و بلکه ده بیر چوخ باشقا فاکتورلاری باخیمیندان کاتئقوریزه ائدیله‌بیلرلر. بونا رغماً، اجتماعی حرکتلر بلیرلی‌لیک باخیمیندان چنلی آتموسفرده یئر آلیرلار؛ نه بللی قورومالار قدر تانینمیش و بیچیملنمیشدیرلر، نه ده بیچیمسیز انسان ییغیناغی‌دیرلار. اجتماعی حرکتلر بیر چوخ قورومون، درنگین، ... و حتی

تک باشینا اولان انسانلارین عینی آماج اوغروندا یئریمکلری‌نین سونوجودور. آنجاق بیر انسان، تک باشینا، بو کیمی توپلومسال گرچگه ائتکی بوراخابیلمک پوتانسیئلینه مالیک اولورسا او انسانین حیرتلندیریجی بؤیوکلوگونده سؤز یئری قالماز! یئر اوزونده بئله انسانلار اولوبلارمی؟

ایران تورکلرینی ان چوخ ایلگیلندیرن اجتماعی حرکتلردن بیری «آذربایجان میلّی حرکتی»دیر و اونون ایچریسینده، سؤزو گئدن بؤیوکلوگون چلنگینی باشیندا داشییانلارین ان اؤنده گلنلریندن بیری ده دوکتور جواد هیئت‌دیر. جواد هیئت‌ین میلّی حرکت ایچریسینده‌کی چالیشمالاری‌نین ان بؤیوک پایی «وارلیق درگیسی» آدی آلتیندا یارانان قورومون چالیشمالاریندا حیاتا کئچیریلیبدیر. حتی اونون یازدیغی مستقل کیتابلارین بیر چوخو، همین درگی‌نین ضمیمه‌سی اولاراق، گؤزو یولدا اولان اوخوجولاری‌نین الینه چاتمیشدیر.

دوکتور هیئت‌ین چالیشمالاریندا وارلیق درگیسی‌نین قوروجولوغو و حیاتی‌نین سونونا کیمی بو درگینی یایینلاماسی آذربایجان میلّی حرکتی ایچریسینده ان تأثیرلی ایشلردن سایبلر. بو درگینی وصف ائدن ان یایقین سؤزلردن بیری ده اونون بیر مکتب اولدوغونا توخونان سؤزدور. «وارلیق بیر مکتبدیر» و «وارلیق بیر مکتب ایدی» نه دئمکدیر دئیه، منی واختیندا دوشوندورموشدو.

۱۳۹۶-جی ایل، آذربایجان ناسیونالیزمی‌نین بینؤوره‌لری اوستونده آراشدیرما آپاردیغیم زامان وارلیق درگیسی‌نین، دوکتور هیئت‌ین حیاتی بویو یایینلانان بوتون سایبلارینی گؤزدن کئچیرمه‌لی اولدوم. درگی‌نین ایلک سایبلاریندان باشلایبب سونلارا ساری گئتدیگیمده، اساس ایتیگیمین آختاریشی ایله یاناشی، باشقا غریبه دویغولار دا یاشایبردیم. ان تانینمیش شاعیرلرین و یازیچیلارین گنج یاشلاریندا، بلکه ده هله ایلکین یارادیجیلیقلاری سایبلان اثرلری وارلیق‌ین ایلک ایللرینده یایینلادیغی سایبلاریندا گؤزومه توخوندوقجا اونلارین دا وارلیق ایله بیرلیکده آددیملایاراق آیاق‌توتمالارینی، گوجلنمه‌لرینی و گلیشمه‌لرینی، درگینی هر واراقلادیغیمدا گؤروردوم. قیرخ-اللی یاشلاریندا آذربایجان ادبیات سماسی‌نین تانینمیش اولدوزلاری‌نین پارلاقلیغی‌نین بیر پایینی دا ایگیرمی یاشلاریندا‌کی اثرلری‌نین وارلیق‌دا یایینلانماسیندا گؤرمک چوخ یئرلی سایبلیردی. «وارلیق» اون‌ایللیکلر بویونجا باسیلیب یایینلاناراق گنجلرین اللرینده توتوب، آیاقلاندیریب، گوجلندیریب، قانادلاندیریب آذربایجانین علم و کولتور سماسیندا پارلاماقلارینی مومکون ائده‌رک مکتب اولماغی ان اوجلاردا یاشامیشدی. «وارلیق مکتبی»ندن سؤز گئدیرسه بو، درگی‌نین داواملیلیغیندان دا آسیلی ایدی.

وارلیق درگیسی‌نین نه‌دن مکتب سایبلدیغی شخصی آلقیلاریم اساسیندا بئله آچیقلانیردی؛ آنجاق باشقالاری وارلیق‌ی نئجه گؤروبلر، هانسی یئرده اوتوردوبلار و اونون مکتب اولدوغونو نئجه آلقیلاییرلار؟

بو سورغولاری جاوابلاماق، اؤزباشینا، بیر ساحه آراشدیرماسی طلب ائدیر و بئله بیر آراشدیرمانین اولوب اولمادیغیندان خبرسیزم. آذربایجان میلّی حرکتی‌نی تانیتدیراجاق آراشدیرما اوستونده ایشه باشلادیغیمدان اوچ-دؤرد ایل کئچمکده‌دیر. بو آراشدیرمانین باشلیقلاری‌نین ٪۷۵ حیصه‌سی کتابخانا آراشدیرماسی (Library Research)، ٪۲۵ حیصه‌سی ده ساحه‌ده آپاریلان مصاحبه‌لردن اله گلیبدیر و گله‌جکدیر. مصاحبه‌لر آذربایجان میلّی حرکتی‌نده فعال اولوب، ایش گؤروب، اثر بوراخانلارین ایگیرمیسی ایله باش توتمالیدیر. بوگونه کیمی اونلارین اون‌ئددیسی ایله مصاحبه آپاریلیب، مصاحبه‌نین ایچریگی ده چیخاریلمیش (استخراج)، دوزنلنمیشدیر. بو آراشدیرمایا عاید مصاحبه‌لرده اورتایا قویولان سورغولاردان بیری بودور:

-سیزجه آذربایجان میلّی حرکتی‌نی تمثیل ائدن باسیلمیش اثرلر هانسیلاری اولا بیلر؟ 37

مصاحبه‌یه چاغیریلانلار قونونون نه اولدوغونو اؤنجه‌دن بیلمه‌دیکلرینه گؤره وئردیکلری جاوابلار ان صمیمی و ان اینانديقلاری اولموشدور؛ البته اونلارین اؤنجه‌دن دوشونمک ماجاللاری اولسایدی دیله گتیردیکلری لیستین داها اطرافلی اولابیله‌جگینه شبهه یوخدور. الده ائدیلن جاوابلارا گلدیکده، آراشدیرمایا قاتیلانلارین ٪۷۱-ی، باشقا اثرلرله یاناشی، دوکتور هیئت‌ین «وارلیق» درگیسیندن آد آپارمیشلار. سؤزو گئدن سورغونون جاوابی اساسیندا اله گلن لیسته باخیلدیغیندا وارلیق، آچیق‌آرا بیرینجی سیرادا یئر آلیر. بلکه ائله بو باخیمدان دا دوکتور هیئت‌ین قوروجولاریندان اولوب اداره ائتدیگی وارلیق درگیسینی، باشقا وطنداشلارین آلقیلاری اساسیندا دا، مکتب آدی آلتیندا گؤرمگه سؤز یئری قالمایییر!

شهریار سهند داغینا اوز توتاراق «آد آلیب سندن او شاعیر کی سن اوندان آد آلیبسان» سؤیله‌دیگینده کیمین آدینی کیمه و نه ساياق بورجلو اولدوغو بللی‌دیر؛ آنجاق دوکتور جواد هیئت آدینی و آدلیم اولدوغونو وارلیق‌دان آلمیش یوخسا وارلیق دوکتور هیئت‌دن؟

دوکتور هیئت ایله ایکی کره یاخیندان گؤروشمک شانسیم اولوبدور. بونلارین بیرینجیسینده بیر-ایکی نفر وارلیق‌ین یازارلار هیأتیندن اولان قلمداشلارینا اوزونو توتموشکن «حیات یولداشیم "داها قوجالیبسان، درگی ایشلریندن قیراقدا دورماق زامانین گلیب چاتیب" دئییر،

آنجاق من "بو گونکو یئریمی بو درگی‌یه بورجلویام، نئجه قیراغا چکیله‌بیلرم؟" دئییرم» دئدی. ائشیتدیگیم جمله‌لر عیناً بئله اولماسالار دا عینی آنلامی داشییییردیلار و اونون آلچاق‌کؤنوللو اولدوغونو دا گؤستریردی.

اؤنجه‌کی پاراقرافلاردا سؤزو گئدن آراشدیرمانین، جاوابینی آختاراماقدا اولدوغو سورغولاردان بیری ده بودور:

-سیزجه آذربایجان میلّی حرکتی‌نین سمبولو ساییلان و اونو تمثیل ائدن هانسی حقیقی شخصلردن آد آپارماق اولار؟

مصاحبه‌یه قاتیلانلارین ٪۳۵-ی، باشقا شخصلرله یاناشی، دوکتور جواد هیئت‌دن ده آد آپاریبلار. بو سورغودان الده ائدیلن جاوابلارا باخدیقدا، دوکتور هیئت‌ین ایلک اوچده یئر آلدیغی بللی اولور. بو عدد اؤنجه‌کی عدد ایله توتوشدورولدوغوندا و اونون دیلیندن ائشیتدیگیم سؤز ایله یان-یانا قویولدوغوندا دوکتور هیئت‌ین، آلچاق‌کؤنوللو اولماقلا یاناشی؛ نه قدر دوغرو-دوزگون گؤروشو و گرچکچی انسان اولدوغو دا اورتایا چیخیر.

گؤروندوگونه گؤره دوکتور هیئت‌ین سمبولیک یئری، اولدوقجا گوجلودور و بوراخدیغی ایزلر (مقاله‌لری، کیتابلاری و امتیازینا صاحیب اولدوغو درگیسی) ده آذربایجان میلّی حرکتی‌نده هله-هله اولوملو تأثیرلرینی بوراخاجاقدیر.

وارلیق
VARLIQ
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 39-41
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

نگاهی به کتاب «خاطرات من و پدرم»

سید جواد رفیعی

کتاب «خاطرات من و پدرم» دربرگیرنده خاطرات دکتر جواد هیئت جراح و تورکولوگ مشهور تبریزی است. جواد هیئت در این کتاب چهارصد صفحه‌ای با شور و اشتیاق بسیاری از خاطرات و حوادث زندگی خود که اکثراً در دو حوزه پزشکی و تحقیقات ترکی است، پرده برداشته و صادقانه آن را با مخاطبان خود در میان گذاشته است. ایشان یکی از بزرگ‌ترین جراحان قلب ایران بوده و سال‌های بسیاری از عمر خود را – تقریبا از ۲۷ سالگی – در کار پزشکی و جراحی صرف نموده و به جز سه جلد کتابی که در همین رابطه تالیف نموده‌اند، بیش از ده سال هم مدیریت نشریه‌ای در همین حوزه را به عهده داشته‌اند.

وی تحصیلات خود را در تبریز، تهران، استانبول و پاریس پی گرفته و یکی از مشهورترین و مهم‌ترین پزشکان ایران بوده است . اما در کنار این، آنچه ایشان را از همتایانشان برجسته و متفاوت نموده، مطالعات و تحقیقات گسترده وی در حوزه زبان، تاریخ و ادب ترکی است و در این حوزه هم ایشان شناخته شده‌ترین فرد ایرانی (آذربایجانی) است. دلسوزی ایشان و خانواده بزرگ و فوق العاده هیئت برای آذربایجان و جهان تورک چنان برجسته و صمیمانه بوده که خود ایشان به حق ریش سفید آذربایجان و دده قورقود زمانه ما لقب گرفته و مقبولیت بسیاری

در بین ترکان ایران و جمهوری آذربایجان کسب نموده‌اند. جواد هیئت بلافاصله بعد از انقلاب اسلامی نشریه وارلیق را پایه‌گذاری و با تلاش و حوصله بسیار و مدیریت معتدل و سماجت عجیبی تداوم نشر این مجله را تا دوران مرگ خود در سال ۱۳۹۳ و به مدت ۳۵ سال انجام داد. به طوری که اینک به هنگام بحث از این نشریه و خدمات آن، از مکتب وارلیق صحبت می‌شود که افراد علاقمند بسیاری را دور خود جمع و به هدایت آن‌ها پرداخت. در این نشریه اساتید بزرگ در یک کانون و در راستای یک هدف گرد آمدند و به تالیف و شاگرد پروری و آموزش پرداختند و علاقمندان جوان بسیاری در همین مکتب درس آموزی کردند. خدمات وارلیق و جواد هیئت به فرهنگ و زبان آذربایجان و دنیای ترک بیش از آنی است که در یک نوشته، هر چند مطول، به قلم آید و در وصف بگنجد.

جواد هیئت با این‌که پایه‌گذار و مهم‌ترین شخصیت مکتب وارلیق بودند، ولی در این راه خوشبختانه ایشان تنها نبودند و همانگونه که آوردم اساتید بسیاری با ایشان همکاری نمودند. اساتیدی که سالخوردگان آن در دوران پهلوی اجازه فعالیت در این حوزه را نداشتند. جا دارد نوشته را متبرک و نام مهم‌ترین همکاران مجله وارلیق را که جواد هیئت در خاطراتش از تک تک ایشان نام برده و یادشان را گرامی داشته است، ذکر نمایم. اساتیدی همچون حمید نطقی، محمدعلی فرزانه، حمید محمدزاده، غلامحسین بیگدلی، کریم مشروطه چی، عزیز محسنی، میرهدایت حصاری، حسن مجیدزاده، عبدالکریم منظوری خامنه، تیمور پیرهاشمی، صمد سرداری نیا، علی کمالی، اسماعیل هادی، علیرضا صرافی، رسول اسماعیل زاده، ابراهیم رفرف ، حسن راشدی و محمدرضا هیئت.

ناگفته نماند که مجله وارلیق بعد از درگذشت دکتر هیئت به مدیریت محمدرضا هیئت در خارج از کشور همچنان منتشر می‌گردد.

جواد هیئت در این کتاب که با توجه به گستردگی و تنوع فعالیت ایشان، کتاب کم حجمی به شمار می‌آید، در کنار توصیف زندگی و فعالیت‌های خود، خاطرات و ملاقات‌هایش را از شخصیت‌های برجسته و مشهور بسیاری شرح داده است. از دیدارش با شریعتی در سال‌هایی که شریعتی در چنگ ساواک و زندان پهلوی اسیر بود و تلاش برای آزادی ایشان، از اقامت قریب شش ماهه استاد شهریار در منزل وی و تشکیل اجتماعات ادبی و ترغیب نمودن شهریار برای آشتی دوباره با زبان ترکی، از مداوای علیرضا نابدل (اوختای) که زخمی و زیر نظر ساواک در بیمارستان بستری بود، از دیدارهایش با شخصیت‌های سیاسی بسیاری از دوران مصدق گرفته تا دیدارش با حیدر علی‌یف ، الهام علی‌یف ، ائلچی بگ ، تورگوت اوزال و شخصیت‌های سیاسی بسیاری در داخل و خارج کشور. با این همه باید تاکید کرد که ایشان چندان به

مبارزات سیاسی مستقیم و تند اعتقادی نداشتند و خودشان هم در زندگی به هیچ وجه چنین سیاستی را پی نگرفتند و سعی نمودند با شاه و شیخ تا آنجا که می‌شود و تا آنجایی که به اصول اساسی زندگی و آمال ایشان ضربه‌ای وارد نکرده، مدارا نمایند و با گفتگو خواسته‌های خود را پیش برند و هم از این روی نه ایشان و نه پدرشان در دوران فرقه دموکرات فعالیت خاصی انجام ندادند. هر چند ایشان همیشه و در همین خاطراتشان هم احترام بسیاری به مرحوم پیشه‌وری قائل بودند. فعالیت‌های دکتر هیئت را بی‌شک بایستی در راستای همان سیاست، ولی با روشی معتدل و گام به گام ارزیابی کرد.

اما نمی‌توان این نوشته را به پایان برد و از یک شخصیت برجسته که جایگاه مهمی در زندگی جواد هیئت داشت، نام نبرد. این شخص کسی نیست جز پدر ایشان مرحوم علی هیئت. دکتر جواد هیئت در این کتاب سعی نموده علاوه بر خاطرات خود، توصیفاتی هم از نقش و جایگاه پدرش در تربیت وی و برادر و خواهرانش داشته باشد. اگر خانواده بزرگ هیئت توانستند منشأ خدمات بسیاری به جامعه علمی و ادبی آذربایجان و ایران گردند، این مهم مسیر نبود مگر با تلاش پدر ایشان علی هیئت و نقشی که به عنوان یک روشنفکر در خانواده و جامعه داشتند. علی هیئت بیش از سی سال در عدلیه (دادگستری) دوران پهلوی خدمت نموده و جایگاه بسیار قابل احترامی در صحنه سیاسی ایران داشتند. وی آن‌گونه که از خاطرات فرزندش بر می‌آید، دغدغه آذربایجان و زبان ترکی را داشتند و به نظرم همان نقشی را که محمدعلی فروغی در صحنه سیاست برای ایران داشتند، علی هیئت برای آذربایجان داشت. مضاعف بر اینکه در پاکدستی و اخلاق و انسان دوستی به گمانم از فروغی برتر می‌نشینند و خوش می‌درخشند.

این کتاب که بعد از درگذشت دکتر جواد هیئت چاپ شده، به همت حسن راشدی و اکبر آزاد تدوین و توسط انتشارات آوای منجی منتشر گردیده است. جا دارد علاقمندان به زبان و فرهنگ ترکی و مسئله ملی آذربایجان این کتاب را در مطالعه گیرند تا پی برند که چه کسانی و با چه همت بلند و آمال بزرگی در راه آذربایجان و زبان ترکی و با چه شور و اشتیاقی فعالیت نموده‌اند و چه سختی‌هایی را به جان خریده‌اند و از چه داشته‌ها و موقعیت‌هایی گذشته‌اند تا نام آذربایجان و زبان ترکی بلند و پرآوازه بماند.

وارلیق
VARLIQ
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 43-48
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

تراژدی «هیئت» بودن

اصغر زارع کهنمویی

تاریخ معاصر آذربایجان، دو شخصیت بسیار موثر دارد که یکی به «سیاست» پا نهاد و با اقدام پراگماتیستی، توانست رویدادی مانند ۲۱ آذر ۱۳۲۴ را خلق کند و دیگری خرقه «فرهنگ» پوشید و مکتبی بنام «وارلیق» آفرید. راهی که «میرجعفر پیشه‌وری» و «جواد هیئت» رفتند، بسیار متفاوت بود؛ هرچه پیشه‌وری عملگرا، نترس، ریسک‌پذیر و راهبر بود؛ هیئت تئوریک، محتاط، دوراندیش و معلم بود. اولی، سختی‌ها و پیچیدگی‌های سیاست متمرکز و دگرناباور پهلوی را نپذیرفت و بر آن خروج کرد و دیگری اما، در متن همین سیاستِ دگرناباور پهلوی زیست، به مواجه منتقدانه با صحابه تئوریک آن پرداخت و با جهاد عالمانه تمام‌قد و تمام‌وقت، برای آذربایجان کارهای بزرگی کرد. این مقایسه، لزوماً به معنای قضاوت درباره پیشه‌وری نیست بلکه تنها برای تبیین چهره‌ای بلندنام بنام هیئت است که جایگاهی گران در تاریخ معاصر آذربایجان دارد. قطعا این دو شخصیتِ بی‌اندازه تاثیرگذار، اگر در هیچ مسأله‌ای، اشتراک نداشته باشند، حداقل در یک مورد، اشتراک عجیبی دارند. آن‌ها هر دو بیرون از «کشور خود» خاک شدند. «ایران» نه توانست پیکر «سیدجعفر پیشه‌وری» را در خود نگه دارد و نه پیکر «جواد هیئت» را. به‌طور طبیعی، شاید نتوان به‌دلایل آن‌روزهای طوفانی، انتظار دفن پیشه‌وری در

ایران را داشت اما عدم دفن پیکر این دانشمند ایران و جهان در وطن خود، بسیار غیرعادی است.

تراژدی «هیئت‌بودن»

یک ذهن تاریخی، بیش از هر چیز، به اهمیت و جایگاه شخصیت در تاریخ بها می‌دهد. گاهی اندیشه و تجربه زیسته برخی شخصیت‌ها این‌قدر متفاوت، موثر، تحسین‌برانگیز و البته رنج‌آلود و افسانه‌ای است که ذهن تصویرگر انسان را ناخودآگاه به نقاشیِ تمام رنج‌هایی وادار می‌کند که شخصیت، در مسیرِ شدن بر جان عزیز خود تحمیل کرده است. اینجا است که باید به درستی گفت، این مردان بزرگ در حیات خود، یک تراژدی تمام‌عیار را زیسته‌اند چرا که روح بزرگ زمانه کوچک خود و ناموس حیات در عصر غربت بوده‌اند.

باید امروز که پروفسور جواد هیئت دفتر حیات را بسته است، با صراحت، از «تراژدی هیئت بودن» سخن بگوییم. مرگ هیئت، آغاز تراژدی «هیئت‌بودن» نبود. تراژدی زمانی آغاز شد که «هیئت» دیگر به خرقه طبابت بسنده نکرد و روزی مسیح‌وار در برابر وجدان خود ایستاد و احساس کرد باید کاری بکند. تراژدی زمانی آغاز شد که پزشک شهیر شهر، برای زبان و فرهنگ مردمان وطنش احساس مسؤلیت کرد، همو که برای قلب و تن آنان، جان و جوانی گذاشته بود. او در اوج جوانی به‌دلیل شهرت بی‌اندازه و تخصص بی‌نظیر خود می‌توانست، زیستن را تا آخر عمر، شاهانه و بی«درد» و بی«دردسر» طی کند. او می‌توانست عطف به نیک‌مردی و نیکوکاری‌های بی‌اندازه‌اش، در همه دوره‌های پرتنش تاریخ معاصر، به یک سو برود و برای خودش «یارکشی» کرده و خود را برای همیشه بر تاریخ سیاسی ایران آوار کند. او می‌توانست عطف به شخصیت فرهمند و کاریزماتیک خود، یکی از رهبران شاخص تاریخ معاصر شود و ایده‌لوژی هئیت‌ایسم را بر صحیفه تاریخ بنشاند. اما او چنین نکرد او «جواد هیئت» ماند، تنها، مستقل، پرکار، تولیدکننده، موثر و جاودان. و تراژدی هیئت بودن، از همین جا آغاز شد.

هیئتی به هیبت یک هیئت

وقتی هیئت فوت کرد، دوستی در رسای او نوشت: «هئیت به تنهایی یک هیئت بود.» همین سخن مرا یاد سخن دیگری می‌اندازد، سخنی که رهبر فقید انقلاب درباره یکی از نزدیکانش گفت: «بهشتی یک ملت بود» بله، جواد هیئت به تنهایی یک ملت بود. وقتی یک فرد، به‌تنهایی کارویژه یک ملت را برای خود تعریف می‌کند، یعنی اینکه به اندازه یک ملت می‌فهمد و به همان اندازه، احساس اضطرار و احساس مسوولیت می‌کند و به همان اندازه برای خود، پروژه فکری و اجرایی تعیین می‌کند و به همان اندازه از زیبایی‌های زیستن خود می‌کاهد و بر

استواری راهی که باید رفت، می‌گذارد. او مسوولیتی دوگانه را تا آخر عمر بر دوش کشید مسوولیت حفظ سلامت ملت ایران و حفظ زبان مردم آذربایجان.

دایره‌المعارف رنج

جراح پنجه‌طلایی قصه ما، مرد «رنج» دیدن بود. او جغرافیای فرهنگی، سیاسی، زبانی، اجتماعی و سرزمینی وطن خود را می‌دید و رنج می‌کشید و نمی‌توانست، راه عافیت برگزیند. او دایره‌المعارف رنج بود و البته، رنج را با مسوولیت سرشته‌اند. او زمانی بازایستاد و به غمباد تاریخی سرزمین خود نگریست و احساس کرد باید بر ویرانه‌های سیاسی آذربایجان پس از دهه بیست، ساختمانی از جنس فرهنگ بنا کند و بنای چنین ساختمانی برای پنجه‌های طلایی مرد رنج، بسیار سنگین بود.

فرماندهی که خود را سرباز می‌دانست

پرسش بزرگ این است: هیئت چه کرد؟ برای پاسخ به این پرسش، باید همه تاریخ آذربایجان را با همه دردها و تراژدی‌هایش دوباره نوشت و اینجا در متن این تحلیل تاریخی است که ما هیئت بودن را تراژدی می‌دانیم. چون او به تنهایی همه این تاریخ تلخ را در ذهن زیبای خود تحلیل کرد و برای رهایی سرزمین خود استراتژی چید و خود نخستین سرباز این استراتژی شد. او در طاقچه ننشست، دست روی دست نگذاشت، تئوری نپرداخت، مانیفست ننوشت و فرمان صادر نکرد؛ او بازایستاد و خود را به جای این‌که فرمانده بخواند، سرباز دید و سرباز شدن برای یک دانشمند طراز اول، بسیار تراژیک است.

بنیادگذار مکتب

هیئت بنیادگذار است، مولف مکتب رهایی از سیاست و رنج است. در یک سو، بنیانگذار جراحی قلب ایران است و در سوی دیگر، موسس «وارلیق» است، مکتبی به قامت بلندمردی که زمانی می‌گفت؛ «آرزو دارد تنها ۲۰ نفر دور میز فرهنگ آذربایجان اندیشه کنند.» وارلیق تنها یک مجله نیست، مکتب رهایی است، مکتبی که در اوج ناامنی و ویرانی با همت یک ابرمرد پایه‌گذاری شد. تالیف مکتب، کار پیامبرانه است و کار پیامبرانه، تنها در متن یک تراژدی حماسی قابل تعریف است. دردهای عمیق این تراژدی حماسی را تنها شانه‌های یک ابرمرد تحمل می‌کند. حقیقت این است، کمتر کسی می‌توانست، در اوج حرمان و تنهایی دوران پرتنش ایران معاصر و در عصر رژه ایده‌ئولوژی‌های دلفریب زمانه، جلوی هوس و جاه‌طلبی‌های فردی خود را محکم بگیرد و تمام حیات خود را برای نجات یک فرهنگ، صرف تاسیس مکتبی ماندگار بنام وارلیق کند، مکتبی که نه خوشایند چپ‌های رنگارنگ بود و نه خوشایند راست‌های

شیک‌پوش. نه حوزه مذهب می‌دیدش و نه مدرسه روشنفکری. او دقیقا زمانی که می‌توانست بر صدر یکی از همین ایده‌ئولوژی‌های قدرتمند بنشیند، به تاسیس مکتب وارلیق می‌اندیشید. او ابراهیم قوم ما بود.

چمران آذربایجان

و هیئت بودن یک تراژدی است. تنها کسی می‌تواند این تراژدی را بفهمد که یک عمر برای «شماره یک» شدن و به قله رسیدن تلاش کند و همین که به قله می‌رسد بدون کوچک‌ترین بهره‌برداری از هروله تمام‌عیار خود، خویشتن خویش را برای اعتقاد خود تقدیم کند. ملموس‌ترین مثال این کارویژه قهرمانانه، مصطفی چمران بود همو که ناسا و فیزیک و یک عمر جهاد علمی را وانهاد و به سوی آرمان خود رفت. بدون این‌که بخواهیم محتوای اندیشه هیئت و چمران را مقایسه کنیم و در سودای همانندسازی باشیم، باید بگوییم، تصمیم و جسارت این دو مرد بزرگ، بسیار به هم شبیه است. هیئت در وقف ذهن دانشور و جان اندیشمند خود به آرمانی بزرگ، مثل چمران عمل کرد. او تمام کارت‌های اعتباری خود را برای مکتب رهایی هزینه کرد. او بعدها گفت مدت‌های طولانی تنها برای این طبابت می‌کردم که هزینه‌های نشریه را درآورم.

تنها در برابر تئوری دروغ

و جواد هیئت الهه خوفِ قوم‌گرایانِ پهلویست بود. نابودی هیئت آرزوی کسانی بود که بنام علم، دروغ می‌نوشتند و بنام وطن، هراس می‌سرشتند. هئیت یک تنه در برابر همه دنیای آنان ایستاده بود. او در اوج رژه اندیشه‌های پهلوی، همزمان از ایرانیت و ترکیت مردم آذربایجان می‌کرد. او خود را ایرانی‌تر از مدعیان دروغین ایران می‌دانست. او شجاعت این را داشت که بدون ادعاهای دروغین، همزمان از ایران و هویت ترکی آذربایجان دفاع کند. مناظره مکتوب جواد هئیت با یکی از همین مدعیان، این‌قدر ادامه یافت که یکی از شخصیت‌های طراز اول سیاسی وقت وادار به ورود شد و به‌طور دوستانه، هیئت را توصیه به توقف دفاع کرد. هیئت به تنهایی، ظلم نظام آکادمیک را به زانو درآورد. در زمانه‌ای که دانشِ تئوریسین‌های پهلویسم، مهم‌ترین ابزار انکار حقوق اقوام شده بود، هئیت به‌تنهایی با اندوخته‌های سرشار خود، توانست نظام سلطه شرق‌شناسانه اندیشمندان دایره‌المعارف‌نشینِ پهلویست را به چالش بکشد. کارویژه بزرگ هیئت همین بود. او بر سه‌گانه «قدرت، دانش، مشروعیتِ» قوم‌گرایان خط سرخ تردید کشید.

فراموش‌شدن هیئت، تراژدی است

تراژدی هیئت بودن در این است که یک عمر برای قلب و کلیه مردمان سرزمینت جان بسوزانی و آنگاه حتی امکان دفن پیکرت در وطنت ایجاد نشود. ایران، کشور بزرگداشت‌ها است. انسان ایرانی علاقمند است از هر که بر کوی خود دیده، قهرمان بسازد او حتی کوتوله‌ها را نیز در قامت اسطوره سروده است. در این میان اما، هرگز در برابر اسطوره واقعی آذربایجان، سودای سرودن نکرد. ایران به زودی فراموش کرد که این دانشمند بزرگ چه‌سان، با زبردستی تمام، قلب و جان ایرانیان فارس و کرد و ترک و بلوچ و عرب و لر و گیلک و مازنی و ... را حفظ می‌کرد. ایرانیان اما او را حتی به عنوان یک پزشک خلاق و بااخلاق نیز نسرودند اما همینان برای کوتوله‌های زیادی مجسمه ساخته و می‌سازند.

ابرمردی از نسل اسطوره‌ها

دهه بیست را دهه ظهور اسطوره‌ها خوانده‌اند، اسطوره‌هایی که برای چندین دهه متمادی، یگانه دوران جامعه خود شدند. دقیقا زمانی که تک تک چهره‌های آن دوران پرشکوه درگذشتند، عصر متوسطان آغاز شد. دیگر نه روحانیونی به قامت آیت‌الله خمینی قد می‌کشد و نه ادیبانی به بلندای هدایت و نه روشنفکرانی به بزرگی شریعتی و نه فیلسوفانی به قامت آشتیانی و نه خوانندگانی به زیبایی شجریان و نه مبارزانی به مقیاس گلسرخی و نه سیاستمدارانی به فراست بازرگان. یک حقیقت تلخ را باید بپذیریم، عصر اسطوره‌ها پایان یافته و شاید دیگر حالاحالاها تکرار نشود و پروفسور دکتر جواد هیئت از نسل همان اسطوره‌های تکرارنشدنی است، اسطوره‌ای که حیات پرفروغش تا دهه نود تداوم یافت، راست‌قامتی از جنس تلاش و نبوغ و فرهنگ و اندیشه و اخلاق که بیش از ۷۰ سال برای جسم و جان ملت خود بی‌وقفه تلاش کرد.

هیئت را باید نوشت، نسل آینده او را باور نخواهد کرد

جواد هیئت، ابرمرد بود، ابرمردی که شاید زمانی دیگر هرگز چنین مردی نیاید. شاید نسل‌های آینده زندگی او را بخوانند و راه انکار بگیرند و بگویند وجود چنین موجودی امکان ندارد. نسل آینده خواهند گفت، جواد هیئت برساخته ذهن آرمان‌گرای فعالان آذربایجانی است چنین فردی به این قامت وجود نداشته است. نسل آینده قطعا ابرمرد ما را باور نخواهد کرد. حق با آنان است، اسطوره‌ها را نمی‌توان باور کرد. برای مومن‌کردن «نسل تردید» باید «هیئت» را نوشت. تا دیر نشده و تا اسطوره از یاد نرفته، باید به سرایش هیئت پرداخت. برای معرفی او یک زندگینامه کم است، اسطوره بی‌نظیر آذربایجان را باید در قالب چندین فیلم، نمایش، رمان، شعر، خاطره، مستند و زندگینامه و... معرفی کرد.

الگوی کلاسیک انسان آذربایجانی

این اسطوره بزرگ، باید الگوی کلاسیک فعالیت‌های فرهنگی و مدنی جوانان آذربایجان باشد. مردی که هرگز تنبلی نکرد، هرگز نیایستاد، هرگز راه خود را گم نکرد، هرگز از راه درست منحرف نشد، هرگز اخلاق را فرونهاد و هرگز دست از خدمت برنداشت. ۷۰ سال جهاد صادقانه او، آذربایجان را بیمه کرد. اینک آذربایجان باید بنام پدر معنوی‌اش بلند شود و برای تعظیم به انسانیت و فرهنگ و اخلاق و آزادی راه بلند او را ادامه دهد.

به‌راستی که هیئت‌شدن، هیئت‌بودن، هیئت‌ماندن و هیئت‌مردن، چقدر سخت، چقدر دردناک، چقدر تراژیک و چقدر «ضروری» و چقدر «حیاتی» است... . ما برای «سعادت انسان آذربایجانی» راهی جز «رنج کشیدن»، راهی جز نواختن این سمفونی تراژیک و راهی جز «هئیت‌شدن» نداریم.

وارلیق
VARLIQ
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 49-55
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

گفتگو با دکتر جواد هیئت، پدر جراحی قلب ایران

الهه رضاییان (هفته‌نامه سلامت)

شاید حدود ۵۰ سال پیش، انجام جراحی قلب یا پیوند کلیه یک رویا بوده و از آن به چیزی شبیه معجزه یاد می‌کردند. حتما برایتان جالب است که بدانید اولین باری که جراحی قلب در ایران انجام شد، تحت چه شرایطی و با چه امکاناتی بوده است. این هفته در صفحه «دیدار» به بهانه سالروز تولد دکتر جواد هیئت، پایه‌گذار جراحی قلب ایران، به دیدار ایشان رفته‌ایم و پای صحبت‌های ایشان نشسته‌ایم تا تشریح کنند که چگونه در آن ایام، قلب بیماران را عمل می‌کرده‌اند، بدون آن‌که دستگاه‌های بی‌هوشی و تجهیزات لازم را در اختیار داشته باشند. ایشان نیز با مهربانی، دعوت «سلامت» را پذیرفتند و با خوشرویی گفتند که: «از این‌که تمام عمرم را وقف خدمت به مردم کردم؛ چه با چاقو، چه با قلم، هرگز پشیمان نبوده‌ام و نخواهم شد و تشکر می‌کنم از شما که در نشریه‌تان به یادم بودید و حتی سالروز تولد این خدمتگزار مردم را به خاطر سپرده‌اید. من همه عمرم مشغول مطالعه و معالجه بیماران بودم و این بزرگ‌ترین افتخار من است که با مردم و برای آن‌ها بودم. یدا... مع‌الجماعه: دست خدا با جماعت است و همیشه به کمک افرادی می‌آید که با مردم هستند و خالص و پاک زندگی می‌کنند.

و اما ادامه گفتگوی صمیمانه «سلامت» با پایه‌گذار جراحی قلب ایران:

سلامت: استاد! به سلامتی، سوم خرداد امسال تولد چند سالگی شماست؟
دکتر هیئت: ۸۵ سالگی. اگر دقیق بخواهم خودم را معرفی کنم، باید بگویم من دکتر جواد هیئت متولد ۱۳۰۴ در تبریز هستم که در خانواده‌ای عالم و روحانی به دنیا آمدم. پدرم مرحوم علی هیئت، مجتهد و فیلسوف بودند و از رهبران انقلاب مشروطه و همچنین رییس سابق دیوان‌عالی‌کشور. اصلا فلسفه این‌که نام‌خانوادگی من هیئت است، همین است که مرحوم پدرم،

فتوای مشروطه را در راس هیأتی از نجف به ایران آوردند و پیامی را که از طرف آیتا...العظمی آخوند خراسانی، صادر شده بود، با اقدامات موثر به مرحله اجرا درآوردند.

سلامت: از تحصیلات‌تان بگویید.

دکتر هیئت: تحصیلات ابتدایی‌ام را در تبریز تمام کردم و چون شاگرد اول بودم، به عنوان جایزه، یک دیوان حافظ به من اهدا شد و این باعث شد از همان دوران با حافظ انس و الفت بگیرم. زمانی از تحصیلات خودم را در همدان گذراندم و بعد به تهران آمدم. مقطع متوسطه را در مدرسه نظام گذراندم که آن موقع به خاطر این‌که پسران رضاشاه در آنجا درس می‌خواندند، از بهترین معلم‌ها برخوردار بود. معلم‌ها، چون من شاگرد اول بودم و دوره شش ساله را پنج ساله خواندم و طبیعی‌ام هم خیلی‌خوب بود، گفتند تو باید یک پزشک خوب بشوی.

سلامت: و این شد انگیزه انتخاب پزشکی؟

بله. این عشق، در دوران متوسطه اوج گرفت. مهم‌ترین انگیزه من، عشق به پزشکی و یادگیری آن بود. آن موقع تهران فقط یک دانشگاه داشت. منظورم همین دانشگاه تهران فعلی است. من دو سال از پزشکی را ایران بودم و از سال سوم به استانبول رفتم و در آنجا طب را تمام کردم. سپس دوره تخصص جراحی را در استانبول و پاریس به مدت شش سال طی کردم. درس‌ام که تمام شد، در سال ۱۳۳۱ به ایران آمدم. بعضی‌ها می‌گفتند چرا در پاریس نمی‌مانید؟ جواب من این بود که من عاشق میهن‌ام هستم. آخر چه‌طور می‌توانستم آنجا بمانم؟! پدر عزیزم، ملت مهربان و دوست داشتنی‌ام و... نه! اصلا نمی‌توانستم از این‌ها بگذرم و به ایران نیایم. اگر هزار بار دیگر داستان زندگی‌ام را مثل فیلم به عقب بزنند باز هم برمی‌گردم و خدمت می‌کنم. سال ۱۳۳۱، جوانی بودم پر از اطلاعات که تازه متخصص جراحی شده بودم و می‌خواستم مدارج علمی‌ام در خدمت به کشور و مردم‌ام باشد.

سلامت: حالا چرا جراحی را انتخاب کردید؟

دکتر هیئت: چون من از بچگی عاشق کارهای خاص بودم. دوخت و دوزهای مختلف و ظریف. شاید برای شما جالب باشد، بچه که بودم توپ بزرگ و پاره شده فوتبال را یک قران می‌خریدم، آن را در آب می‌خیساندم. از محل درزها به اندازه ۲ تا ۳ سانتی‌متر می‌بریدم و دوباره می‌دوختم‌اش و یک تومان می‌فروختم‌اش. توپ نوی فوتبال آن موقع ۲ تومان بود، بنابراین گاهی با فروش آن توپ به پول توجیبی خودم کمک می‌کردم.

سلامت: پدرتان که صاحب‌منصب بودند. مگر وضع مالی شما خوب نبود؟

دکتر هیئت: خیر. پدر من آدم پاک و درستکاری بود و همه آدم‌های پاک باقناعت، زندگی می‌کنند. علاوه بر این ما ۱۰ تا خواهر و برادر بودیم و تامین معیشت ما، کار راحتی نبود.

سلامت: چه سالی ازدواج کردید؟

دکتر هیئت: در همان موقع که طب را تمام کردم، در سال ۱۳۲۵ در استانبول ازدواج کردم و صاحب ۴ دختر شدم که ۲ تا از دختران‌ام در پاریس به دنیا آمدند. البته من از همسرم جدا شدم و حاصل ازدواج مجددم با یک خانم تهرانی یک دختر دیگر است که ایشان در رشته کامپیوتر تحصیل کردند.

سلامت: فرزندان‌تان سراغ پزشکی نرفتند؟

دکتر هیئت: من خیلی آن‌ها را تشویق کردم. اما گفتند: «ما می‌خواهیم زندگی کنیم، نه اینکه مثل شما فقط با کتاب و مطالعه و بیمار و غیره زندگی کنیم.» با این وجود دو تا از دختران‌ام پزشک‌اند. یکی چشم‌پزشک است در استانبول و دیگری دندان‌پزشک است در کالیفرنیا.

سلامت: نوه هم دارید؟

دکتر هیئت: بله، ۵ نوه و ۲ نتیجه.

سلامت: برگردیم به همان سال ۱۳۳۱ که شما تازه به ایران برگشته بودید.

دکتر هیئت: بله، ۲۷ ساله بودم و با ذهنی پر از اطلاعات برگشته بودم و در تهران کارم را شروع کرده بودم. آن موقعی که آمدم ایران تازه بیمه‌های اجتماعی، شروع به کار کرده بودند و من بخش جراحی را در بیمارستان‌های هدایت و دادگستری تاسیس کردم. عمل‌های جراحی مختلف را شروع کردم. در همان سال اول، عمل ریه انجام دادم. دو سال بعدش عمل جراحی قلب را که تا آن موقع مثل معجزه بود، انجام دادم. من در بیمارستان، علاوه بر انجام عمل جراحی، خودم از بیماران جراحی‌شده قلب و ریه، پرستاری می‌کردم.

سلامت: مگر پرستارها نبودند که شما می‌گویید من پرستاری می‌کردم؟

دکتر هیئت: بودند اما بلد نبودند مراقبت‌های ویژه را انجام بدهند و ما پرستار دوره‌دیده قلب نداشتیم چون اصلا جراحی قلب نداشتیم. خلاصه ادامه دادم تا سال ۱۳۴۱ که جراحی قلب باز را انجام دادم که برای اولین بار در ایران با روش هیپوترمی انجام می‌شد.

سلامت: آن اولین بیماری که در ایران جراحی قلب روی او انجام شد به خاطر دارید؟

دکتر هیئت: بله. یک خانم ۲۰ ساله بود که به تنگی مادرزادی دریچه شریان ریوی مبتلا بود. اسمش نصرت یزدانی بود. ایشان را در بیمارستان دادگستری عمل کردم. نحوه عمل این‌طور بود که آن موقع در دنیا جراحی قلب هنوز در مراحل ابتدایی بود و ماشین قلب و ریه مصنوعی در ایران نداشتیم. پس آمدیم با توجه به این‌که می‌دانستیم بدن اگر درجه حرارت‌اش به ۲۸ درجه برسد، می‌توانیم زمان تحمل سلول‌های قشر مغز را بدون اکسیژن و خون از ۳ دقیقه در دمای عادی به ۷ دقیقه برسانیم، برای انجام جراحی، قلب را برای مدتی از تپش متوقف کردیم. ابتدا مریض را بی‌هوش کردیم، یک وان حاوی آب یخ مهیا کردیم. مریض را در آن گذاشتیم، درجه حرارت‌اش که به ۳۰ درجه رسید، او را خارج کرده و خشک کردیم و روی تخت گذاشتیم.

سلامت: چرا ۳۰ درجه؟

دکتر هیئت: چون در این حال متابولیسم خیلی کم می‌شود و بعد از خروج بیمار از وان حرارت ۲ تا ۳ درجه هم پایین می‌آید. اگر تا ۲۸ درجه سردش می‌کردیم، ممکن بود قلب دچار فیبریلاسیون شود. سپس سریعا قفسه سینه را شکافتیم. به قلب رسیدیم. رگ‌های آورنده خون و خارج‌کننده خون را با نوارهای مخصوص و پنس‌های خاص به‌طور موقت بستیم. شریان ریوی را در بالای محل ورود به قلب باز کردم و شریان ریوی و قلب را از سرم فیزیولوژی پر کردم. بعد نوارها و پنس‌ها را آزاد کردم، خون دوباره به قلب آمد و قلب به تپش افتاد. این کار نهایتا ۴ تا ۵ دقیقه طول کشید و ما تا ۷ دقیقه وقت داشتیم. البته جراحی با این متد را برای ۲ نوع عمل بیشتر نمی‌شد انجام داد. من برای راه‌اندازی ماشین قلب و ریه مصنوعی به پاریس رفتم. شاید ۸ بار با هزینه خودم رفتم و آمدم تا نقص‌ها را برطرف کنم و همه امکانات را بیاورم.

سلامت: کدام ۲ نوع عمل را با به کار بردن هیپوترمی (سرد کردن بیمار) انجام می‌دادید؟

دکتر هیئت: یکی تنگی شریان ریوی، یکی سوراخ بین دهلیزی مادرزادی. روش کار در جراحی «سرد کردن مریض» به این صورت بود که دهلیز بیمار بی‌هوش را در حالی که دستگاه الکتروکاردیوگرافی به او وصل بود، باز می‌کردم؛ خون قلب را تخلیه می‌کردم و سوراخ بین دو دهلیز را می‌دوختم اما در نواقص دیگر دریچه‌ای و یا تعویض دریچه، نیاز به زمانی زیادتر از ۷ دقیقه بود؛ مثلا ۴۵ دقیقه تا یک ساعت. برای همین باید از ماشین خاص استفاده می‌شد.

سلامت: بعد از راه‌اندازی دستگاه H.L.M چه کردید؟

دکتر هیئت: ابتدا من این جراحی قلب را روی سگ‌ها انجام دادم. تا آن موقع حتی در دانشگاه تهران هم جراحی روی حیوانات سابقه نداشت. من با مطالعات مختلف و مسافرت به استکهلم

(با توجه به آشنایی قبلی که با پروفسور کرافورد، پیشکسوت جراحی قلب جهان، داشتم) در خدمت ایشان کسب مهارت کردم و برگشتم. آن موقع سال ۱۳۴۶ بود و بهجت‌آباد هنوز ساخته نشده بود و در آنجا سگ‌های ولگرد فراوان بودند. برای گرفتن هر سگ آن موقع صد تومان به یکی از کارگران بیمارستان شهربانی پول می‌دادم. سگ‌ها را شب قبل می‌آورد و با زنجیر به درختی می‌بست. بماند که صبح اثری از آن‌ها نمی‌دیدیم و دوباره برای آوردن سگ، منتظر می‌شدیم. سگ‌های غیربهداشتی و بدبویی بودند که حتی سلمانی بیمارستان حاضر نبود موهای سینه و شکم و ران‌های سگ را بتراشد و گریه می‌کرد. من خودم دست‌کش می‌پوشیدم و ماسک می‌زدم و این کار را می‌کردم. از هر بهیاری که می‌خواستم سگ را سوند بزند، گریه و زاری می‌کرد. باز خودم آن را سونداژ می‌کردم.

سلامت: برای هر عمل به چند سگ احتیاج داشتید؟

دکتر هیئت: اگر پیوند کلیه بود، ۲ سگ می‌خواستیم و اگر پیوند قلب بود، ۳ سگ: دهنده قلب، گیرنده قلب و سومی هم برای پر کردن ماشین از خون.

سلامت: همکار هم داشتید؟

دکتر هیئت: بله، خوشبختانه دوست عزیز ما، دکتر منوچهر لیقوانی را که استاد بی‌هوشی بودند، از تبریز به تهران منتقل کرده بودیم. ایشان سگ‌ها را با مهارت اینتوبه (وارد کردن لوله تراشه) می‌کردند. من برای این کار سخت، تیمی متواضع نیاز داشتم. کمک اول من دکتر مختاری، جراح و رییس بهداری شهربانی بود. دکتر احمد صدر هم ماشین را اداره می‌کردند و هم وسط عمل، دست می‌شستند و به ما کمک می‌کردند. بقیه تیم (دکتر فخران، مرحوم دکتر خاکسار و رفیعی متخصصان قلب، دکتر ارنواز، رادیولوژیست و دکتر ابوسعیدی و بنی اسدی) هم در اداره ماشین قلب و ریه مصنوعی ما را یاری می‌کردند. خلاصه با هر سختی که بود ۲۵ سگ جراحی شدند و پیوند کلیه و قلب و تعویض دریچه همه آن‌ها را انجام دادیم.

سلامت: روی انسان چه‌طور؟

دکتر هیئت: اولین پیوند کلیه‌ام را روی یک درجه‌دار شهربانی انجام دادم. دهنده کلیه همسر ایشان بود. پیوند خوب انجام شد و یادم هست که در یک چهارشنبه از اسفند ماه سال ۱۳۴۸، او را در بیمارستان هزار تخت‌خوابی بعد از بهبود کامل، معرفی کردم ولی بعد از آن برای گرفتن فتوای فقها به قم رفتم. مسأله را با مراجع، درمیان گذاشتم اما متاسفانه آن‌ها اجازه ندادند. گفتند نمی‌شود شما قلب مرده را به شخص زنده پیوند بزنید. تا این‌که آیت‌الله خمینی آمدند و

اجازه دادند که این عمل انجام شود اما دیگر از این قضیه ۱۵ یا شاید ۲۰ سال گذشته بود و من نه توان جوانی‌ام را در اختیار داشتم، نه قدرت جراحی‌ام را. فقط بعد از صادر شدن این فتوا خوشحال شدم و الان خوشحال‌ترم که می‌بینم جراحی قلب هم مثل جراحی‌های دیگر، رایج شده و انجام می‌شود و اساتید ورزیده‌ای در این رشته داریم.

سلامت: از خاطرهٔ آن جراحی قلب در سال ۴۸ نگفتید؟

دکتر هیئت: بله؛ عمل پیوند قلب را با متد برناردشاموی انجام دادیم، یعنی قلب دهنده را کامل (حتی با قسمتی از ریشه آئورت و شریان ریه) برداشتیم ولی از قلب گیرنده مقداری از دهلیزها را باقی گذاشتیم. قلب گیرنده به ماشین وصل بود. کنار و اطراف قلب، مقداری یخ و آب سرد ریخته بودیم که پس از پایان کار و بخیه‌زدن دهلیزها، آن‌ها را برداشتیم. بعد کلامپ‌ها را از روی وریدها و همچنین شریان ریه و آئورت برداشتیم. جریان خون برقرار شد. قلب سگ شروع کرد به زدن و همه هیجان‌زده شدیم. دکتر مختاری بی‌اختیار جیغ کشید: «خاکسار بیا، قلب می‌زند!» من هم مثل همکاران خودم، هیجان‌زده شده بودم.

سلامت: علاوه بر جراحی‌های مختلف، شما مقاله و کتاب هم زیاد نوشته‌اید. درست است؟

دکتر هیئت: بله، من در مجله‌های پزشکی مقالات علمی‌زیادی نوشتم. شاید ۵۰ مقاله علمی در مدت ۱۲سالی که مجله «دانش پزشکی» منتشر می‌شد، نوشتم اما به دلایلی آن مجله تعطیل شد. رساله‌ای در سال ۱۳۵۵ درباره ترومبوفلبیت و درمان‌اش نوشتم. کتاب جراحی عمومی در سال ۱۳۴۶ و مقاله‌های دیگری در مجلات پاریس و غیره داشتم. در سال ۱۳۶۲ عضو آکادمی‌جراحی پاریس شدم. از سال ۱۳۴۲ نماینده ایران در انجمن بین‌المللی جراحی شدم و ۳۱ سال در این سمت فعالیت داشتم و یک شعبه ایرانی برای این انجمن در تهران تشکیل دادم. از سال ۶۹ تا ۷۷ هم عضو هیأت مدیره جامعه جراحان ایران بودم. بعد از انقلاب و تاسیس دانشگاه آزاد، جراحی را در آنجا تدریس کردم و ۹ سال مدیرگروه جراحی بودم و حالا استاد بازنشسته آن دانشگاه هستم. دانشگاه آزاد، یک کتاب مرا هم به اسم درس‌های جراحی در سال ۱۳۷۶ چاپ کرد.

سلامت: شما در دانشگاه بین‌المللی باکو هم استاد هستید؟

دکتر هیئت: بله. آنجا جراحی درس می‌دهم و به همین خاطر ۵۰۰ جلد کتاب پزشکی‌ام را به آنجا هدیه کردم. در این ۵۵ سال کتابخانه عظیمی داشتم که حدود ۱۰ هزار جلد کتاب داشت و من ۷۵۰۹ جلد به کتابخانه ملی یا مرکزی تبریز در ۱۴ دی ماه ۳ سال پیش اهدا کردم و عزیزان طی مراسمی، از من تجلیل کردند.

سلامت: گفتید آن مجله «دانش پزشکی» را چرا تعطیل کردند؟

دکتر هیئت: در سال ۱۳۵۵، از طرف وزارت وقت اطلاعات (فرهنگ و ارشاد فعلی) دستور دادند مطبوعات باید مقالاتی در تجلیل از پنجاهمین سال سلطنت پهلوی و ۲۵۰۰ سال شاهنشاهی بنویسند. اما من اصولا اهل سیاست نبودم و قلباً هم با پهلوی مخالف بودم و به بهانه این‌که مجله «دانش پزشکی»، اختصاصی و پزشکی است، چیزی در این باره ننوشتم. در نتیجه دستور دادند که مجله را به ما ندهند و به این ترتیب، بعد از ۱۲ سال انتشار مداوم، مجله تعطیل شد. من تمام عمرم در حال نوشتن مطالب و مقالات علمی بودم و حاضر نشدم وارد سیاست شوم تا مجبور نشوم مخالف عقیده‌ام چیزی بنویسم یا اقدامی بکنم.

وارلیق
VARLIQ
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 57-58
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

حکیم جواد هیئت

یوسف عزیزی بنی طرف

لوبنان عربلری طب دوکتورونا حکیم دئیرلر. بیلیرسینیز کی، حکیم عربجه‌ده عینی زاماندا بیلگه دئمکدیر. یعنی ایکی آنلام داشییییر. دوکتور جواد هیئت ده بیر حکیمدیر.

من جواد هیئت آدلی گنج اورکلی حکیمی ۱۳۵۸-جی ایلدن، یعنی بهمن ۱۳۵۷ انقلابیندان بیر نئچه آی سونرادان تانییییرام. اؤنجه‌لیکله دئمه‌لی‌یم کی، دوکتور هیئت انقلابدان اؤنجه ایران‌دا ایلک آچیق قلب عملیاتینی آپارمیش و انقلابدان سونرا دا تورکجه-فارسجا وارلیق درگیسینی یاییینلامیشدیر. تهران‌ین فیلیسطین جاده‌سینده‌کی مطبی، تورک دیلی و کولتورونون عاشیقلری و سئونلری‌نین بیر آرایا گلدیگی اوجاق ایدی. من ده آرادا سیرادا اورایا گئدردیم. او، مطبینده هم خسته‌لرین قلبینی درمان ائدردی هم ده توپلومون خسته کولتورونون درمانینا چالیشاردی. مطبده عینی آندا مطبعه کاغیذی، الکول و داوانین قوخوسونو آلابیلردین.

فارسجا نشریه‌لر منیم اهوازین عرب خالقی حاقیندا یازدیغیم بعضی مقاله‌لری یاییینلاماقدان چکیندیکلری و یا یاییینلاماق ایسته‌مه‌دیکلری دورومدا، وارلیق اونلاری نشر ائدردی. حقیقتاً دگرلی بیر درگی ایدی. شاه دوشمنلرینه ائتدیگی یاردیملاردان دئمه‌لی‌یم. آذربایجان‌ین فدایی چریکلریندن علیرضا نابدل ساواک‌ین ایشکنجه‌لری آلتیندا یارالاندیغیندا، اونو دوکتور هیئت‌ین

چالیشدیغی خسته‌خانایا گتیریرلر و او، اورک آغریسی ایله اونو معالجه ائتمگه چالیشیر. من بونو آذربایجانلی دوستلاریمدان ائشیتمیشم.

۱۳۵۸-ین تیر آیيندا تهران اونیورسیته‌سینده آناياسا اینجه‌له‌مه سمیناری گئچیریلدی. مشهور کورد وکیللردن یحیی صادق وزیری و ایندیکی اولوسلار آراسی انسان حاقلاری توپلولوقلاری فدراسیونو باشقان یاردیمجیسی عبدالکریم لاهیجی بو سمیناری یؤنتیردیلر. صادق وزیری گئچن اسفند آیيندا دوغومونون ۱۰۰-جو ایل دؤنومونو تهراندا قوتلادی.

بو سمیناردا تورکلردن دوکتور جواد هیئت‌دن باشقا ایران مودرن ایلتیشیمی‌نین آتاسی دوکتور حمید نطقی، محمد پیفون و بیر نئچه نفر اشتراک ائتمیشدی. اونلاردان دوکتور نطقی ایللردیر کی، وفات ائتمیشدیر.

۱۳۶۰ اولایلاریندان سونرا دوکتور جواد هیئت‌ی گؤره‌بیلمه‌دیم. ۱۳۷۹-ون سونلاریندا تورک آکتیویستلریندن بیر نئچه نفر منه خبر وئردیلر کی، دوکتور هیئت سیزی آختاریر و "ایران قومیتلر ائوی"نی قورماق ایسته‌ییریک.

بیز تهران‌ین جمالزاده خیابانینداکی "جان آذربایجان" موسسه‌سینده توپلانیردیق. ایکی اوچ ایل دوزنلی اوتورواملاریمیز اولوردو. کورد، عرب، تورک، تورکمن فعاللاریندان بعضیلری بو توپلانتیلارا قاتیلاردی. دوکتور هیئت، یاشینا باخمایاراق گنجلرله بیرلیکده فعالیت ائدیردی. بو ییغینجاق معلوم سببلر اوزوندن بیر مدت سونرا کسینتییه اوغرادی.

دوکتور جواد هیئت "قومیتلر ائوی"نین بوتون توپلانتیلاریندا اشتراک ائدیردی و تجروبه‌لرینی قوروجولار هیئتی ایله پایلاشیردی. بیز حتی "قومیتلر ائوی"نین توزویونو (اساسنامه‌سینی) ده حاضیرلامیشدیق....

دوکتور هیئت ایران خالقلاری‌نین حاقلاری‌نین الده ائدیلمه‌سی اوچون عاغیلا دایالی و باریشجیل یؤنتملر ایشله‌در. او، آذربایجان خالقی‌نین کولتورونه و فولکلورونا اورکدن باغلی اولان بیر کولتورل آکتیویست، قزئته‌جی و ماهیر قلب جراحی‌دیر. بو میلّی باغلیلیقدان دولایی دا، عیرقچیلاردا اونا قارشی بیر کین وار. اومارام بیر گون گلر و عیرقچیلیقدان، عرب و تورک دوشمنلیگیندن اثر قالماز و بوتون میلیّتلر ائشیت حاقلارا صاحیب اولارلار.

وارلیق
VARLIQ
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 59-60
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

دوکتور جواد هیئت‌ین میلّی دیرچه‌لیشیمیزده‌کی رولو

بؤیوک رسول‌اوغلو

دگرلی دوستوم، جناب دوکتورجواد بگ هیئت،

میلّتیمیزه گؤستردیگینیز قایقی و ائتدیگینیز خیدمتلر سایا گلمز، هئچ بیر وجدان تره‌زیسی‌نین اؤلچگینه یئرلشمز. ائشیتدیگیمه گؤره ت.ر.ت تورکی سیته‌سینده سیزینله باغلی یاخینلاردا بیر یازی یاییلاناجاقدیر. سیزه، بؤیوک حؤرمت و مینتدارلیغیمی بیلدیرمکله، بعضی خاطیره‌لریمی اولو میلتیمیزین حضورونا تقدیم ائده‌رک، میلّی وارلیغیمیز یولوندا چکدیگینیز زحمتلر، تحمل ائتدیگینیز چتینلیکلر و البته حاقلی اولاراق قازاندیغینیز حؤرمتله باغلی بعضی فیکیرلریمی سؤیله‌مک ایستردیم.

وارلیق درگیسی‌نین ۳۲- جی ایل دؤنومونده، عزیز اوستادیمیز جناب دوکتورجواد بگ هیئت‌ین، میلّی دیرچلیشیمیزده‌کی رولو، تکجه بو درگی ایله اؤلچولسه بئله، تایسیز بیر زیروه‌یه اولاشار. سیاستله اوغراشمایان، آما اصلینده ان بؤیوک سیاستین باشیندا دوران، تورکلوک شعورونون یاییلماسیندا، دیلیمیزین قورونماسیندا، تاریخیمیزین اؤیرنیلمه‌سینده، مبارزه بایراغی‌نین یوکسکلرده قالدیریلماسیناکی خیدمتلری هامیمیزا آیدیندیر. محاکمه‌اللغتین ایله ۶۰۰ ایل اؤنجه‌لره قاییدان آما حاقلی اولاراق "مقایسه" سؤزونو "محاکمه" ایله دگیشین بیر فیکیر صاحیبینه ان آزیندان منیم بئینیم دگر بیچمه قابلیتینده دئییل. اونونلا، بیرلیکده اولدوغوم گونلرده، تهران‌دا، تبریزده و باکی‌دا خالقیمیزین گؤستردیگی حؤرمت و آغیرلاما، بو اؤلچگین دانیلماز تره‌زیسی‌دیر. تورک دیلی و تورک تاریخی حاقیندا یازدیغی کیتابلارین یانیندا، اوستادیمیزین اسلام دینی، تاریخی و شریعتی حاقینداکی بیلگیلری، قیسقانیلاجاق درجه‌ده یوکسک اولسا دا اصلینده اونون فعالیت دایره‌سی‌نین چمبرینده قالخان صیفتی داشیماقدادیر. چوخلو خاطیره‌لر و چوخلو سؤزلر وار کی، زامانیندا دئییله‌جک، هله دوستوموز جناب اسماعیل

بگ هادی ایله بیرلیکده، دوکتور بگله بیر گؤروشوموزده، منه توصیه ائده‌رک دئدیگی سؤزلر، آنجاق "دده قورقود" بویلاریندا تاپیلار. آما ۱۹۹۲-ده تهران‌دا حاضیرلاییب چاپ ائتدیردیگیم "آلماس ایلدیریمین سئچیلمیش شعرلری" کیتابینا، منیم ایستگیم اوزرینه یازدیغی "اؤن سؤز"دن سونرا بیر حادثه‌نی دئمکده زیان گؤرمورم. "کیهان هوایی" قزئتینده بیزی "پان تورکیست" آدلاندیراراق یازیلان بیر مقاله‌یه جواب وئرمک اوچون آپاردیغیمیز مصلحتلشمه‌ده گؤستردیگی مناسیبتی ایله ثبوت ائتدی کی، سیاستدن اوزاق، آما حقیقتاً بیر سیاست اوستادی‌دیر.

او، رحمتلیک بختیار واهابزاده، دوکتور نورالدین رضا ایله آپاردیغیمیز دؤردلو مذاکره‌لرده، بو بؤیوکلریمیزین اورک یانقیسی ایله قاریشمیش میلت سئوگیسی، میلی وارلیغیمیزین بوتون ساحه‌لرینده‌کی یوکسک بیلگیلری، عینی حالدا تورک عنعنه‌سینه اویغون دوستلوق مناسیبتلری، منی حیرته گتیریب همیشه روحلاندیرمیشدی.

اللریمی تام صمیمیتله ایلاهی درگاها قالدیراراق، دوکتورجواد بگ هئیته جان ساغلیغی، اوزون عؤمور آرزولاییرام.

وارلیق
VARLIQ
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 61-65
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

محمدرضا هیئت‌له وارلیق درگیسی حاقیندا مصاحیبه

اتک یازی

ایون (ژوئن) آیی‌نین ۸-ینden ۱۲-سینه‌دک ایستانبول‌دا کئچیریله‌جک ژورنال سرگیسینده ۳۰ اؤلکه‌دن ۴۰۰-دن چوخ ژورنال ایشتیراک ائدیب. ایشتیراکچیلارین بیری ده اوزون ایللر ایران‌دا فعالیت گؤسترمیش وارلیق ژورنالی اولوب. وارلیق ژورنالی ۱۹۷۹-جو ایلدن ۲۰۱۴-جو ایله‌دک پروفسور جواد هیئت‌ین رداکتورلوغو ایله نشر ائدیلیب. ۲۰۱۵-جی ایلدن ایسه محمدرضا هیئت‌ین رداکتورلوغو ایله تورکیه‌ده نشر ائدیلیر. ایستانبول‌دا کئچیریلن ژورنال سرگیسی حاقیندا محمدرضا هیئت‌دن مصاحیبه آلدیق. دوکتور هیئت‌ین جوابلارینی "اتک‌یازی" اوخوجولارینا تقدیم ائدیریک.

سوال: کئچن گونلرده وارلیق ژورنالی‌نین ایستانبول‌دا کئچیریلن ژورنال سرگیسینده ایشتیراک ائتدیگینی گؤردوک. بو سرگینی «اتک‌یازی» اوخوجولارینا تانیتدیرابیلرسینیزمی؟

جواب: وارلیق درگیسی اولاراق بوندان تخمیناً ۲۵ ایل اؤنجه، تهران‌دا ایکی دفعه مطبوعات سرگیسینه قاتیلمیشدیق. بو سرگیلرده ایستاندین بؤیوکلویو، وئریلن پولا گؤره دگیشیردی. زنگین و دؤلتین دستگینی آرخاسینا آلان مدیا اورقانلاری اوچون گئنیش ایستاندلار آیریلمیش،

وارلیق کیمی اؤز حسابینا چیخان متواضع درگیلر ایسه، یایینلارینی کیچیک ایستاندلاردا سرگیله‌ییردیلر. اوسته‌لیک ارمنیلرین آلیک قزئتی ایله وارلیق درگیسی‌نین ایستاندلارینی یان-یانا قویموشدولار. آنجاق بوتون بو حاقسیزلیقلارا باخمایاراق وارلیق درگیسی اورادا دا بؤیوک بیر ایلگی و سئوگی ایله قارشیلاندی. اؤزللیکله گنجلریمیزین تورکجه یایینلانان بیر درگییه گؤستردیکلری ایلگی و علاقه اینانیلماز ایدی. ایستاندا قویدوغوموز خاطیره دفترینده‌کی یازیلار، باشلی-باشینا بیر آراشدیرما و گونوموزله قارشیلاشدیرما مؤوضوعسو اولابیلر. بو تجروبه ایله بو ایل ایستانبول‌دا کئچیریلن ۱۱-جی بین‌الخالق درگی سرگیسینه قاتیلماغا قرار وئردیک. سرگیده سیزین ده بحث ائتدیگینیز کیمی ۳۰ اؤلکه‌دن ۴۰۰-دن چوخ درگی ایشتیراک ائدیردی و بوتون درگیلره آیریلان یئر، عینی بؤیوکلوکده ایدی. سرگی، تورکیه درگیلر بیرلیگی‌نین تشببوثو و تورکیه مدنیّت ناظیرلیگی‌نین دستگی ایله دوزنلنمیشدی. تورک دونیاسیندان چوخ سایییدا درگی‌نین تمثیلچیسی ایشتیراک ائدیردی. گونئی آذربایجان‌دان دا وارلیق درگیسی اولاراق بیز قاتیلمیشدیق. سرگی‌نین کئچیریلدیگی مکان دا اولدوقجا اؤنملی بیر یئر ایدی. ایستانبول‌ون تاریخی یئرلریندن اولان، ایستانبوللولارلا بیرلیکده یابانجی توریستلرین ده گؤرمک ایسته‌دیکلری سیرکه‌جی واغزالیندا مینلرله انسانین باش چکدیگی بیر یئردی. بو باخیمدان دا سرگی‌نین تاریخی مکانی و دونیانین چئشیدلی بؤلگه‌لرینده یایینلانان درگیلرین بیر آرایا گلمه‌سی، سرگییه آیری بیر آنلام و زنگینلیک قاتمیشدی.

سوال: وارلیق ژورنالی بو سرگیده نئجه ایشتیراک ائتدی؟

جواب: درگییه تورکیه مدنیّت ناظیرلیگی طرفیندن بیر دعوت مکتوبو گلدی. فورملاری دولدوروب، سرگیده ایشتیراک ائده‌جگیمیزی رسماً بیلدیردیک. درگیمیزی امکداشلاریمیزدان بابک بگ شاهید و عماد بگ حضرتی تمثیل ائدیردی. من ده سون ایکی گونده سرگییه قاتیلدیم. ایستانبول‌داکی گونئی آذربایجانلی دوستلاریمیز سرگی بویونجا بیزی هئچ یالنیز بوراخمادیلار. اؤز درگیلری و سرگیلری کیمی ایستاندا صاحیب چیخدیلار. آفیشلریمیزین و بروشورلاریمیزین چاپ ائدیلمه‌سینده و حاضریلانماسیندا ائلیار بگ تورکرین بؤیوک امگی کئچدی. بورادان امگی کئچن و یانیمیزدا اولان بوتون دوستلاریمیزا تشککورلریمیزی بیلدیریرم.

سوال :بو سرگیده ۳۰ اؤلکه‌دن ان آزی ۴۰۰ ژورنالین ایشتیراک ائتدیگی بیلینیر. وارلیق ژورنالینا مناسیبت نئجه ایدی؟ و یا عمومیتله وئریلن رئاکسیونلاری نئجه دگرلندیرمک اولار؟

جواب :بیر کره درگی‌نین آدی هر کسین دقّتینی چکیردی. بیلنلر وارلیق آدی‌نین نه‌دن سئچیلدیگینی بیلیر، اما بیلمه‌ینلر اوچون ده بو آد بیر دوغمالیق حیسّی یارادیر. وارلیق، هر شئیدن اؤنجه ایچینده اومود بسله‌ین بیر قاورامدیر. هله بو درگی‌نین هانسی اورتامدا و هانسی شرطلرده یایین حیاتینا باشلادیغینی و بو گونه قدر نئجه داوام ائتدیگینی اؤیرندیکدن سونرا بیر چوخلاری اؤزومسه‌مه‌یه باشلایبر. بو سرگیده ده وارلیق درگیسینه چوخ یاخشی بیر مناسیبت واردی. زیارتچیلر آراسیندا درگینی اؤنجه‌دن تانییانلارلا یاناشی، رحمتلیک جواد هیئت‌ی تانییانلار و یا گونئی آذربایجان و ایران‌داکی دیگر تورکلری آراشدیرانلارلا قارشیلاشماق و دانیشماق بیزده ده چوخ یاخشی حیسّلر یارادیردی. سرگی‌نین سون گونونده تورکیه اسکی مدنیّت ناظیری جناب نابی آوجی و عدالت و قالخینما پارتیسی باشقان یاردیمچیسی جناب مصطفی شئن وارلیق ایستاندینی زیارت ائتدیلر، درگی حاقیندا بیلگی آلدیلار و چئشیدلی نؤمره‌لردن اؤرنکلر ایسته‌دیلر. درگی‌نین عرب الیفباسی ایله تورکجه یاییلانماسی دا اونلار اوچون چوخ ماراقلی ایدی. قوزئی آذربایجان‌دان گلن تمثیلچیلر و زیارتچیلر اوچون ایسه وارلیق، دوغما بیر درگی ماهیتینده ایدی.

سوال: وارلیق ژورنالی‌نین ۲۰۱۵-جی ایلدن اعتباراً آنکارا شهرینده نشر ائدیلدیگی بیلینیر. عینی

حالدا ژورنالین علمی حکملی نشر ائدیلدیگی بیلدیریلیب. محمدرضا بگ وارلیق ژورنالی‌نین ایشلری نئجه گئدیر؟

جواب: وارلیق تهران‌دا نشر اولوندوغو ایللرده تورکجه درگی ساییسی چوخ آزدی. درگی‌نین میسیونو دا هم بیلگیلندیرمک، هم ده بیلینجلندیرمک اولدوغو اوچون علمی مقاله‌لرله بیرلیکده، بعضا تشویق آماجی ایله ضعیف مقاله‌لره ده یئر وئریلیردی. بیر یاندان دا آنا دیلیمیزده آکادمیک یاییناللر ساحه‌سینده ده بؤیوک بیر بوشلوق واردی. درگی‌نین ایکینجی دؤنمینده بوتون بونلاری نظره آلاراق درگینی آکادمیک، حکملی بیر درگییه دؤنوشدورمه‌یه قرار وئردیک. بونون اوچون آذربایجان علملر آکادمیاسی‌نین تانینمیش عالیملرینه، تورکیه اونیورسیته‌لری‌نین بیلیم آداملارینا مراجیعت ائتدیک. هئچ بیر عالیم دعوتیمیزی گئری چئویرمه‌دی. بئله‌لیکله وارلیق، دگرلی عالیملردن اولوشان بیر علمی شورا ایله حکملی بیر درگی اولاراق یئنی بیر مرحله‌یه

باشلادی. بوندان سونراکی آماجیمیز درگینی بین‌الخالق ایندکسلره داخیل ائتمکدیر. بئله دوشونورم کی، بیر نئچه نؤمره چیخدیقدان سونرا بونا دا نایل اولاجاغیق.

سوال: اؤنملی حساب ائتدیگینیز مقام و یاخود توخونولماسینی واجیب حساب ائتدیگینیز نقطه‌لر وارسا بویورون لطفاً.

جواب: منجه هر شئیدن اؤنملی آنا دیلیمیزده یازیب، اوخوماقدیر. ایندییه قدر آپاریلان بوتون منفی تبلیغاتلارا باخمایاراق، دیلیمیز، بیر دونیا دیلی‌دیر. دونیایا آچیلان پنجره‌میزدیر. اؤز دیلیمیزده یازیب، اوخودوغوموز زامان، دونیایا باخیشیمیز دگیشیر. باخیشیمیز و دونیا گؤروشوموز موستقیلله‌شیر. اؤزوموزه گووه‌نیمیز آرتیر. دیل بیلینجی و دیل دویارلیلیغی، میلّی موستقیللیگین تملی‌دیر. اصلینده بیزیم اقتیدار ساواشی اولاراق گؤردویوموز بیر چوخ حادیثه، دیللرین ساواشی‌دیر. دیلینی ایتیرن بیر میلّتین، میلّت اولاراق حیاتدا قالما شانسی یوخدور. بو اوزدن ایستر درگیلریمیز اولسون، ایستر اتک‌یازی کیمی دیلیمیزه و کولتوروموزه بؤیوک خیدمت‌لری اولان سایتلاریمیز اولسون، موطلق اوخونمالی و دستکلنمه‌لی‌دیر.

«اتک‌یازی» سایتی‌نین سوواللارینا واخت آییردیغینیز اوچون سیزه تشکور ائدیریک.

وارلیق
VARLIQ
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 67-73
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

هیئت و فرصت‌های محدود

دکتر رضا براهنی

شناختن و شناساندن دکتر جواد هیئت در ابتدا بسیار ساده می‌نماید. علاقمند به شناسایی می‌تواند به یک یا چند سایت خصوصی و عمومی سرک بکشد. این سایت‌ها می‌توانند مربوط به پزشکی باشند یا مربوط به ادبیات؛ می‌توانند مربوط به مشاهیر ایران باشند و یا مشاهیر آذربایجان. حضور دائمی او در این مراکز کلیاتِ از غربال گذشته‌ای را در برابر ما می‌گذارد: متولد ۱۳۰۴ تبریز، تحصیل کرده تبریز و ترکیه و فرانسه، جراح معروف قلب، دوست و همکار نزدیک دکتر کریستین بارنارد معروف، عضو آکادمی جراحان پاریس، کسی که نخستین عمل جدید قلب را در ایران درست پنجاه سال پیش از این، در سی سالگی انجام داد، نخستین عمل قلب باز را در سال ۴۱، نخستین عمل تعویض کلیه را در تهران در همان دهه بر روی انسان، و نخستین تعویض قلب را روی سگ ها. . ..

روشن است که دانش اگر با شجاعت توأم نباشد کار علم، کار فرهنگ، کار انسان پیش نمی‌رود. هیئت نابغه فرصت‌های محدود است. با امکانات محدود علم و فرهنگ، با ده‌ها بلای خانمانسوزی که اهل علم و فرهنگ با آن گلاویزند، یا می‌توان دست به کار شد و حتی المقدور حاصلی به دست آورد و به دست داد، و یا گله کرد و گله کردن را سرپوش جبن و ترس درونی کرد. اما نابغه فرصت‌های محدود، استعداد ذاتی و قدرت‌های اکتسابی خود را در اختیار وجدان

کاری می‌گذارد که در ابتدای کار معلوم نیست حاصلش چه خواهد بود. تنها پس از گذشت سال‌ها می‌توان فهمید کسی که سوادِ شهر را از دور تشخیص می‌داده، نشانه را عوضی نگرفته، وارد شهر شده، درِ خانه ما را یکایک به صدا درآورده است.

تعبیر نیمایوشیج را به یاد آورید از دیواری که می‌گفت: "تا صبحدمان در این شب گرم / افروخته‌ام چراغ، زیراک / می‌خواهم برکشم بجاتر/ دیواری در سرای کوران / بر ساخته‌ام نهاده کوری / انگشت، که عیب‌هاست با آن . . ." نابغه فرصت‌های محدود دیوار در سرای کوران می‌کشد، حتی اگر اینان ندانسته و نفهمیده انگشت اتهام به سوی کسی گیرند که خشت بر خشت می‌نهد، در شب ظلمانی، تا فردا که آفتاب درآید، سایبانی بر سر مردم تعبیه کرده باشد. صد مقاله پزشکی در مطبوعات ایران و جهان، سردبیر ماهنامه "دانش پزشکی"، جراح چند بیمارستان، مدیر چند بیمارستان، رئیس بخش جراحی این یا آن دانشگاه، نویسنده هفت کتاب اساسی در شناسایی تبار و زبان و ادب ترکان ایران و جهان، استاد افتخاری دانشگاه‌های پزشکی جمهوری آذربایجان، کسی که صد پزشک ایرانی را در جنگ آذربایجان و ارمنستان برای مداوای مجروحان جنگی آذربایجان به آن کشور برد، برنده جایزه مدال طلای طب از دانشگاه استانبول به خاطر پنجاه سال خدمت به علم پزشکی، سردبیر و مدیر مجله "وارلیق" به مدت بیست و سه سال، که سرپناهی شد برای نویسندگان ترکی‌نویس و فارسی‌نویس آذربایجان ایران، از زنده یادان پروفسور زهتابی و دکتر حمید نطقی تا زندگان بی‌شماری که در رأس آن زبانشناس و ادبشناس غولی مثل پروفسور فرزانه نشسته است، که دقیقا مثل دکتر هیئت نابغه فرصت‌های محدود است. هیئت هر چه از پزشکی درآورد، و هر چه از خاندان پدری به ارث برده بود، به خدمت این فرصت‌های محدود گماشت.

چرا نام هیئت این همه احترام برمی‌انگیزد، شاید یک علت این باشد که بلندپروازی او در خدمت انسان بومی است، به آن صورتی که در تعداد بسیار محدود خادمان اقالیم بومی دیده‌ایم، با تفاوت‌هایی، دو سطح و موضوع، از نوع فرانتس فانون و امه سزر. انگشت را به دقت روی بیماری گذاشتن، از کلیات گذشتن، بیماری خاص یک حوزه و حومه را تعیین کردن و با آن برخورد کردن. نابغه فرصت‌های محدود دنبال آن نیست که تاج بر سرش بگذارند، از این دانشگاه به آن دانشگاه ببرندش، و به قول معروف لی لی به لالایش بگذارند. ویژگی اصلی نابغه فرصت‌های محدود، سر و کله زدن با جزییات، با جزء به جزء مشکلاتی است که در زادبوم گریبانگیر همه است. پهلوانان اصلی مبارزه با استعمار از کلیات شروع نکرده‌اند، به جزییاتی پرداخته‌اند که به یک جا جمع شوند، کلی عینی مادی و معنوی را تشکیل می‌دهند، که هرگز از دور، دستی بر آتش آن نمی‌توان داشت. آیا مردم باید معالجه بشوند یا نه؟ آیا مردم احتیاج به

یادگیری زبان‌های یک کشور، زبان‌های مادری خود، دارند، یا نه؟ از دور که نگاه می‌کنیم، همه با کلیات موافقت می‌کنیم، و می‌دانیم به‌ویژه ما که در کانادا زندگی می‌کنیم، که شما نمی‌توانید به کسی که در "کبک" زندگی می‌کند بگویید: تو فقط باید انگلیسی یاد بگیری! یک زبان، ولو زبان ناپدری، برای همه! کبکی پدر آدم را درمی‌آورد. جنگ داخلی می‌شود. این را "مایکل ایگناتیف" که "انقلاب حقوق" را نوشته، خوب می‌داند. این‌ها را ما هم می‌دانیم. ولی به محض این‌که این موقعیت را در کشور خود به رای العین می‌بینیم، به جای آن‌که به واقعیت موجود بومی توجه کنیم، رسما از خرافه‌ای به نام "یک زبان، یک ملت!" سر درمی‌آوریم، و مردم را مثل دکتر جلال متینی، که با زبان‌های ملیت‌های مختلف سرعناد دارد به سوی تجزیه‌طلبی می‌رانیم، یعنی درست عکس کاری را می‌کنیم که هیئت می‌کند، به دلیل اینکه هیئت انگشت بر جراحت بومی می‌گذارد، و ما کباده نژادپرستی را به این سو و آن سو می‌کشیم، جعل تاریخ می‌کنیم، و به جای آن‌که مردمان خود را به مرافقت، همکاری و همیاری بخوانیم، مدام شمشیر "دموکلیس" قوم آریایی را بر سر عرب و ترک و ترکمن نگاه می‌داریم، و به صاحبان زبان‌ها و فرهنگ‌های متنوع ایران می‌گوییم: یا قبول کن، یا بمیر!

هیئت، نابغه فرصت‌های محدود، تاکید را بر تساوی و دموکراسی، بر عینیت تاریخ، و درک دموکراتیک تاریخ معاصر می‌گذارد. ما مردمی در خدمت انبوهه عقاید پوسیده کهن نمی‌خواهیم. ما گذشته را در خدمت امروز و مردم امروز، مردم معاصر، و فرهنگ و دموکراسی درخشان جهان معاصر می‌خواهیم. ما معاصرت با جهان معاصر را می‌خواهیم. کسی که به ما می‌گوید زبان مادری بیش از ۶۷ درصد مردم ایران را فراموش کنیم، سخنگوی قرون وسطی است. معاصر جهان معاصر نیست، حتی اگر از مواهب رسانه‌های عمومی هم در هر نقطه دنیا برخوردار بوده باشد. کار کردن نوابغ فرصت‌های محدود، با کاغذ و قلم، و یک مطب سه اتاقه است که دو اتاق آن مال بیماران و اتاق دیگر آن در اختیار یک زبان و فرهنگ سرکوب شده است. ما به این نوع کار دل می‌بندیم، چرا که در آن راهِ تعلیمات عمومی برای همه محرومان، همه کودکان محروم کشور را می‌بینیم. کاری ساده، اما مشکل، سهل و ممتنع بدون این ژست گرفتن‌های کریه از تلویزیون‌های به اصطلاح جهانی و گیس سپید کردن‌ها بر سر خدمت کردن، امروز به این سرکار و روز دیگر به آن سرکار، و شرم نکردن از پاپوش دوختن برای کسانی که در گذشته و امروز نابغه‌های فرصت‌های محدود بوده‌اند. کار، و کار، و کار، چیزی که دل‌مشغولی کسانی است که سرسپرده حق مادر و زبان مادری بر فرزندند و نمی‌خواهند زبان مادر یک فرزند محترم دیگر به عنوان زبان مادر اصلی بر آن یکی فرزند تحمیل شود، انتخاب بعدی باید از آن خود آن فرزند باشد که در شرایط بومی و کشوری زبان بعدی و زبان‌های بعدی او چیست.

و ما به صلاح همه مردم می‌دانیم که چند زبان منطقه را خوب یاد بگیرند. و فارسی و ترکی و عربی، سه زبان بزرگ منطقه‌اند. و ما برای معلمان و متعلمان هر سه زبان بزرگ منطقه و زبان‌های دیگر احترام می‌گذاریم، و تحمیل زبان فارسی به عنوان زبان مادری و رسمی را در حد و حدود کار هیتلر و موسولینی، و سردمداران منطقه‌ای آنان، خواه در حوزه سیاسی و حکومتی، و خواه در حوزه فرهنگی و زبانی می‌دانیم. و تاکید اصلی ما بر کار از خودگذشتگان و از جانگذشتگانی است که از نزدیک در خدمت ساختن و نوسازی ذهن آدم‌ها هستند، و ما یک قلم، فاتحه دوستان سابقی را می‌خوانیم که امروز بر فجایع عراق و فجایع زندان غرایب و گوانتانامو صحه می‌گذارند، و بندگی چو گدایان به شرط مزد می‌کنند، و انگار خود نمی‌دانند: نه هر که سر بتراشد قلندری داند / نه هر که چهره بر افروخت دلبری داند / نه هر که آینه سازد سکندری داند.

آن آدمی بچه‌ای که امروز شیوه پری داند کسی است که می‌خواهد مردم ایران، بچه‌های مردم ایران، به زبان مادری خود تکلم کنند، تحصیل کنند، دانشگاه ببینند، و کسی که این را نمی‌خواهد، ایرانی قطعه قطعه می‌خواهد. پرچم روس را ستارخان پایین کشیده، و پیشه‌وری را هم استالین و باقراوف نبش قبر کرده‌اند، و همه این‌ها از آنجا سرچشمه می‌گیرد که اینان سرسپرده حکومت مردم بر مردم بوده‌اند. آری ستارخان اصلا نباید تهران می‌رفت تا به آن صورت فجیع کشته شود. و پیشه‌وری هم نباید به شوروی می‌رفت، تا به آن صورت فجیع‌تر کشته شود. برای ستارخان، تیراندازانش بیگانه بودند که کشتندش، برای پیشه‌وری هم خصم‌هایش از همان رقم و جنم بودند. زمان آن چیزها سپری شده. ما نوابغ فرصت‌های محدود می‌خواهیم، اتاقی شش در چهار، در یک مطب کوچولوی عاری از تجمل، و پیرمرد جوان هشتاد ساله‌ای که از یک سو دست بر جراحات تن مردم می‌گذارد، و از سوی دیگر دست بر نبض زبان مادری بچه‌های مردم دارد، و نقش دیگری از روشنفکر خودی و منطقه‌ای، روشنفکر بومی، روشنفکر نگرنده بر جزء به جزء عاطفه‌های بومی، رقم می‌زند. حالا چند حدیث خصوصی از او بگویم:

ــ مردی که در سال ۴۸ یا ۴۹ یا ۵۰ به من تلفن کرده، صدای گرفته‌ای دارد. از من می‌خواهد که هر چه زودتر به بیمارستان جاوید بروم. برای چی؟ برای اینکه غلام آنجاست و می‌خواهد ببیندت. مگر چی شده؟ چیزی نشده، تو حالا بیا. و می‌روم.

وقتی که وارد اتاق می‌شوم، ساعدی روی تخت دراز کشیده با سر و صورت ورم کرده و زخمی، و با لب و دهن تنزیب شده، و بسته. چی شده؟ آدم قلچماقی که لباس سربازی پوشیده، گوشه‌ای ایستاده، و صحنه را از زیر نظر می‌گذراند. سرباز دیگری، قد بلندتر از اولی، گوشه دیگر

ایستاده، و حالت کسی را دارد که اگر کاری هم نکرده باشد، مظنون است، به اینکه اگر کاری کرده، تقصیر او نبوده. قضیه به سادگی توسط خود دکتر هیئت توضیح داده می‌شود. یا شاید توسط دکتر اکبر، برادر ساعدی، که او هم مثل غلامحسین و دکتر هیئت، پزشک است. رئیس بیمارستان دکتر هیئت است که سر و صورت و لب و دهان غلامحسین را پانسمان کرده و بسته. غلامحسین ساکت است، چون امکان حرف زدن ندارد، و گاهی چشم‌هایش را می‌چرخاند در جهت آن آدم قلچماق، و بعد برمی‌گرداند طرف ما، و به زبان بی زبانی می‌خواهد چیزی را بفهماند. دکتر هیئت توضیح می‌دهد که شب قبل دکتر کلید می‌اندازد که در خانه‌اش را باز کند و برود تو. این دو نفر جلوش سبز می‌شوند، و یکی از آن‌ها می‌گوید: "دهنتو سرویس می‌کنیم،" و بی آنکه منتظر عکس العمل ساعدی بشود، عملا دهن را سرویس می‌کند، و بیشتر با دهن سروکار داشته، و هی با مشت میزده توی دهن ساعدی. تا این‌که به سر و صدای توی کوچه، اکبر و اهالی خانه، و خانه‌های اطراف می‌ریزند بیرون و آن‌که دهن را سرویس کرده، مدعی می‌شود که ساعدی مست بوده و بد و بیراه گفته، و یک نفر دیگر، که در رفته، ساعدی را کتک زده و در رفته، و این دو اگر در آنجا هستند، آمده‌اند تا حال دکتر را بپرسند، و ما هم می‌پرسیم اگر یکی زده و در رفته، شما چرا او را نگرفتید؟" و فقط قلچماقه حرف می‌زند، که: "تاریک بود، به علاوه، آقا زخمی بود، باید یه کاریش می‌کردیم." اهل خانه ساعدی را به بیمارستان رسانده‌اند. بعدها بود که ساعدی سبیل را کمی کلفت‌تر کرد که جای بخیه دیده نشود. و بعد یک نفر به اصطلاح دژبان می‌آید و آن دو نفر را می‌برد. و غلام، که حرفی نمی‌زند، با همان چشم‌های درشت، مبهوت، هوای خالی را تماشا می‌کند، و هیئت می‌گوید: "بی‌شرفها!" و ساعدی به اکبر اشاره می‌کند که ببردش، و هیئت می‌گوید: "نه! هنوز نه!" و بعد رضایت می‌دهد که ساعدی را مرخص کند. و این نه آغاز ماجراست و نه پایان آن، چرا که چند سال بعد، عضدی، شکم و پاهای ساعدی را با چاقو قاچ قاچ می‌کند.

ــ در اوایل انقلاب، به زعم خود انجمن آذربایجان را احیا کرده‌ایم. چند ماهی قضیه ادامه پیدا می‌کند. به نظر می‌رسد چند نفر آذربایجانی می‌خواهند از طریق انجمن به زبان و فرهنگ آذربایجان سامان بدهند. انجمن آذربایجان تیری است به سوی تاریکی. دکتر هیئت، دکتر کاتبی ، دکتر نطقی، استاد فرزانه، گنجعلی صباحی، و من، که در میان جمع از همه کوچک‌تر و جوانترم. جلسات مختلف برگزار می‌شود. چند نفر را به عنوان هیئت دبیران انتخاب می‌کنند، همراه سه چهار نفر دیگر، که من یکی خوب نمی‌شناسمشان. و بعد ناگهان، بی آنکه با هم مشورت کرده باشیم، می‌بینیم کارها یا پیش نمی‌رود، یا اینکه عده‌ای می‌خواهند در جهت خاصی پیش برود. و می‌بینیم یک یک داریم استعفا می‌دهیم. نفوذی‌ها می‌خواهند انجمن را به

سود حزب خود مصادره کنند. الگوی کارشان را می‌شناسیم. تک تک شستمان خبردار می‌شود. نفر اول دکتر نطقی است که کنار می‌کشد، بعد استاد فرزانه، بعد من، بعد هیئت. بگذار شریک دزد و رفیق قافله تنها بماند. این کار را با کانون نویسندگان هم می‌خواهند بکنند. در آنجا این دوستان آذربایجانی نیستند. اتفاقا تق قضیه خیلی زود درمی‌آید. و کانون همه را اخراج می‌کند. چرا که کانون نیز سروکار دارد با آدم‌هایی که از طریق درک فرصت‌های محدود به امور خود و جامعه و فرهنگ سر و سامان می‌دهند. کار فرهنگی نه کار زیرزمینی است ، و نه کار حزب و احزاب فراگیر، و کار مردم، کاری است روزمره. نه اینکه نخواهی که احزاب باشند. تمرین با دموکراسی و فرهنگ یک ملت، تمرینی است روز به روز با درون و بیرون تک تک افراد آن ملت و آن جامعه. و از بالا، و از خارج هم نمی‌توان دستور کار صادر کرد. و همین الان هم در جریان ملیت‌های ستم‌زده به روشنی می‌بینیم که چقدر همه رشته‌هایی که دکتر محمود افشار و دو پهلوی، و اعقاب آن‌ها از نوع عنایت الله رضا، دکتر ورجاوند، و دکتر جلال متینی بافته‌اند و می‌بافند، پنبه شده است. صعود یک میلیون آذربایجانی به "کلیبر" و قلعه بابک، برای آن‌که صدای آذربایجانی به گوش جهانیان برسد، آن صدای درونی و خودی، و آن صلا در دادن شجاعانه نیازهای زبانی، فرهنگی و معنوی و مادی یک ملیت ستم‌زده، همه آن رشته‌های خوش خیالانه و نژادپرستانه را پنبه کرده است. لازم نیست کسی برای درک مسئله‌ای به این سادگی نبوغ داشته باشد. عقل سلیم می‌گوید که زبان مردم را نمی‌توان برید. زبان مادری یک حق است، و از هر حقی بالاتر است، و هر خیانتی به آن، بدترین خیانت است. و اتفاقا در چنین شرایطی است که یک عده، مثل دکتر هیئت، که به راحتی می‌توانستند در صدر بنشینند و قدر ببینند، پیه هر نوع ملامتی را به تن می‌مالند، تا اندیشه حقانیت زبان مادری را نه تنها به کرسی بنشانند، بل که آن را به صورت اورگانیک، به عنوان بخش اصلی نیازهای مردمان ایران، و برای نجات قریب به هفتاد درصد جمعیت کشور از بی زبانی، بی فرهنگی و بی هویتی، وارد مجموعه گفتمان‌های اصلی یک کشور بکنند، و آن را درون حدود و ثغور کنونی کشور حل کنند، قبل از آن‌که حس‌های گریز از مرکز از سویی، و دسائس قدرت‌های خارجی و غیرمنطقه‌ای از سوی دیگر، آن را به سود خود و به ضرر مردمان ایران، و در جهت حفظ منافع خود به اصطلاح "حل" کنند. نابغه فرصت‌های محدود، نابغه مسائل انتزاعی نیست. نابغه عمل مفید هفته به هفته، ماه به ماه، و سال به سال است. به دلیل این‌که مردم به تدریج به همه چیز پی می‌برند، و هیچ چیز مثل توضیح صبورانه و از روی حوصله ــ حوصله‌ای سمج و درگیر ــ نمی‌تواند کاری از پیش ببرد. و این مرا می‌رساند به حرف آخر این وجیزه، که دیگر از صورت وجیزه درآمده است.

ــ دکتر هیئت در طول این بیست و دو سه سال گذشته، علاوه بر چاپ کتاب‌های ارزشمند خود در زبانشناسی، فرهنگ و زبان آذربایجان، و تاریخ ترکان ایران و جهان، مجله وارلیق را بیرون داده است. این مجله در طول این سال‌ها بر روی لبه تیغ حرکت کرده است. مسئله زبان و فرهنگ آذربایجان، یعنی زبان و فرهنگ بیش از ۳۷ درصد جمعیت ایران، مسئله‌ای است حساس. نژادپرستان هر روز بر فشار خود می‌افزایند تا دولت مجله "وارلیق" را تعطیل کند. از سوی دیگر ذات ملاحظه‌کار و پر درایت دکتر هیئت مانع وارد کردن هرگونه شائبه به این مجله شده است. انتخاب مطالب، انتخاب آدم‌ها، نحوه ارائه مجله، دکتر هیئت را در طول این دوران پرتلاطم سر پا نگه داشته است. دکتر هیئت نه چپی است، نه دست راستی، نه میانه رو، او به یک اصل اساسی معتقد است، و آن این‌که زبان و فرهنگ آذربایجان ایران، بخشی از زبان و فرهنگ کشور کثیرالمله‌ای مثل ایران است، و تنها از طریق اشراف بر آن، و توسع بخشیدن به آن، و قرار دادن آن در دستور اولویت‌های اساسی فرهنگ و تمدن کشور، می‌توان بین اقوام و ملیت‌های ایران تفاهمی توأم با تساوی حقوقی، فرهنگی، و مدنی برقرار کرد. فرصت مردمان ایران برای رسیدن به این ساعت و لحظه تفاهم، کوتاه است. به نظر صاحب این قلم، هیئت، این نابغه فرصت‌های محدود، به دنبال این تفاهم توأم با تساوی است. گام برداشتن به سوی این تفاهم وظیفه‌ای انسانی است. قدم هیئت را گرامی بداریم.

وارلیق
VARLIQ
Dil, ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss.81-91
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Xatirələrdə Əbədi Yaşayacaq Şəxsiyyət

Səməd BAYRAMZADƏ [1]

Cavad Heyət şəxsiyyətini araşdırmaq və öyrənmək istəyən hər bir kəs ilk növbədə onun öz xalqı və milləti yolunda sərf etmiş olduğu çox dəyərli və çoxşaxəli fəaliyyət istiqamətlərinə diqqət yetirməlidir.

Şəxsən onunla tanışlığım 1992-ci ilin dekabr ayından başlayıb. Onunla görüşlərim, söhbətlərim, onun tövsiyyə və məsləhətləri, yazıları – kitabları, məqalələri, müsahibələri, polemikaları mənim həyata baxışlarımda, siyasi və elmi dünyagörüşümün formalaşmasında, zənginləşməsində xüsusi rol oynayıb.

Tehrana gəldiyimiz ilk günün (8 dekabr) səhəri C.Heyət Tehranda müvəqqəti yerləşdiyimiz "Azadi" otelində görüşümüzə gəldi və bizi Abbasabad xiyabanındakı "Əlborz" çilokababçısına nahara dəvət etdi. Yolda bildirdi ki, "həmin məkan bir zamanlar Quzeydəki Gədəbəy rayonundan mühacirət etmiş soydaşlarımıza məxsusdur və çox ləzzətli

[1] Tarix üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan Respublikasının Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsində şöbə müdirinin müavini.

yeməklər verirlər. Onların məkanında nahar etmək, görüşüb söhbətləşmək çox xoş olacaqdır. Axı onlar burada qəribdirlər, gözləri həmişə o taya baxıb. Sizləri görüb sevinəcəklər". Bizim İranla, yerli xalqla münasibətlərimiz Cavad Heyət körpüsü üzərindən beləcə başladı.

14 gün sonra –dekabrın 22-də bizi Tehranın Fələstin meydanına yaxın eyni adlı küçədəki mətəbunə (şəxsi klinikasına) dəvət etdi. Orada ilk dəfə canlı olaraq "Varlıq" məktəbinin bir neçə nəfər nümayəndəsi ilə tanış olduq və başa düşdük ki, bu ocaqda həm insanların sağlamlığı, həm də mədəniyyəti, mənəviyyatı, ədəbiyyatı, tarixi və kimliyi qorunur, inkişaf etdirilir, möhkəmləndirilir.

Dekabrın 25-də isə onunla Birinci Qarabağ savaşında yaralanmış Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər nazirliyinin əsgər və zabitlərinin müalicə aldıqları "15 Xordad" xəstəxanasında olduq. Yaralılar onun gəlişinə o qədər sevinirdilər ki, sanki öz atalarını görürdülər. Həmin xəstəxanada C.Heyətin təşəbbüsü ilə 150 nəfərdən çox yaralımız müalicə alıb vətənə qayıtdılar. Dəfələrlə aeroportda onların qarşılanması, yerləşdirilməsi və yola salınması işlərində doktorla bir yerdə oldum, onun fədakarlıqlarının şahidi oldum. Gecə saat 3-də də ona zəng edib desəydilər ki, yaralılardan birinin narahatlığı vardır, zamana baxmazdı, dərhal özünü ora çatdırardı. Onun yaralılara qayğısı haqqında cild-cild kitablar yazmaq olar...

Doktor Cavad Heyətin evinde

Cavad Heyət bütün həyatını və fəaliyyətini əsas sənəti olan cərrahlığa, elmi araşdırmalara, millətinin və xalqının sağlamlığını qorumağa həsr edib. Tibb sahəsində fəaliyyəti dövründə 25 mindən çox müxtəlif cərrahiyyə əməliyyatı aparmış, 1962-ci ildə İranda açıq ürək əməliyyatını ilk dəfə uğurla həyata keçirmiş və 1963-cü ildən Beynəlxalq Cərrahiyyə cəmiyyətinin İran nümayəndəsi seçilib və 60-dan yuxarı milli və beynəlxalq cərrahiyyə toplantılarında iştirak edib, şəxsi təcrübələrinə və elmi araşdırmalarına əsaslanaraq, maraqlı və dərin məzmunlu məruzələrlə çıxışlar edib. Cavad Heyət 1969-cu ildə İranda ilk dəfə ürək qapaqlarını dəyişdirib və həmin ildə də Tehranda ilk dəfə insanda böyrək dəyişdirmə əməliyyatını uğurla həyata keçirib, nəticədə "Birinci Dərəcəli Əmək Ordeni" ilə təltif edilib. 1963-cü ildən İranda fəaliyyəti 12 il davam edən "Daneşe pezeşki" ("Tibbi bilik") jurnalını nəşr edən dr. Cavad Heyət elmi-nəzəri və əməli uğurlarına görə

1983-cü ildə Paris Beynəlxalq Cərrahlıq Akademiyasının üzvü seçilib O, uzun illər Tehran Azad İslam Universitetinin Cərrahlıq kafedrasına da rəhbərlik edib. Dr. Cavad Heyət cərrahiyyəyə dair ikicildlik dərsliyin və 10-dan artıq elmi məqalənin müəllifidir. 1956-cı ildə damarlarda qan laxtalanması - tromboz haqqında elmi monoqrafiyasını və 1965-ci ildə isə İranda "Ümumi cərrahlıq" adlı ilk dərs kitabını çap etmişdir. Onun cərrahiyyə elminə aid məqalələri İran, Fransa və Amerikanın tibb jurnallarında çap edilmişdir. O, tibb elmi sahəsində böyük cərrah-alim kimi ad qazanıb.

Cavad Heyət eyni zamanda türk dili və ədəbiyyatının görkəmli tədqiqatçısı idi. Dünyanın mötəbər universitetləri onu Orta Şərqin ən böyük tədqiqatçılarından biri kimi tanıyırdılar. 35 il Tehranda davamlı olaraq Azərbaycan və fars dillərində "Əncüməni-Azərbaycan" (*Azərbaycan cəmiyyəti*) adlı ədəbi və mədəni qrupun aylıq orqanı kimi "Varlıq" dərgisini nəşr etməklə böyük ədəbi bir məktəbin əsasını qoydu. Hələ 1979-cu il aprel ayının 21-dən nəşrə başlayan "Varlıq" dərgisi öz səhifələrində həmin ilin mart ayının 31-də referendum yolu ilə İslam Respublikası elan edilmiş İranda cəmiyyətin gələcək milli-mədəni siyasətini və onun istiqamətlərini müəyyənləşdirən əsaslı və gerçəkliyə uyğun təkliflərlə çıxış etdi. "Varlıq" dərgisi elə ilk sayında öz milli ruhunu və məzmununu beləcə bəyan etdi: "Azərbaycan xalqı tarix boyu İranda yaşayan ayrı-ayrı xalqlarla birlikdə, vahid bir taleyə bağlı olduğu müştərək bir tarix və mədəniyyət yaratdığı halda, hər bir əsil xalq kimi öz milli varlığını, dilini, mədəniyyətini, xislət və kimliyini saxlayıb".

"Varlıq" dərgisinin ilk sayının dərc edilməsindən 8 ay sonra, 1979-cu ilin dekabr ayında qəbul edilən İran İslam Respublikasının Əsas Qanununun 15 və 19-cu maddələrində bu istək və arzular öz rəsmi əksini tapdı. 19-cu maddə isə İran

xalqlarına 15-ci maddədə verilən bu hüququ daha da möhkəmləndirir və təsdiq edirdi: "İran xalqı hansı etnik qrup (qövm) və qəbilədən asılı olmayaraq bərabər hüquqa malikdir, rəng, irq, dil və bu kimi amillər kimsəyə üstünlük (imtiyaz) vermir". Professor dr. Cavad Heyət də bu qanunlara söykənərək "Varlıq" dərgisini 35 il yorulmadan müntəzəm şəkildə öz vəsaiti hesabına nəşr etdirib. Onun dostlarının və məsləkdaşlarının köməyi ilə yaranan və misilsiz tarixi missiyanı yerinə yetirən "Varlıq" ədəbi məktəbi özünün ədəbi-türkoloji fəaliyyəti, Azərbaycan türk dilini və ədəbiyyatını, eyni zamanda islam maarifini silsilə məqalələrlə yaymaqla bu sahədə bir akademiyanın görə biləcəyi işi görüb. Cavad Heyətin həm İrandakı, həm də Quzey Azərbaycandakı fəaliyyəti azərbaycanlıların milli şüurunun formalaşmasında mühüm amillərdən biri kimi qiymətləndirilməlidir.

Dr.Cavad Heyətin zəngin və çoxşaxəli səmərəli fəaliyyətində Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi, türk xalqlarının keçmişi, milli folklor və eləcə də islamşünaslığa dair tədqiqatları mühüm yer tutur. O, ana dili, ədəbiyyatı, tarixi və folkloru barədə 7 cild kitab və 250-dən çox məqalə nəşr etdirib. Məqalələri beş dildə İran, Azərbaycan, Türkiyə, Fransa və Amerika mətbuatında çap olunub və 7 kitabı isə (5-i kiril və 2-si latın əlifbası ilə) Bakıda nəşr edilib.

1980-ci ildən sonrakı dövrdə dr. Cavad Heyət Azərbaycan ədəbiyyatı və xüsusilə türkçülüyə aid bir-birinin ardınca bir neçə kitab yazıb çap etdirir. Onun "Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı", "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə bir baxış" (iki cilddə) adlı kitablarının İranda ana dilində nəşri bütün elmi və ictimai dairələrdə çox müsbət qarşılanmaqla yadda qalan ədəbi-tarixi hadisə oldu. Onun 1984-1986-cı illər arasında fars dilində yazdığı və çap etdirdiyi "Müqayisət-ül-lüğəteyn" (İki

dilin müqayisəsi), “Tarix-e zəban və ləhceha-ye torki” (Türk dili və ləhcələrinin tarixi), “Neqahi be tarix və fərhəng-e torkan” (Türklərin tarix və mədəniyyətinə bir baxış) adlı kitablar ən yüksək dövlət məqamları tərəfindən çox müsbət qarşılandı.

Dr. Cavad Heyət “Türk dili və ləhcələrinin tarixi” və “Türklərin tarix və mədəniyyətinə bir baxış” kitablarını İran İslam Respublikası prezidentinə göndərdikdən sonra onun mədəniyyət müşaviri cənab Məhəmməd Cavad Höccəti Kirmani tərəfindən bir təşəkkür məktubu almışdı və orada müəllifin İran xalqları üçün göstərdiyi elmi-mədəni və ədəbi xidmətlərinə xüsusi qiymət verilirdi: “... kitablarınız çatdı və prezidentin mübarək nəzərindən keçdi. Mənə buyurdular ki, kitablarınızda və “Varlığ”ın saylarındakı məqalələrinizdə apardığınız qiymətli və faydalı araşdırmalara görə Sizə prezidentin təşəkkürünü çatdırım.

“Varlıq” dərginizin və əsərlərinizin hər biri İran İslam Vətəninin ədəbiyyat tarixində yeni səhifələr açmış, Azərbaycan türkcəsini və qeyrətli azərbaycanlıların dərin məzmunlu ədəbiyyatını təzədən dirçəltmişdir. Arzu olunur ki, “Varlıq”dakı məqalələrin inqilabi və islami rəngi daha çox olsun. ... Sizə - dəyərli insan və alimə elmi-mədəni və ədəbi fəaliyyətinizdə ulu Tanrıdan sonsuz uğurlar diləyirəm”. Bu, Cavad Heyət şəxsiyyətinə onun sağlığında ölkəsinin ən yüksək məqamlarından biri tərəfindən yaradıcılığına, xalqı və milləti yolunda çəkdiyi zəhmətlərə və göstərmiş olduğu fədakarlığa verilən yüksək qiymət idi. Ona görə də dr. Cavad Heyət İrandakı 35 milyonluq azərbaycanlıların milli və dövlət şüurunu düzgün əlaqələndirmək və istiqamətləndirmək məqsədilə çox qürurla deyərdi ki, “Fəxr edirəm ki, türkəm və Vətənim də İrandır”.

Dr. Cavad Heyət Azərbaycan türklərinin milli şüurunun inkişafı, Azərbaycan ədəbi dilinin inkişafı və

yayğınlaşdırılması, İranda Pəhləvi dönəmindən etibarən başlayan və hələ də davam edən tarixi təhriflərin, yalanların düzəldilməsi yolunda mücadilə edib.

O, siyasi və dini bir mühitdə böyümüşdü. Hələ tələbəlik illərindən geniş miqyaslı siyasi və ictimai fəaliyyətə başlamışdı.

1993-cü ilin 31 dekabr günü Azərbaycan Respublikasının Tehrandakı səfirliyində Yeni il və Dünya Azərbaycanlılarının həmrəylik gününə həsr olunmuş tədbirdə iştirak edən Dr.Cavad Heyət özünün çox qısa və yığcam təbrik nitqində bunları söylədi: "Bu gün ən müqəddəs gündür. Bu gün ulu Peyğəmbərimizə peyğəmbərliyin verilən (*məbəs*) günüdür. Belə ki, by gün bütün İslam dünyasının bayramıdır. Eyni zamanda bu gün dünyadakı bütün azərbaycanlıların həmrəylik günü bayramıdır. Hamınıza sağlıq və uğurlar diləyirəm." O, bilirdi ki, bu sözləri hansı ölkədə, harada və kimlərin hüzurunda söyləyir.

Hər il yanvar ayının 20-də 1990-cı ildə baş vermiş "Qanlı Yanvar" faciəsinin qurbanlarının anım günündə Azərbaycan Respublikasının Tehrandakı səfirliyinə gələr, millətin acılarını bölüşər, Azərbaycan xalqına başsağlığı verər və onları işıqlı gələcəyin bir gün onların üzünə güləcəyinə ümuidvar edirdi...

Azərbaycan Respublikasının Tehrandakı səfirliyi. 20 yanvar 1994

İstanbulda və Parisdə təhsil aldığı, işlədiyi illərdə mənsub olduğu Vətənində xalqının ədəbiyyatı, dili, tarixi və incəsənəti qarşısında yaradılmış əngəllərin aradan qaldırılması ilə bağlı aramsız düşüncələrə dalar, bu yolda müəyyən işlər görməyin yollarını axtarardı. Pəhləvi sülaləsi tərəfindən İranda terrorçu rejimin yaradıldığı, qeyri-fars xalqlara, xüsusilə azərbaycanlılara münasibətdə amansız milli şovinist siyasətin həyata keçirildiyi, milli hüquqlar uğrunda mübarizə aparan minlərlə elsevər insanların, ziyalıların həbs edildiyi, işgəncə verildiyi bir şəraitdə dr. Cavad Heyət nüfuzlu bir həkim kimi İrana qayıtmışdı.

O, eyni zamanda Azərbaycanın tanınmış ruhanilərindən birinin - Əli Heyətin oğlu kimin tanınırdı. Əli Heyət Məşrutə inqilabı zamanında Nəcəf dini hövzəsinin səfiri sifətilə mötəbər bir heyətin başında Təbrizə gəlmişdi. Heyət soyadı da bu nəsil üçün həmin dövrdəki fəaliyyətin nəticəsi olaraq verilmişdi.

Dr. Cavad Heyətin atası Əli Heyət 1951-1953-cü illər İngilis-İran neft şirkətinin milliləşdirilməsi uğrunda gedən xalq hərəkatı dövründə ölkənin baş naziri M.Müsəddiqin rəhbərlik etdiyi

Nazirlər Kabinetində ədliyyə naziri olmuş və sonra Ali Məhkəmənin sədri təyin edilmişdi. Cavad Heyət də belə bir şəxsin yetişdirməsidir.

Elə bunun nəticəsi idi ki, siyasi simaya malik olmasını, siyasətçi ailəsində böyüməsini nəzərə alaraq, onu Tehrandakı polis xəstəxanasına rəis təyin etdilər. Burada çalışdığı müddətdə vəzifəsindən və nüfuzundan istifadə edən dr. Cavad Heyətin verdiyi istiqamətləndirici məsləhətlər və mənəvi yardımlar nəticəsində Qulamhüseyn Saedi və bu kimi bir çox insansevərlərin və siyasi mübarizlərin azadlıq qazanması Pəhləvi rejimi dövründə dillər əzbəri olmuşdu. Polis xəstəxanasında rəis olmasına baxmayaraq, o, ardıcıl və davamlı şəkildə şahlıq üsul-idarəsini, onun milli şovinist, antiazərbaycan və antitürk siyasətini tənqid etdi.

Dr.Cavad Heyət həm də transmilli mədəniyyətin böyük təmsilçilərindən biri kimi Yaxın və Orta Şərqdə dərin hörmət qazanmışdı. C.Heyət türk dünyasında İslamın yerini və rolunu, İran və Avropa mədəniyyətlərini dərin əsaslarla öyrənib mənimsəmiş təvazökar, yumşaq xasiyyətli, əyilməz, geniş kültürü bir mütəfəkkir və ziyalı idi.

Belə bir simaya malik olmasının nəticəsi idi ki, regionda Süleyman Dəmirəl və Heydər Əliyev kimi məşhur şəxsiyyətlərlə möhkəm və davamlı dostluq əlaqələri qura bilmişdi. Bu dostluq, əsasən, transmilli mədəniyyət əlaqələri üzərində qurulmuşdu. O, bütün bu əlaqələri iranlı bir diplomat kimi, bu ölkənin mədəni səfiri kimi icra edirdi. Dr.Cavad Heyət İranın, Türkiyənin və Azərbaycanın dövlət və hökumət rəhbərləri tərəfindən qəbul olunmuş, ölkələrarası elmi-mədəni əlaqələrin inkişafı ilə bağlı məsləhətləşmələrdə yaxından iştirak edib. Azərbaycan Respublikasının qurucusu Ulu öndər H.Əliyev dr. Cavad Heyətin şəxsi təqdimatı olduğu təqdirdə,

Bakının ən mötəbər universitetlərində müxtəlif ixtisaslar üzrə pulsuz təhsil almaq üçün ildə 20 nəfər iranlı tələbəyə yer ayrılması barədə müvafiq orqanlara tapşırıq da vermişdi.

Cavad Heyət Qarabağ məsələsi ilə bağlı Azərbaycanın haqq səsinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında əvəzsiz fədakarlıqlar göstərib. Qarabağda ermənilər tərəfindən həyata keçirilən azərbaycanlıların soyqırımı bu narahat ürəyin sahibinə dinclik vermirdi. Bu milli faciənin qarşısının alınması üçün hər vasitəyə əl atan, İrandakı Qarabağ Müsəlmanlarına Yardım Komitəsinin sədri Cavad Heyət dünyanın bəzi dövlət başçılarına, o sıradan İran və Türkiyə prezidentlərinə müraciətdən belə çəkinmədi. Onun böyük ürək ağrısı ilə Türkiyənin sabiq prezidenti cənab Süleyman Dəmirələ yazdığı açıq məktubundakı bu sözləri həyəcansız oxumaq mümkün deyil: "Mən bu sətirləri göz yaşlarımın qarşısını ala bilmədən yazıram və bu anda Allah-Təaladan xalqımıza qurtuluş, ya da özümə ölüm istəyirəm" ("Varlıq" dərgisi, 1994, No: 92-l, s.27). Cavad Heyət həmin məktubunda Azərbaycanı düşdüyü indiki fəlakətli vəziyyətdən çıxarmaq üçün səyləri gücləndirməyə, "böyük dövlətlərin silahları ilə təpədən-dırnağadək silahlanmış ermənilər qarşısında azərbaycanlıları müdafiə edib, soyqırımına mane olmağa" çağırır.

C.Heyət Tehranda “Qarabağ Müsəlmanlarının Müharibə Qurbanlarına Yardım Komitəsi” adlı bir qurum təsis etmişdi. Həmin qurum tərəfindən toplanan yardımlar “Varıq” məktəbinin şair Savalan (Həsən Məcidzadə) kimi görkəmli nümayəndəsinin rəhbərliyi ilə bir neçə dəfə maşın karvanları ilə Bakıya çatdırılmışdır...

بتعالی

تعاونوا علی البر والتقوی ولاتعاونوا علی الاثم والعدوان

قبض کمك رسانی به مسلمانان جنگ زدهٔ قره باغ

قاراباغ مسلمانلارینا کؤمك قبضی

پرداخت کننده :

هیئت کمك به جنگ زدگان مسلمانان قره باغ

قاراباغ مسلمانلارینا کؤمك هیئتی

امضاء دریافت کننده :

Qarabağ müsəlmanlarına 2000 riallıq kömək qəbzi

C.Heyət ensiklopedik məlumatlı, eyni zamanda prinsipial, azadlığı və həqiqəti hər şeyin üstündə tutan, xalqını, vətənini, dilini və mədəniyyətini çox sevən bir şəxsiyyət idi.

Dr. Cavad Heyəti müasir Azərbaycan tarixinin ən böyük simalarından biri hesab etmək olar. O, son 100 ildə Azərbaycanın ən yadda qalan şəxsiyyətlərindəndir.

وارلیق
VARLIQ
Dil, ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 93-100
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Adını Sağlığında İkən Əbədiləşdirmiş Cavad Heyət

Bəhruz SƏFƏRƏLİYEV [1]

Azərbaycanın hər iki tayında yaşayan Azərbaycan türklərinin adını qürurla çəkə biləcəyi Cavad Heyət millətin nicatı yolunda yorulmadan mücadilə edən ziyalılarımızdan biri olub. İranda ilk dəfə açıq ürək əməliyyatını (koronar şuntlama) gerçəkləşdirən, Beynəlxalq Cərrahlar Cəmiyyətinin idarə heyətinin və Paris Cərrahlar Akademiyasının üzvü, "Varlıq" jurnalının təsisçisi, türkologiyaya aid yeddi cildlik kitabın müəllifi, Bakı Dövlət Universitetinin, Azərbaycan Tibb Universitetinin, Xəzər Universitetinin fəxri doktoru, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının, N.Tusi adına Azərbaycan Dövlət Pedaqoji

[1] Əməkdar həkim, istefada olan polkovnik, Azərbayan Respublikası DİN-in Tibb İdraəsinin sabiq rəisi

Universitetinin fəxri professoru, Azərbaycan Cərrahları Elmi Cəmiyyətinin fəxri üzvü, Türk Dil Qurumunun fəxri sədri, eləcə də İstanbul Universitetinin fəxri doktoru olmuş, "İki Azərbaycanın ağsaqqalı", "Çağımızın ağsaqqalı", "Dövrümüzün Prometeyi" ləqəbləri ilə tanınmış Cavad Heyət sevincli və fərəhli günlərdə də daim Azərbaycanın yanında olaraq qəlblərdə taxt qurub.

Yaxın keçmişimizdən məlumdur ki, 1988-ci ildən Qarabağda başlayan silahlı münaqişələrin elə ilk günlərindən cəbhə bölgələrində erməni separatizminə qarşı mübarizədə daxili işlər orqanlarının əməkdaşları qəhrəmanlıqlar nümayiş etdirirdi. Azərbaycan polisi vətənin layiqli müdafiəçisi kimi tanınırdi. Onlar öz qanları ilə xalqımızın qəhrəmanlıq salnaməsinə şanlı səhifələr yazırdılar. Və təbiidir ki, illərlə davam edən müharibənin törətdiyi fəlakətlər Azərbaycan polisindən də yan keçməyirdi. Respublikanın daxili işlər orqanlarının yüzlərlə əməkdaşı vətən yolunda düşmən gülləsinə sinə gərərək şəhid olur, erməni gülləsinə tuş gələrək yaralanır, respublikanın müxtəlif səhiyyə ocaqlarında müalicə olunaraq, yenidən ön sıralara qayıdırdılar. Yaralanmış polis işçilərimizin həyatının xilas edilməsində, onların tam müalicə olunub yenidən xidmətə qayıtmasında ən ağır yük isə Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Tibb İdarəsinin, onun mərkəzi hospitalının üzərinə düşürdü. Ağır müharibə günlərində - 1-ci Qarabağ müharibəsində yaralanmış polis işçilərinin həyatının xilas edilməsində, onların tam müalicə olunub yenidən xidmətə qayıtmasında Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Tibb İdarəsinə dəstək olanlardan biri, bəlkə də elə birincisi mərhum professor Cavad Heyət idi.

Qeyr etdiyim kimi, Türk dünyasının qüdrətli övladlarından biri, bütün dünya türklərinin qürur və fəxarət yeri olan Cavad

Heyətin qəlbi, ürəyi həmişə Azərbaycanla birgə döyünürdü. O, hər zaman Azərbaycanın sevincini öz sevinci, dərdini öz dərdi bilirdi. 1988-ci ildən başlayaraq Azərbaycan bədnam ermənilərin təcavüzünə məruz qalanda, torpaqlarımız işğal olunanda, soydaşlarımız öz doğma od-ocaqlarından pərən-pərən düşəndə etiraz səsini ucaldanlardan biri də məhz Cavad Heyət idi. O, Qarabağ müharibəsi ilə bağlı Azərbaycanın haqq səsinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında, erməni təcavüzünün pislənməsində böyük fədakarlıq göstərirdi. Onun Azərbaycana qarşı erməni terrorizmini, işğalçılıq siyasətini ifşa edən çıxışları ən ali məclislərdə, ən mötəbər kürsülərdə səslənirdi, məqalələrində, məruzələrində əksini tapırdı.

Cavad Heyət Azərbaycanın haqq səsini, dünya ictimaiyyətinə çatdırmaqla kifayətlənmirdi. O hər an yaralılarımıza kömək etməyə can atırdı. 1-ci Qarabağ müharibəsinin ən ağır vaxtlarına Alman-Azərbaycan cəmiyyətinin yaradıcısı doktor Ağabəy Azərbaycani resrublikamızda müalicəsi mümkün olmayan yaralılarımızın İran İslam Respublikasında müalicəsini təşkil etmək üçün dayısı Cavad Heyətlə danışdıqdan sonra biz İrana yollandıq. İranda Cavad Heyətlə görüş keçirdik. Cavad Heyətlə - bu böyük qəlb sahibi ilə tanış olmaq, onu yaxından tanımaq mənə də müyəssər oldu. Cavad Heyətlə yaralılar barəsində danışarkən onun hansı acı hisslər yaşadığı bu gün də gözlərim önündədir. Elə ilk görüşümüzdə Cavad Heyət bizə kömək etməyinə söz verdi və məhz Cavad Heyətin qayğısı sayəsində ötən əsrin 90-cı illərində Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Tibb İdarəsi tərəfindən yaralıların xaricdə müalicəsi reallaşdı. Doktor Cavad Heyətin köməkliyi 320 yaralımızın - polis işçilərimizin, Daxili Qoşunların hərbi qulluqçularının, mülki vətəndaşlarımızın Almanıyanın Zolıngen, İranın Tehran,

Təbriz ve Rəşt şəhərlərində müalicələri və protezlərlə təmin olunmaları təşkil edildi.

Alovlu vətənpərvər olan Cavad Heyət ağır yaralıları şəxsən özü əməliyyat edir, neçə-neçə qəhrəman soydaşımızı ölümün caynağından qurtarırdı. Bu proseslərin bir çoxunun bilavasitə iştirakçısı olduğumdan dünya şöhrətli cərrah, alim, naşir Cavad Heyəti daha dərindən tanımaq mənə qismət olub. Bu böyük türkün keçdiyi şərəfli ömür yolu daim diqqətimi cəlb edirdi.

Doktor Cavad Heyət təbabətə dair qiymətli araşdırmaların müəllifi kimi də tanınıb. Onun kitabları tibb sahəsində yazılmış dəyərli vəsait kimi mütəxəssislər tərəfindən daim yüksək qiymətləndirilib. Bir sıra beynəlxalq elmi forumlar və toplantılarda öz təcrübəsinə əsaslanaraq dərin məzmunlu məruzələrlə çıxış etmiş alimin 100-dən artıq məqaləsi müxtəlif tibb jurnallarında işıq üzü görüb. Cavad Heyət uzun müddət cərrahlığın tədrisi və cərrahların yeni nəslinin formalaşdırılması ilə məşğul olub. Bütün bunlarla yanaşı Cavad Heyətin zəngin və çoxşaxəli səmərəli fəaliyyətində Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi, türk xalqlarının keçmişi, milli folklor və eləcə də islamşünaslığa dair tədqiqatlar mühüm yer tutub. Cavad Heyət dostu Prof. Dr. H.Nitqi ilə birlikdə İranda elmi türkologiyanın əsasını qoyub. Bundan əlavə, Cavad Heyət filologiya və türkologiya sahəsində “Azərbaycan ədəbiyyat tarixinə bir baxış”, “Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı”, “Türk dili və ləhcələrinin tarixi”, “İki dilin müqayisəsi” kitablarının müəllifi olaraq, onun əsərləri Azərbaycanda sevilərək oxunur.

Cavad Heyətin ən böyük xidmətlərindən biri də onun "Varlığ"ıdır. İranda İslam İnqilabının qələbəsindən sonra verilən nisbi dil azadlığından bəhrələnən alovlu vətənpərvər ziyalı dostları ilə birgə "Varlıq" dərgisinin nəşrinə başlayıb. Jurnalın işıq üzü görməsində Cavad Heyətin böyük rolu olub. Jurnalda Azərbaycanın müdafiəsi, Qarabağ problemi ilə bağlı

məqalələr də yer alıb. "Varlıq" jurnalı cənubi azərbaycanlıların milli şüurunun formalaşmasında mühüm rol oynayıb.

"Varlıq" jurnalı öz səhifələrində erməni təcavüzü haqqında dolğun məlumat verir, bu təcavüzü pisləyirdi, Azərbaycan torpaqlarının ermənilər tərəfindən işğalına, qan qardaşlarının öz doğma yurd-yuvalarından pərən-pərən düşmələrinə etiraz səsini ucaldırdı.

Fəxarət hissi ilə qeyd edə bilərəm ki, Azərbaycanın böyük dostu olan Cavad Heyət Azərbaycan dili, ədəbiyyatı, tarixinə dair çoxsaylı kitabların, məqalələrin müəllifi olaraq ensiklopedik məlumatlı, eyni zamanda prinsipial, azadlığı və həqiqəti hər şeydən üstün tutan, xalqını, Vətənini, dilini və mədəniyyətini çox sevən bir şəxsiyyət idi.

Mədəniyyətin müxtəlif problemlərinin öyrənilməsinə münasibətdə tarixi həqiqətlərdən çıxış edərək obyektivlik nümayiş etdirən alimin ədəbi simpoziumlarda və türkoloji konfranslarda Cavad Heyətin çıxışları həmişə təqdirlə qarşılanırdı. Cavad Heyətin Azərbaycan sevdasından söhbət düşərkən 1993-cü ildə Kəlbəcərin işğalından sonra onun Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti Süleyman Dəmirələ məktub yazması və yardım istəməsi xüsusilə yada düşür. Yaxın keçmişimizdən məlumdur ki, 1993-cü ildə Kəlbəcərin işğalından sonra Cavad Heyət Süleyman Dəmirələ məktub yazmış və yardım istəmişdi. Yeri gəlmişkən, məktubdan bəzi hissələrini xatırlayaq:

"Mən bu sətirləri göz yaşlarımın qarşısını ala bilmədən yazıram və bu anda Allah-təaladan xalqımıza qurtuluş, ya da özümə ölüm istəyirəm… Məmləkətimizin başına gətirilən bu faciə böyük bir millət və ya güclü bir dövlət tərəfindən deyil, bütün tarix boyu himayəmiz altında dolanan və ədalətimiz sayəsində

bütün insani haqlardan faydalanan ermənilər tərəfindən açılmışdır… Silahsız, ordusuz və əsarətdən yenicə çıxmış qardaşlarımızı yalqızmı buraxmalıyıq? Erməni-daşnak ordusunun onların yurdlarına həyasızcasına təcavüzünə, qadın və kişilərini, qoca və uşaqlarını acından öldürmələrinə tamaşaçımı qalacağıq? Bu, bizlərin şərəfinə, türklüyə və müsəlmanlığa, nəhayət, insanlığa yaraşarmı?"

Çox böyük həyəcanla, kövrək hisslərlə Süleyman Dəmirələ yazılmış bu məktubda Doktor Cavad Heyət Azərbaycanın zorla cəlb edildiyi ədalətsiz müharibəyə etirazını bildirirdi. Azərbaycanı düşdüyü fəlakətdən çıxarmaq üçün səyləri gücləndirməyə, erməni faşizminin qarşısını almağa, "böyük dövlətlərin silahları ilə təpədən-dırnağadək silahlanmış ermənilərin qarşısında azərbaycanlıları müdafiə edib, soyqırımına mane olmağa" çağırırdı. Cavad Heyət həmin məktubda Azərbaycanı düşdüyü fəlakətli vəziyyətdən çıxarmaq üçün səyləri gücləndirməyə, "böyük dövlətlərin silahları ilə təpədən-dırnağadək silahlanmış ermənilər qarşısında azərbaycanlıları müdafiə edib soyqırımına mane olmağa çağırırdı. Bu məktubunda Doktor Cavad qardaşlarının taleyinə biganə qala biməyərək, ağır gündə, dar məqamda onlara kömək üçün həyəcan təbili çalırdı. Əlindən gələni əsirgəməyən Doktor Cavad Heyət başqalarını da yardıma, haraya çağırırdı. O, bütün dünyanı Azərbaycanın haqq işinin müdafiəsinə səsləyirdi.

Təsadüfi deyil ki, Cavad Heyətin bu cür yanğılı Azərbaycan sevdası xalqımız tərəfindən daim yüksək qiymətləndirilib. Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə çox haqlı olaraq qeyd edirdi ki, "Cavad Heyət həkimlikdən qazandığı sərvətini millətinin mənəvi yüksəlişinə sərf edən mənəviyyat fədaisidir. Təbabət maddi elmdir, o, təbabətdən əldə etdiyi maddi gəliri xalqın mənəviyyatına xərcləməklə maddi dünyanı mənəvi dünyaya

fəda edir. O, həkim kimi adamların vücudunu, naşir, ədəbiyyatçı və tarixçi alim kimi isə vətəndaşların mənəviyyatını müalicə edir, onları öz soykökünə, yəni mənəvi varlığına qaytarır. Mən mənsub olduğum xalqa bundan böyük xidmət tanımır və güneyli fikir və əqidə qardaşımın o şəraitdə elədiklərinin böyüklüyü qarşısında səcdə edirəm."

Təsadüfi deyildir ki, ulu öndər Heydər Əliyev də Cavad Heyətin şəxsiyyətini, milli-mədəni sahədəki fəaliyyətini yüksək qiymətləndirirdi və bir neçə dəfə onu qəbul edərək səmimi söhbətlər etmişdi. Ulu öndərimiz Cavad Heyəti Bakıda qəbul edərkən xeyirxahlığına, Vətən üçün əhəmiyyətli işlərinə və İranla Azərbaycan arasında dostluq körpüsü yaratdığına görə ona minnətdarlıq etmişdi.

Bu da təsadüfi deyildi ki, Cavad Heyət 2007-ci il iyunun 23-də Tehranda "Azərtac"a müsahibəsində Heydər Əliyevin onu özünə dost bilməsini yüksək dəyərləndirərək deyirdi ki, “mən bu bu dahi insanın fikirlərindən, sözlərindən, prinsiplərindən həmişə bəhrələnmişəm. O, həqiqətən öndər, dahi şəxsiyyət idi. Azərbaycanı bəlalardan xilas etmiş Heydər Əliyev ən böyük adlara layiqdir”.

Prezident İlham Əliyev də Cavad Heyətə diqqət və qayğı göstərirdi. 2005-ci il iyunun 27-də Prezidentimiz onu qəbul etmiş, fəaliyyətini yüksək dəyərləndirmiş və ölkəmizə tez-tez səfərə gələn bu fədakar alimimizə Bakının mərkəzində ev hədiyyə etmişdi. Cavad Heyət Heydər Əliyev siyasətinin Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirildiyinə çox sevininərək qeyd edirdi ki, "Mən inanıram ki, Azərbaycanın Prezidenti Heydər Əliyev yolu ilə sonadək inamla irəliləyəcəkdir. Çünki İlham Əliyevin bu şərəfli missiyada güvəndiyi Azərbaycan xalqı, bəhrələndiyi Heydər Əliyev dühasıdır".

Cavad Heyət sabiq daxili işlər naziri, general-polkovnik Ramil Usubov tərəfindən də qəbul edilmiş, DİN-in rəhbəri polis əməkdaşlarının saqlamlığına verdiyi töhfələrə görə professor Cavad Heyətə dərin minnətdarlığını bildirmişdi.

2014-cü ildə haqq dünyasına qovuşmuş, Bakıda - 2-ci Fəxri Xiyabanda dəfn olunmuş görkəmli azərbaycanlı cərrah, professor Cavad Heyətin əziz xatirəsi xalqımızın qəlbində əbədi yaşayacaq.

وارلیق
VARLIQ
Dil, ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss.101-103
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

Dr. Cavad Heyət, Qədirbilən Ziyalı

Hikmət XUDİYEV [1]

Ötən əsrin son illərində xidməti vəzifəmlə əlaqədar Azərbaycanın hər iki tayında yaşayan Azərbaycan türklərinin adını qürurla çəkə biləcəyi və bütün dünyaya öyünclə nişan verə biləcəyi bir şəxsiyyəti - professor Cavad Heyəti tanımaq, onunla ünsiyyətdə olmaq şərəfi mənə də nəsib olmuşdu.

Birinci Qarabağ müharibəsində yaralanmış vətənpərvər övladlarımıza göstərdiyi qayğılarla doktor Cavad Heyət Azərbaycan xalqının qəlbində taxt qurmuşdu. Onun 1993-cü ildə böyük ürək ağrısı ilə Türkiyənin sabiq prezidenti cənab Süleyman Dəmirələ yazdığı açıq məktubu ilə hələ sağlığında ikən Türk dünyasında öz abidəsini ucaltmışdı.

Doktor Cavad Heyət həm də qədirbilən, kiçik bir xidmətə yüksək dəyər verən zəngin mənəviyyatlı şəxsiyyət kimi də mənim qəlbimdə iz buraxıb…

---

[1] Əməkdar journalist, tariz üzrə fəlsəfə doktoru, istefada olan polkovnik, 1-ci Qarabağ müharibəsinin veteran.

…Hər bir “paqon əhli” üçün növbəti rütbə almaq ömrün ən önəmli və yaddaqalan anlarındandır. Mənim üçün də belə olub. Vaxtından əvvəl polis polkovnik-leytenantı rütbəsi almağımın isə maraqlı bir tarixçəsi var. 1994-cü ildə DİN-in hospitalının yubileyi ilə əlaqədar keçirilən, neçə-neçə nazirin və yüksəktəbəqəli məmurların, görkəmli sənət adamlarının qatıldığı tədbirdə dünya şöhrətli cərrah-alim, türkoloq, ictimai xadim, İranda ana dilimizdə çıxan "Varlıq" jurnalının yaradıcısı və baş redaktoru olmuş doktor Cavad Heyət çıxış edərkən sükut və dərin hörmətlə hamı Türkün bu böyük oğlunu dinləyirdi. Professor Cavad Heyət çıxışı zamanı tribunadan qəfil ayrılıb ön cərgədə oturmuş çoxhörmətli nazirimiz Ramil Usubova yaxınlaşdı və qoltuq cibindən müəllifi olduğum “Döyüşən şəfa ocağı” kitabını çıxararaq Ramil müəllimə və digər nazirlərə göstərərək dedi:

- Bu kitab İranda, Almaniyada Qarabağ həqiqətlərinin yayımasında, yaralı polis əməkdaşlarının müalicəsinə xaricdə

yardım edənlərin əməyinin təbliğ olunmasında, başqalarını da bu nəcib içə təşviq edilməsində mühüm rol oynayır. Müəllifi mükafatlandırılmasını sizdən xahiş edirəm…

…Mən o an şokda idim. Sonradan çoxlarını inandıra bilmirdim ki, professor Cavad Heyətin bu çıxışı əvvəlcədən planlaşdırılmayıb, ondan kiminsə mükafatlandırılması üçün heç bir xahiş olmayıb…

Beləcə, professor Cavad Heyətin bu xahişindən sonra Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Mətbuat Xidmətinin rəisi olaraq mən vaxtından əvvəl mükafat qaydasında polis-polkovnik-leytenantı rütbəsini aldım.

Məkanın cənnət olsun, yüzlərlə Vətən sevdalı yaralımıza şəfa verən Azərbaycan sevdalı böyük Türk!

وارلیق
VARLIQ
Dil, ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss.105-112
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

YUBİLEY XƏBƏRLƏRİ

AMEA-da görkəmli türkoloq alim Cavad Heyətin anadan olmasının 100 illiyinə həsr edilmiş elmi konfrans keçirilib

Aprelin 25-də AMEA-nın Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunda görkəmli cərrah, türkoloq, "Varlıq" jurnalının təsisçisi Cavad Heyətin anadan olmasının 100 illiyinə həsr olunmuş "Milli varlığa və mənəviyyata həsr edilən ömür - Cavad Heyət fenomeni" mövzusunda respublika elmi konfransı keçirilib.

Konfransı giriş sözü ilə AMEA-nın prezidenti akademik İsa Həbibbəyli açaraq görkəmli türkoloq alim Cavad Heyətin həyat və yaradıcılığı haqqında ətraflı məlumat verib. Bildirib ki, 1925-ci ildə Təbriz şəhərində anadan olan Cavad Heyət Tehran və İstanbul universitetlərinin tibb fakültəsində təhsil alıb, Paris Universitetində cərrahlıq ixtisasına yiyələnib, ürək üzərində apardığı uğurlu əməliyyatlar ona dünya şöhrəti qazandırıb. Akademik İsa Həbibbəyli qeyd edib ki, 1970-ci ildən nəşr etdirdiyi "Varlıq" dərgisi Cavad Heyətə humanitar sahənin görkəmli mütəxəssisi, Azərbaycan

xalqının XX əsrdə yetişdirdiyi ən böyük şəxslərdən biri kimi nüfuz qazandırıb, bu jurnal İranda və bütün dünyada yaşayan Azərbaycan türklərinin milli mənəvi varlığını isbat edən, qoruyan, yaşadan, zənginləşdirən bir nəşr kimi fəaliyyət göstərib. Cavad Heyətin türkologiya, tibb elmi və digər sahələrdə yüksək səviyyədə əvəzedilməz xidmətləri olduğunu söyləyib.

“Cavad Heyətin zəngin və çoxşaxəli səmərəli fəaliyyətində Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi, türk xalqlarının keçmişi, milli folklor və eləcə də islamşünaslığa dair tədqiqatlar mühüm yer tutur. Həmçinin Azərbaycan dilinin inkişaf mərhələləri, şifahi xalq ədəbiyyatı, ədəbiyyatşünaslıq, ədəbi tənqid, publisistika və fəlsəfə tarixinin ən müxtəlif məsələlərinə dair tədqiqatlar aparıb. Onun irsi bu gün də yaşayır”, - deyə AMEA prezidenti bildirib.

Sonra AMEA-nın Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun direktoru fəlsəfə elmləri doktoru professor İlham Məmmədzadə çıxış edərək Cavad Heyətin öz məqalələrində milli kimlik, türk tarixinin fəlsəfəsi, digər xalqların etnogeninə dair müqayisəli təhlillər apardığını vurğulayıb, “Varlıq” jurnalının da fəlsəfədən gələn bir məqam olduğunu qeyd edib.

Konfransda Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun elmi işlər üzrə direktor müavini tarix elmləri doktoru Eynulla Mədətli "Cavad Heyət və "Varlıq" dərgisi milli varlıq uğrunda mübarizədə" mövzusunda məruzə edib. Alim çıxışında Cavad Heyətin fədakar zəhməti sayəsində dəyərli məsləkdaşlarının, geniş ziyalı-tədqiqatçı təbəqəsinin, həmçinin Azərbaycan Respublikasındakı və dünyadakı azərbaycanlı tədqiqatçıların elmi əməkdaşlığı nəticəsində "Varlıq" dərgisinin xalqımızın, eləcə də bütün digər türk xalqlarının milli-mədəni kimliyinin dərk edilməsində, Azərbaycançılıq və türkçülük ideyalarının üzvi vəhdətdə mənimsənilməsi və inkişaf etdirilməsində, ədəbiyyatımızın, tariximizin, həmçinin ictimai-siyasi həyatımızın tarixi-mədəni ənənələri və keyfiyyətləri ilə zənginləşməsində misilsiz rol oynadığını deyib.

Konfransda, həmçinin tarix üzrə fəlsəfə doktoru Səməd Bayramzadə "Vətən və millət sevdası ilə keçən ömür", filologiya elmləri doktoru Pərvanə Məmmədli "Varlıq" dərgisində Azərbaycan dili və mədəniyyəti məsələləri", f.ü.f.d., dosent Nəzakət İsmayılova "Cavad Heyətin sahibi və redaktoru olduğu "Varlıq" dərgisinin tədqiqinə dair", t.ü.f.d., dosent Əli Fərhadov "Cavad Heyətin əsərlərində dini maarifçilik məsələləri", elmi işçi Yasəmən Mahmudova (Qaraqoyunlu) "Cavad Heyət və türkçülük", Məhəmməd Rza Heyət "Professor Cavad Heyətin elmi araşdırmalarının əsas qayəsi və "Varlıq" dərgisinin missiyası", tarix elmləri doktoru Tahirə Həsənzadə "Doktor Cavad Heyətlə bağlı xatirələr" və fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Faiq Ələkbərli "Cavad Heyətin dünyagörüşündə türkçülük, azərbaycançılıq və irançılıq məsələsi" mövzusunda məruzə ediblər.

Həmçinin Azərbaycan Respublikasının İran İslam Respublikasındakı keçmiş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Cavanşir Axundovun, fəlsəfə elmləri doktoru Füzuli Qurbanovun, f.ü.f.d., dosent Şölət Zeynalovun, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Mübariz Ağalarlının və biologiya üzrə fəlsəfə doktoru Sadıq Qarayevin çıxışları dinlənilib.

Sonda alimin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş videoçarx nümayiş olunub.

Azərbaycan Milli Kitabxanasında Görkəmli türkoloq alim, professor Cavad Heyətin 100 illik yubileyinə həsr olunan tədbir və Məhəmməd Füzulinin “Hədiqətüs-süəda” əsərinin əlyazmasının Milli Kitabxanaya hədiyyə olunması mərasimi keçirilib.

11 dekabr 2025-ci il tarixində Azərbaycan Milli Kitabxanasında görkəmli türkoloq alim, professor Cavad Heyətin 100 illik yubileyinə həsr olunan tədbir və böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin “Hədiqətüs-süəda” əsərinin XVI əsrə aid orijinal əlyazmasının Azərbaycan Milli Kitabxanasına hədiyyə olunması mərasimi keçirilib.

Tədbiri Azərbaycan Milli Kitabxanasının direktoru, professor Kərim Tahirov açaraq qonaqları salamlayıb. Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin 12 dekabr - anım günü ilə əlaqədar əziz xatirəsi yad edilib. Ulu Öndərin Azərbaycan mədəniyyətinə, eyni zamanda Milli Kitabxanasına saysız töhfələrindən danışan direktor ilk dəfə 1995-ci ildə Azərbaycan Milli Kitabxanasında tədbirdə iştirak edərkən öz şəxsi kitabxanasından 300 nüsxə kitabı Milli Kitabxanaya bağışlamasını vurğulayıb.

Ulu Öndərin əsasını qoyduğu bu ənənə bu gün də davam edir və Ankara Universitetinin müəllimi dr.Məmmədrza Heyətin Milli

Kitabxanaya dahi şairimiz Məhəmməd Füzulinin "Hədiqətüs-süəda" əsərinin əlyazmasını hədiyyə etməsini də bu ənənənin yaxşı nümunəsi hesab etmək olar. Görkəmli cərrah və türkoloq alim Cavad Heyətin həyat və fəaliyyətindən, zəngin və çoxşaxəli yaradıcılığından danışan, onun Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə, türk xalqlarının keçmişinə, milli folklora dair tədqiqatlarının olduğunu, Milli Kitabxanada alimin zəngin kolleksiyasının qorunduğunu qeyd edərək onun mənəvi varisi dr.Məmmədrza Heyətinin bu təşəbbüsünü yüksək qiymətləndirərək kollektiv adından ona minnətdarlığını bildirmişdir.

AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli çıxış eərək professor Cavad Heyətin Azərbaycanı ən çətin dövrdə belə respublikamızı dünyaya tanıtmaq uğrunda mübarizəsindən, iki Azərbaycan arasında ən möhtəşəm körpü rolu oynamasından, özünün əsasını qoyduğu "Varlıq" dərgisi ilə İranda yaşayan ziyalıların yeganə anadilli mətbuat kürsüsü olmasından bəhs edib. Akademik qeyd edib ki, Cavad Heyətin beynəlxalq aləmdə böyük nüfuzu vardı və İran rejimi ona müəyyən qədər güzəştlə yanaşırdı və o da bundan məharətlə istifadə edərək Azərbaycanı dünyaya tanıdırdı. Azərbaycan ədəbiyyatına misilsiz xidmətlər göstərmiş

Cavad Heyətin mənəvi varisinin bu gün əmisindən ona miras olaraq qalan çox qiymətli bir əlyazmanın orijinal nüsxəsini Azərbaycan Milli Kitabxanasına bağışlaması da Məmmədrza bəyin mənsub olduğu ocağın gözəl ənənələrini şərəflə davam etdirməsinin bariz nümunəsi olduğunu bildirmişdir.

Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı doktor Cavad Heyətin 25 il "Varlıq" jurnalın çətin siyasi rejim şəraitində nəşrini davam etdirməsinin heç də asan iş olmadığını vurğulayıb, dilimizin üstünlüyünə əhəmiyyət verən alimin ensiklopedik zəkaya sahib olduğunu, daim mənbələrə istinadən danışdığını, mədəniyyət tariximizdə müstəsna yeri olduğunu söyləyib. Natiq Cavad Heyətin ömrünü xalqına, millətinə xidmətə həsr etdiyinə diqqət çəkərək onun qardaşı oğlunun bu günkü addımını müqəddəs bir iş kimi qiymətləndirib.

Milli Məclisin Elm və təhsil komitəsinin sədri, professor Anar İsgəndərov Cavad Heyətin BDU-nun fəxri doktoru adı alarkən tarix fakültəsinə gəlməsindən danışaraq Cavad Heyətin mənəvi varisi Məmmədrza Heyətin Məhəmməd Füzulinin "Hədiqətüs-süəda" əsərinin əlyazmasını Milli Kitabxanaya hədiyyə etməsi addımını yüksək qiymətləndirib və Azərbaycan elminə və ədəbiyyatına əvəzsiz töhfə kimi dəyərləndirib.

Milli Məclisin Mədəniyyət komitəsi sədrinin müavini Günay Əfəndiyeva bu iki tədbiri bir amalın - Azərbaycançılığın birləşdirdiyini, ona görə də bugünkü tədbirin həm Azərbaycanın mədəni-mənəvi həyatında, həm də siyasi-ictimai həyatında mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyini söyləyib, dahi şairimiz Məhəmməd Füzulinin "Hədiqətüs-süəda" əsərinin XVI əsrdə üzü köçürülmüş ilk nüsxələrindən biri olan bu əlyazmasının Doktor Cavad Heyətdə olmasının Azərbaycana nə qədər bağlı olmağının göstəricisi

olduğunu bildirib, Cavad Heyəti yeni tariximizdə özünəməxsus yeri olan "Vətən" Cəmiyyəti vasitəsilə tanıdığını qeyd edib.

Tədbirin davamında Azərbaycanda Atatürk Mərkəzinin direktoru, akademik Nizami Cəfərov, Xalq yazıçısı Elmira Axundova, AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun direktoru, akademik Teymur Kərimli, AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun direktor müavini, tarix elmləri doktoru Eynulla Mədətli öz çıxışlarında Cavad Heyətin həm həkim, həm də türkoloq alim kimi dahi olduğunu, onun böyük əlyazmaşünas olduğunu qeyd ediblər.

Azərbaycan Respublikası mədəniyyət nazirinin müavini Fərid Cəfərov Mədəniyyət Nazirliyi adından Məmmədrza bəyə bu

təşəbbüsünə görə təşəkkür edərək bildirib ki, böyük şəxsiyyətlərin mənəvi varisi olmaq böyük məsuliyyətdir və Məmmədrza Heyət bu missiyanı uğurla davam etdirir. Bu əsərin əlyazmasının Milli Kitabxanaya hədiyyə edilməsini kitabxana üçün tarixi hadisə adlandıran nazir müavini, hər iki tədbirin bir-birilə ahəngdarlıq təşkil etdiyini və Azərbaycan elminə, mədəniyyətinə böyük töhvə olduğunu diqqətə çatdırıb.

Sonda çıxış edən dr.Məmmədrza Heyət əmisinin 100 illik yubileyinin yüksək səviyyədə təşkil olunmasına görə Azərbaycan Respublikası mədəniyyət nazirliyinə, Milli Kitabxanaya və onun rəhbəri prof.Kərim Tahirova minnətdarlığını bildirərək, dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin "Hədiqətüs-süəda" əsərinin XVI əsrdə üzü köçürülmüş ilk nüsxələrindən birinin əlyazmasının məhz

Azəbaycan Milli Kitabxanasına hədiyyə etməsindən böyük şərəf duyduğunu söyləyib. Əmisindən ona yadigar qalan bu qiymətli əlyazmanın onun çox sevdiyi xalqın mənəvi xəzinəsində yer almasından fərəh duyduğunu qeyd edib.

Tədbirin davamında görkəmli türkoloq alim, professor Cavad Heyətin yaradıcılığına həsr olunmuş virtual sərgi tədbir iştirakçılarına təqdim edilib.

Sonda nəstəliq xətti ilə 994/1586-cı ildə üzü katib Qulami-Süpahi Məhəmməd tərəfindən köçürülmüş orijinal əlyazma kitabxanaya hədiyyə edilib və xatirə şəkli çəkdirilib.

Yusuf Əzizi BƏNİ TOROF
Həkim Cavad Heyət 57

Böyük RƏSULOĞLU
Dr. Cavad Heyət'in Milli Dirçəlişimizdəki Rolu 59

"Ətək Yazı" Saytı
Məmməd Rıza Heyət'lə Varlıq Dərgisi Haqqında Müsahibə 61

Dr. Rıza BƏRAHƏNİ
Heyət və Məhdud Fürsətlər 67

Prof. Dr. Səməd BAYRAMZADƏ
Xatirələrdə Əbədi Yaşayacaq Şəxsiyyət 75

Bəruz SƏFƏRƏLİYEV
Adını Sağlığındaykən Əbədiləşdirmiş Cavad Heyət 87

Hikmət XUDİYEV
Dr. Cavad Heyət, Qədirbiln Ziyalı 95

Yubiley Xəbərləri
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası 99
Azərbaycan Milli Kitabxanası 102

واریق

VARLIQ

Dil, Edebiyat, Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi
Dil, Ədəbiyyat, Cəmiyyət və Mədəniyyət Araşdırmaları Dərgisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies

İkinci Dönem, Sayı: 2025: 42(4)

İÇİNDƏKİLƏR

Dr. Məmmədrıza HEYƏT
Sunuş: Dr. Cavad Heyət 100 Yaşında 7

Dr. Ziya SƏDRÜLƏŞRAFİ
Unudulmaz Dostum Dr. Cavad Heyət'lə Bir Neçə Xatirə 9

Dr. Məmmədrıza KƏRİMİ
Dr. Cavad Heyət, Azərbaycanlı Alim 15

Yaşar PURƏLİ
İran'da Türklərin Kimlik Gücü:
Azərbaycan Milli Hərəkəti'nin Tarixi və Siyasi Təhlili 21

Cəmşid ZAREİ
Dr. Cavad Heyət, Azərbaycan Xalqının Ürəyində Ölməz Ad 29

Əsəd SADIQ
Dr. Cavad Heyət'lə Unudulmaz Xatirələr 31

Kazım ABBASİ
Azərbaycan Milli Hərəkətində Dr. Cavad Heyət'in Yeri 35

Seyid Cavad RƏFİİ
"Mənim və Atamın Xatirələri" Kitabına Bir Baxış 39

Əsgər Zare KƏHNƏMUYİ
"Heyət" Olma Trajedisi 43

İlahə RIZAİYAN
İran Ürək Cərrahisinin Atası Dr. Cavad Heyət'lə Müsahibə 42

Doç.Dr. Paşa KƏRİMOV
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, Elmi İşlər Üzrə Direktor Müavini, Bakı/Azərbaycan

Dr. Gülcan KIZILÖZEN
İnönü Ü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Malatya/Türkiye

Prof.Dr. Gülsüm Killi YILMAZ
Ankara Ü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara/Türkiye

Ord.Prof.Dr. Yaqub MAHMUDOV
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Abbasqulu Ağa Bakıxanov adına Tarix İnstitutu Direktoru, Bakı/Azərbaycan

Prof.Dr. İbrahim MARAŞ
Ankara Ü, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, İslam Felsefesi Anabilim Dali, Türk Düşünce Tarihi Bilim Dalı, Ankara/Türkiye

Dr. Tohid MELİKZADE
Azad İslam Ü, Urmiye/İran

Prof.Dr. Nadir MƏMMƏDLİ
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Nəsimi Adına Dilçilik İnstitutu Direktoru, Bakı/Azərbaycan

Prof.Dr. Vidadi MUSTAFAYEV
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Şərqşünaslıq İnstitutu, İran Tarixi və İqtisadiyyatı Şöbəsi Müdiri, Bakı/Azərbaycan

Prof.Dr. Qəzənfər PAŞAYEV
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu, Baş Elmi İşçi,
Bakı/ Azərbaycan

Prof.Dr. Muhammed Salih RASEKH
Belx Üniversitesi, Dil ve Edebiyat Fakültesi, Deri Dili ve Edebiyatı Bölümü, Belx/Afqanistan

Prof.Dr. Asif RÜSTƏMLİ
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Ədəbiyyat İnstitutu Publisistika Şöbəsi Müdiri, Bakı/Azərbaycan

Prof.Dr. Əkrəm RƏHİMLİ
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Şərqşünaslıq İnstitutu, Güney Azərbaycan Şöbəsi, Bakı/Azərbaycan

Doç.Dr. Selcan Sağlık ŞAHİN
Ankara Ü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara/Türkiye

Prof.Dr. Mahmut SARIKAYA
Ahi Evran Ü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırşehir/Türkiye

Prof.Dr. Yalçın SARIKAYA
Giresun Ü, İİB Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Giresun/Türkiye

Prof.Dr. Berdi SARIYEV
Ankara Ü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Böl., Ankara/Türkiye

Doç.Dr. Səadət ŞIXIYEVA
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Şərqşünaslıq İnstitutu, Bakı/Azərbaycan

Celil YAKUPZADE
Kamu Yönetimi Uzmanı, Araştırmacı
Kerec/İran

Prof.Dr. Orhan YAZICI
İnönü Ü, Yeniçağ Tarihi ABD Başkanı
Malatya/Türkiye

Elmi Şura / Bilim Kurulu

(Alfabetik)

Merhum Dr. Arif ACALOĞLU
Yeditepe Ü. Antropoloji Bölümü
İstanbul/Türkiye

Prof.Dr. Yavuz AKPINAR
Ege Ü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
İzmir/Türkiye

Prof.Dr. Gülşen Seyhan ALIŞIK
Marmara Ü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
İstanbul/Türkiye

Prof.Dr. Nuşabə ARASLI
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Ədəbiyyat
İnstitutu, Bakı/Azərbaycan

Doç.Dr. Abdulkadir ATICI
Kırklareli Ü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve
Edebiyatları Bölümü, Kırklareli/Türkiye

Prof.Dr. F. Sema Barutcu ÖZÖNDER
Ankara Ü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Bölümü Başkanı, Ankara/Türkiye

Prof.Dr. Səməd BAYRAMZADƏ
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Şərqşünaslıq
İnstitutu Güney Azərbaycan Şöbəsi Müdiri,
Bakü/Azerbaycan

Dr. Behruz BİGBABAİ
Tabatabai Ü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Tahran/İran

Prof.Dr. Sonel BOSNALI
Namik Kemal Ü, Fransız Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Tekirdağ/Türkiye

Prof.Dr. Nizami CƏFƏROV
Azərbaycan Atatürk Araşdırma Mərkəzi
Direktoru; BDU Dilçilik Bölümü Başqanı

Dr. Muhittin ÇELİK
İnönü Ü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Malatya/Türkiye

Dr. Şəfəq ƏLİBƏYLİ
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Nizami adına
Azərbaycan Ədəbiyyat Muzeyi, Uluslararası
İlişkiler Şöbəsi Müdiri

Prof.Dr. Melek ERDEM
Ankara Ü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Bölümü, Ankara/Türkiye

Prof.Dr. Əfzələddin ƏSGƏROV
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Folklor
İnstitutu, Türk Xalqları Folkloru Şöbə Müdiri,
Bakı/Azərbaycan

Prof.Dr. Əli ƏSKƏR
Karabük Ü, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
Karabük/Türkiye

Merhum Prof.Dr. Ramiz ƏSKƏR
Bakı Dövlət Universiteti, Türk Xalqları
Ədəbiyyatı Kafedra Müdiri, Bakı/Azərbaycan

Dr. Alirıza GOÇİ
Arkeolog, Ankara/Türkiye

Doç.Dr. Saime Selenga GÖKGÖZ
Hacettepe Ü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Enstitüsü, Ankara/Türkiye

Akademik Prof.Dr. İsa HƏBİBBƏYLİ
Azərbaycan Elmlər Akademiyası Prezidenti
Bakı/Azərbaycan

Prof.Dr. Rafael HÜSEYNOV
Azərbaycan Elmlər Akademiyası Nizami adına
Azərbaycan Ədəbiyyat Muzeyi Direktoru,
Bakı/Azərbaycan

Doç.Dr. Atilla JORMA
Uluslararası Vizyon Üniversitesi,
Gostivar/Makedonya

Akademik Prof.Dr. Muxtar İMANOV
Azərbaycan Elmlər Akademiyası Folklor
İnstitutu Direktoru, Bakı/Azərbaycan

Prof.Dr. Hüseyin KARAMELİKLİ
Karabük Ü, İktisat Bölümü, Karabük/Türkiye

Akademik Prof.Dr. Teymur KƏRİMLİ
Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Füzuli adına
Əlyazmalar İnstitutu Direktoru, Bakı/Azərbaycan

Yayın Qurulu / Redaksiya Heyəti
(Alfabetik)

Dr. İbrahim ARIKAN, Dr. Toğrul ATABAY, Ekber AZAD
Haydar BAYAT, M. Rıza GOÇİ, İsmail HADİ
Dr. Emad HAZRETİ, Dr. M. Rıza HEYET
Hasan Mecidzade SAVALAN, Dr. Pervane MEMMEDLİ,
Kerim Meşruteçi SÖNMEZ, Hüseyin Muhammedhani
GÜNEYLİ, İbrahim RAMAZANİ, Hasan RAŞİDİ
Abbas ŞADMEND, Dr. Ata ŞAHİT Alirıza SARRAFİ

Dil Editörleri / Dil Redaktorları
Azerbaycan Türkçesi-Farsça: Dr. M. Rıza HEYET
İngilizce: Derya ERBİRSİN
Rusça: Prof.Dr. Gülsüm Killi YILMAZ
Türkiye Türkçesi: Merve KARGALI

Tasarım / Dizayn
Abbas ŞADMEND

Web ve Teknik İşler
Emad HAZRETİ

Kapak Resmi
Sümeyye MİRZAPUR

وارلیق

VARLIQ

Dil, Edebiyat, Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi
Dil, Ədəbiyyat, Cəmiyyət və Mədəniyyət Araşdırmaları Dərgisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies

İkinci Dönem, Sayı: 2025: 42(4)

Qurucu/ Kurucu
Merhum Prof.Dr. Cavad Heyet

Sahibi ve Baş Editörü / Baş Redaktoru
Dr. M. Rıza Heyet

Yazışma Adresi
Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sıhhiye, Ankara

E-posta
varliqdergisi@gmail.com; varliq@varliq.org

Web
www.varliq.org

Matbaa
Step Dijital

ISSN
2149-7257

VARLIQ وارلیق

DİL, EDEBİYAT, TOPLUM VE KÜLTÜR

ÖZƏL SAYI

CAVAD HEYƏT 100

XATİRƏLƏR VƏ DƏYƏRLƏNDİRMƏLƏR

İkinci Dönem, 2025, 42(4)
ISSN: 2149-7257